नं. ५३०२

तन्त्र रहस्यम्
तैलंग लिप्यां

× × × ×

पत्र. ~~४२~~ ५२ — सं. १

विषय: तन्त्रम्.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेत्ररहस्यम् तैलिंगदेशलिप्याम्

५३०२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तंत्ररहस्यपत्रे २२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

అవిఘ్నమస్తు
శుభమస్తు

శ్రీమహాగణాధిపతయె నమః॥ పన్నగేంద్రం దారం వరముద్రాం ప్రాజ్ఞైః పద్మకాసనః। నరశింహ్వపుర్విష్ణుర్వ్యాఘ్రపురె పసన్। సోదావకో
రో ధృసెసంన్నవిశాత్తిగరిమ్నసి ధర్మపురీవకాస్తి। తత్రావతీర్ణస్య నృసింహస్వామూర్తెర్విష్ణోః పంచె తసిసంస్మరామి॥౧॥ నమామి జైమినిమునిం
యెన దాపదశలక్షణీ। మీమాంసాం సాంనిర్మితా సూత్రైః శ్రుతితాత్పర్యసిద్ధయె॥౨॥ సజీయాచ్ఛబరస్వామీ సానాం శాఖానువి
స్తృతః। సూత్రార్థం విశదీకర్తుం యెన భాష్యమభాష్యత॥౩॥ అహో ప్రశబ్దబలమర్థబలం శ్రుతీనాం। టీకాద్వయం వ్యరచయ
ద్బృహతీం చలఘ్వీం। భాష్యగభీరమధికృత్య ప్రభితాం ప్రకరం యస్యాయం ప్రభాకరగురుర్జయతి త్రిలోక్యాం॥౪॥ బృహతీం
తద్వివలఘ్వీం టీకామధికృత్య। శాలికానాథః। ఋజువిమలాం దీపశిఖాం దాంధాముక్త్వా పంచికాం క్రమశః॥౫॥ తథా
న్యాయం సాంగతానాం మీమాంసానాం ప్రకరణైర్విప్రకాం। మీమాంసయువివెకార్థం చక్రెయద్యెన పంచికాం॥౬॥ టీకాద్వయం పంచి
కాశ్చ భవనాథస్తసంక్షిప్య। చక్రెనయవివెకాఖ్యం ప్రబంధం సర్వసంమతం॥౭॥ జన్మం క్వచిత్ప్రాచి దప్పజం సన్నవిధమెకత్ర తద్వావి
రుద్ధం। తత్ర ద్వయం గురూక్తం త్వావివనస్తె। తంత్రరహస్యం శిక్ష్యా॥౮॥ పూర్వపూర్వకృతెషు ప్రపంచితం మానమెయమితిత
త్వనిర్ణయం। సంక్షిప్య గురుగురుతంత్రనిబద్ధం ప్రవయెత్ర విదుషాం మితాక్షరం॥౯॥ అనుభూతిః ప్రమాణం పరి-
ఖుకాగం। తత్ర ప్రమాణావ్యదాసం సెతెషాం ఇంద్రియాదిమాత్రజవ్యాపృతమాత్రగ్రహాంతెనప్రవృత్తి బిభ్లయాం తస్యాస్స
ంస్కారసచివెంద్రియజవ్యాపతస్మృతిత్వనుభవయొర్వివెకః ప్రపంచయిష్యతెనను స్మృతెరవివ్యస్మతెయథార్థాసాంకేమితినప్ర
మాణాం। నత్వం। నహియథార్థం ప్రామాణ్యనిమిత్తం తస్య సర్వసంవిత్సాధారణాద్వ్యాపృతత్వం త్వనుభూతిత్వమెవ నస్మృతిస్తుసర్వవిత-
ర్కెవలసంస్కారజన్యత్వానానుభూతిర్విలక్షణో పూర్వానుభూతమెవార్థం తదిత్యవరుంధానా చ సతి నస్వాతంత్ర్యేణార్థం పరిభినత్తీతి న
ప్రమాణం తదుశవికస్మృతిప్రమాణం మా బిభ్రతి తివారతంత్రాభావెవి సంస్కారజత్వేన నప్రమాణామెవ లతతవ్వెం భయువిషరస్మార

ధ్యాతేనత్వం గత్వప్రతీతిః తస్యాః ప్రమాణాసిద్ధత్వాత్ తత ఏవ సమ్యజ్జ్ఞానాభిభాగోపి యత్ర వ్యవహారవిసంవాదః తత్ర పూర్వజ్ఞా
నస్య భ్రాంతత్వం యత్ర తు న తత్ర సమ్యక్త్వం న నూష్టం ఫలం శితః క్షితము యథా యూంఖరశ్మిః సువర్ణం గురుతరమిత్యాదౌ వ్యవహారావి
సంవాదాత్ పూర్వస్యత్వం స్యాత్ న స్యాత్ తత్రాపి భేదాగ్రహణనిబంధనత్వాత్ ప్రవృత్తేః విద్యమానమపి భ్రాంతత్వం న వ్యవహారాయ తేనానుభ=
వేనాప్యేవమంశేనానుభవః రజతాంశస్తు కథం స్మృతిః తత్తాంశప్రమోషాత్ న వాం తత్ర తదితి ప్రతీతిరుదేతి తతోనుభవత్వమే
వోచితం సత్యం న తావచ్చాక్షుషోనుభవః తదసంప్రయోగాత్ నాప్యనుమితిః లింగాభావాత్ పరిశేషాత్ స్మృతిరేవ తదం=
శప్రమోషస్తు దోషవశాత్ అత ఏవ హానమరంగం తత్రానుభవ వ్యవహారః పరిష్కృతాంశం వ్యన్యదా గృహీత గోచరస్య తత్తార
హిత స్యాభిలాషవల సంస్కార గోచరత్వాదస్యా హింసాకల్పలభ్యమపి నను దోషా అప్రత్యక్షాదిశక్తా అనుభవ ఏవాతిం న స్యా
త్ న స్యాత్ దోషాణాం సహకారిశక్తిప్రతిబంధకత్వమేవ నతు విలక్షణకార్యజనకత్వం న హి దోషసహస్రసంకులాద
పి శాలిబీజాత్ కులత్థదయః కింబా స్వధాఖ్యాతివాదినాపి భవతా ప్రథమం గ్రహణస్మరణే లింగీకృతే ఏవ తా=
భ్యాం విపర్యయేణా భావాత్ ఇదం భగవద్గతం అత ఏవాత్ర స్మరణమానో లోపన్నతి భవతామో వ్యవహారః అస్మాకం తు తా భ్యాసేనా స్వ
రూపేణ భేదాభాస్యం భ్రాంతి వ్యపదేశోపపత్తిం ప్రవృత్తి సంభవాత్ సన్నత్యతి యథా జ్ఞానానాం గికారః లాఘవాత్ యథా ధర్మని యమభంగ
శక్తిత్రాధికాం దోషః నను యద్గోచరం జ్ఞానం తత్రైవ ప్రవృత్తిః రజత జ్ఞానం చ న శుక్తిగోచరం అతః కథం తత్ర ప్రవృత్తిరితి చేత్ సత్యం
సమ్యగ్రజతస్తేతథాత్ర అత్ర రూపాకేవల భేదాగ్రహనిబంధనా భేదాగ్రహశ్చాత్ర భవతాం వ్యంగికారః అన్యథా భ్రాంత్యనుదయా
త్ నహి విశేషగ్రహే తదుదయః తన్నివర్తకత్వాచ్చ తస్య అత ఏవ శుక్తిశకలం రజత జ్ఞాన గోచరః రజతార్థః ప్రవృత్తి విషయత్వాత్
సమ్యగ్రజతవదితి వ్యదియ్యమనమానం సంప్రయుక్తం అవిసంవాదాత్ తత్ర రథా అత్ర తు న్నైవం విసంవాదాత్ కిం చ జ్ఞ ఇ శబ్దః వ ఏవా
చకః చక్షుర్గం ధిగ్రాహంక మితి వత్ప్రతి జ్ఞాన వదయో భవాత్ ఫూంత ష్పు కింబ జ్ఞాన స్యార్థ స్వ జి బాంతే ప్రతి యస్య మాన:-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

తం తత్త్వం భావానాశ్రయా తత్రాపి మిథ్యైవ ఖ్యాతా వాసాం కవిత్రయః ప్రమాణానామేవాత్ర కథం యథా ధర్మ్యం సాధారణం సర్వస్యాపి బ్రహ్మ
నస్యాధిష్ఠానత్వాదిత్యత్ర తన్నియమాత్ । ననుకథమసత్ఖ్యాతిపక్షః ఇదం రజతమితి స్థం ఖ్యాతిద్విప్రకారయుక్తస్మర్తారాస్య పురుషో
నిషేధస్యం శయయసన్ధ్యప్రసన్నస్యాంతథాత్వాత్ । రజతప్రతిపత్తిశ్చ పురోగతాం శుక్తిమేవ రజతత్వేనావభాసయతి రజతమాత్రగో
చరత్వేచేదం రజతమితి సామానాధికరణ్యం న స్యాత్ రజతార్థినః పురోవర్తిని శుక్తిశకలే ప్రవృత్తిశ్చ న స్యాత్ అనవగతిప్రవృ
త్త్యాంశకవిషయత్వనియమాత్ । ఏవం చ తస్యం భ్రాన్తిర్విత్తయోః ప్యస్వధాత్వర్థరూపాంశం చ సాధారణరవయాం ధాత్వర్థప్రమాప్ర
మవిభాగఃకుతఃతస్య యాం ధాత్వర్థయాం ధాత్వర్థనిబంధనత్వాత్ నేదమితి బాధకశ్చకుతః తస్య పూర్వప్రతిపన్నవిషయాపహా
రకత్వేనావ్యాప్తేః యాం ధాత్వర్థస్య తదయోగాత్ అఖ్యాతేర్యస్యాం సంవిదియోర్గ్రహణభానసత్వే సతస్యావిషయః నాన్యః తస్య త
త్రానవభాసాంత అనవభాసమానస్య చావిషయత్వేతి ప్రసంగాత్ ఇతి నాన్యస్యాన్యధాభానం ప్రతీతివిరుద్ధమేవ తథోత్ర నరజ
తప్రతీతిః శుక్తిగోచరా తత్ర వస్తుతః అనవభాసాంత కింతు రజతగోచరో వచనమతన్వి పురోవర్తినీదం రజతమితి విశిష్టని
రూపణాంశకథం ఇత్యత్ర ప్రథమమింద్రియం ధర్మసంనికర్షాత్ సతిశుక్తికామాత్రము గృహీతంతద్విశిష్టధర్మకమిదమితి సామాన్యవగృహా
తేన్య దను దోషవశాత్ త్రిదంశవికలం తప్తదృశం రజతమాత్రం స్మర్యతే యత్తచసదృశదర్శనాత్సదృశస్మృతిదృష్టేత తద్విస్మరణా
తదేశప్రమోషాదనుభవసమానాకారం ఏతావతా వదానయోః కరివాం ధం తత్ర స్మృత్యనుభవయోః స్మర్యమాణయోస్తదే
నాస్మరణయోర్భేదాగ్రహాత్ త్రివలంసామాన్యసాకారోపలంభాత్ విశిష్టవ్యవహారకః నతు విశిష్టధీతః తత ఏవ ప్రవృత్తి రజ=
యుక్తామిత్రరకాలం చ భేదప్రవాదైర్వ్యవహారన్సంవాదాద్బాధోప్యుపపన్నః సమనపూర్వజ్ఞానవిషయోపహారః తయో
ర్యథార్థత్వాత్ కింతు వ్యవహారవిసంవాదమవసన్నింబస్యానం బాధ్యం తస్య యథార్థత్వాత్ కింతు వ్యవహారః దశమార్థనాయని
వారకత్వం చరితార్థం వ్యవహారస్య నను జ్ఞానస్య తత్రానాకృష్ణతేష్వవఘాతస్య చరుషుమేషణాస్వాధ్యాయనశ్శానమాత్రం బా

ం. వ్యవహారావిసంవాదే పూర్వజ్ఞానస్య విశిష్టార్థగోచరత్వనిశ్చయాత్ విసంవాదేతు కేవలం. పరస్పరవినిర్ముక్తే గృహీతం తద్భేదతత్త్వద్వస్తుత్వోచ
రత్వానిశ్చయాత్॥ అతస్సర్వజ్ఞానానాం యథార్థం। యాథార్థ్యేపి స్మృతిరప్రమాణం। అనుభూతిః ప్రమాణమితి సిద్ధం। అబాధ్యత్వదృష్టమవిసంవా
స్వగృహీతం తత్రాపి విభిన్నం ప్రమాణాపాతిప్రమాణాసాధారణలక్షణానాం నిబద్ధం తత్ర ప్రామాణ్యం స్వతః అప్రామాణ్యం పరత ఇత్యేవ
నిబద్ధం తదుక్తం। తస్మాత్ స్వార్థం। తదుత్పన్నం నావిసంవాదం ఉపచరితః। జ్ఞానానాం తత్కారణవిజ్ఞానం తత్ప్రామాణ్యం ప్రతియంతా మతి। తేషాం
స్వతత్త్వతస్స్వం బహుధా ప్రపంచితం। తథాపి తత్తాదివిదిక్షు స్వాచిజ్ఞస్య స్వశబ్దే యథార్థత్వాభ్యుపగమః ప్రామాణ్యం చార్థతథా
భూయత ఇతి స్వయం స్వతయా ధనాప్రాయతే తతస్స్వయమర్థః స్వభావాదేవ కారణదర్థతథాత్వలక్షణం ప్రామాణ్యం
భూయతే నగుణేత తస్య దోషప్రతిబంధమాత్రం ఏవాపతితి స్వాప్తగుణ త్వాత్ గుణగ్రహణే తు దోషాం ప్రామాణ్యేవిదస్తాం పౌరుషేయతయాం వక్తృ
స్వభావేన ప్రామాణ్యం నస్యాత్ ఏవ ద్విలక్షణం ప్రామాణ్యం నస్వయం తత్కారణభావే యపేక్షాత్ తుదోషాదివస్త్రప్రామాణ్యం పరతః అ
తవేదం రజతమితి వ్యాదిషు ప్రత్యయానాకారణాదిదమంశస్య సత్యత్వం దోషాత్ తత్రరజతాంశస్య విధనాత్వమితి ఏవ తస్మాత్ ప్రామాణ్యస్య
ధానుగుణానాం నభవతీతి తదిదం యత్ర దోషాపపత్తితం అన్వితమస్య నబాధ్యే యమాత్మవచనః ప్రామాణ్యం చానధిగత తథా భూతార్థ
నిశ్చయః తదస్య స్వతో జ్ఞానస్వరూపాత్ ప్రత్యక్షం ప్రామాణ్యం భూయతే నసముత్థానాజ్ఞానాదర్థక్రియాజ్ఞానాద్వా అప్రామాణ్య
దోషజ్ఞానాదిరూపకరణదోషజ్ఞానాదర్థస్య తథాత్వజ్ఞానాద్వితి అయమపి పక్షస్తద్విదస్త్వాత్ ప్రతిక్షిప్తః తత్రతావదపామా
ణ్యస్య పరతో భిన్నమయుక్తం నహి రజతజ్ఞానస్య ప్రామాణ్యం దోషజ్ఞానాదిభిన్నం ఉత్పత్తౌ వా ప్రమాణతాపత్తేరతథా
భూతార్థనిశ్చయాత్ ప్రామాణ్యం తచ్చ ప్రమాణజ్ఞానే స్వత ఏవ భవతి నబాధకజ్ఞానాదికమపేక్షతే నహ్యుత్పత్తౌ ప్రమా=
ణాం సత్యశబ్దాద్వ్యుత్పత్తేనాప్రమాణక్రియతే అపితు ప్రవృత్తే వేనభావదప్రామాణ్యం ప్రమాణత్వాదృతేనజ్ఞానప్యతెత్రింశమా
మాణానస్సాపి స్వతో భిన్నమయుక్తం స్వత ఇతి జ్ఞానస్వరూపమాత్రం చేద్విశతిసిద్ధం తదామిథ్యాజ్ఞానస్యాపి స్వతః

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౩ స్తేనదాం కాలో బ్యాప్యవమాంత్ర పత్స్నవసి తః స్వాంత్ తత్తత్త్వసత్వం బ్యాప్యం సాంకార మాంపతే ఇతి బాహ్యసమ యసాం కత్వం తథా హి వ=
త్వం ఖ్యబో ద్యాపియ థాంర్థ ఏవ తథా హి నేత్రవర్తి నిసచ్ఛ్రి త్రిమిత్తత్రుక్నివద్రుక్ష్మి భిసపహాం నిగతేరక్షరభి తిమాంత్రగృహ్యతే తథా దోషవ
శాం చ్ఛ బ్దమాంత్రుం చద్రు వ్యగు ణాయోంసహవాంప్రతి తి నియమ శృనాస్త్రపరస్పరసాం కాంక్షయోంస్తయోం ర్వ్యద్యమాంనోం ప్యసంబంధానబుధ్యతే
తవశ్రు తత్రాం బంధాగ్రహాద్విశిష్ట ధీవ్యవహారః ప్రవృత్తిరపి తత ఏవత్యేచంప్ర బ్యాప్నేస్వం సుర్భ్యవష్టం భాది దోషా ద్విధాం ప్రవిభక్తానాంయునర
స్త్రికేకస్మిం శ్వం త్రుమపి ద్విని త్తి బునయతి తత్ర ద్వివ్యస్యచంద్రమనసాపి సంబంధాగ్రహో ద్వావ్యచంద్రావితి వ్యవహారః తథా సర్వలోకే
కమాంస్త తరసం బాంరి క్యాలాం తదంతే పి నిరంతరద్వియోంబాంయంతే తత్రాం తరాం గాంగ్రహాంగ్రహత్రబుద్ధి వ్యవహారః అలాంతే చ చక్ర
వ్యవహారః తథా దర్పణే నయనరశ్మి ర్నిపతితః ప్రథమాంసవిశేషం దర్పణం గృహ్ణాతి పశ్చాత్ప్రతిహతః పరావృత్తో ముఖమాంత్రం త
త్ర దర్పణాం సముఖస్య చభేదాంగ్రహాద్దర్పణే ముఖమ్ ఇతి వ్యవహారః తథా దూరానాం సన్నదక్షిణావనాంచ్చే వ్యవాప్యాదిధర్మాంగ్రేం ముఖస్య చభే=
దాంగ్రహో సుఖైతత్ క్షిశాదివ్యవహారస్తు ప్రపష్ట స్మృతి రేవనహ్యనేనభూంతేస సముదితిదోషాం ప్రబలత్వాత్ప్రమోషః గ్రహాంగో కాం తత్ర అ
ధ్రుప్రవశాం దర్శనామసు భూంతత్వంతనాం ధ్రువసియతే అనస్థావిశేషో అద్యుష్ట్వం భాసంస్థాలోడ్యా ద్వారకం అత ఏవ బాంగ్రవస్త్రే ధృశినద్యః
తథా సంశయోంపి క్రతంవిబ్యాప్సంత్రిం తద్వి ఏతే స్థాణు ర్వాపురుషోవాగో చరే ప్రవృత్తత త్వాం నైపరస్పరవినిరుక్తే వ్యవస్థితో ధర్మవస్తు దర్శనాం
బాస్కు యమాంనే స్మా తిరూపే ఏవ వ్యర్థం యథాంర్థ మేవ పరస్పరవినిరుక్త యోంస్తయోం ద్విశేషయోంః స్మరణ ఇతి ధర్మిణి ఏకస్మాంత్ వ్యవసాయా
స్థితి స్నవశ్చ తద్వ్యవహారం ప్రవర్తయితాం ప్రవర్తయిమమ శబ్దార్థ సంసేత ఇతి భవతి తత్ర సంశయవ్యవహారః కిం వాకరసబి భ్యాన్నస్య వ ధర్మ
స్వాం బిబాంధ సర్వస్వాం పి తథా ప్రశంకాయాం బుగతి విశాపసోం నసనాంత్ నమవ్యస్మతే పి మ త్రుబిదమ్నే భేదాంగ్రహాంనిబంధన ప్రవృత్తే ర్వ్య
వహారవిసంవాది సర్వత్ర తథా ప్రశంకాయాం మవిశాపసత్తే దవస్థ ఏవేతి చేత్ నద్వైషమ్యాత్ యథా ర్థిర్వివింసాం [illegible] దయ[illegible]
నం తత్సవ్యమితి సర్వత్ర స్వారసికో విశాపసః ప్రవృత్తి స్వారసికి క్వచిదవిశాపసే సాం [illegible] ప్రతాప్య యాంసేనని వర్తతే ప్రవృత్తత్ర కా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

పరిశిష్ట వదకవర్ణవన్నా సను తజ్జ్ఞానమాం త్రాధికౌ రేగాతు స్వతః ప్రామాణ్యం స్యాదితి చేదసనాపి సామాన్యతః ప్రాప్తం ప్రామాణ్యగ్రాహ్యంకార
ణదోషాభావేక జ్ఞానాద్విరపవాదమితి సప్రయోజనాసాం దితిప్రామాణ్యవాదో వ్యర్థః కం| అన్యదాపవాదికం| సస్వ ధర్మ తద్ధా
వ్యం ప్రామాణ్యం చేత్స్వ వేరశిత తత్ర సంగంః వయామిత తద్ధార్త్య నిశ్చయాం నైవం అధిగత విషయానను సంధానమర్థస్య వతద్ధా
వ్యం జ్ఞానస్య చ వత్ర నిశ్చయము జ్ఞానకల్పమితి త్రివయమిప్రామాణ్యమభిమతం తయాంకేత త్ర్యవప్రమాణా శ త్రప్రవృత్తేః అత్రోనస్వతః
ప్రామాణ్యం తదయమత్ర వృత్తోర్పత్త్యరప్పసంత్త్యేష్టః ఘట ఇదఘట జ్ఞ ఘట జ్ఞానేమో ఇదయదర్శనా ఘటపద సదృశవమాణ్యసాధార
ణేన జ్ఞానమాత్రేణాఘటజ్ఞాన ఇది నిశ్చయః అతో నతస్య స్వతః ప్రామాణ్యనిశ్చయః కింత్వర్థక్రియాం జ్ఞానానాత్పసంవాదాదాభ్యా
వద్యాకారణాజ్ఞానాదర్పాదేశ నిశ్చయామ్ అర్థక్రియాం జ్ఞానమన్యత్ర జ్ఞానం తారాత్పర్యత ఏవ ప్రామాణ్యం సంవాదో ప్యర్థతద్ధాకాబదే
వఘటవేతద్ధాకునగోపితస్యాప్యరత ఏవ ప్రామాణ్యనిశ్చయః నస్వత ఇతి పూర్వకృతపక్షమితి సిద్ధాంతేపస్తు న జ్ఞానమన్యలభ్య
రానిశ్చయము మధ్యే నార్థం నిశ్చితమితి కిం ముస్వత ఏవ యది స్వతో నిశ్చయం న శక్యా యాంతేవదా నిశ్చయ సహాపేక్ష
తాసంభవ ఇత్యార్థ్యం దృష్టమేవాంశేషస్య జ్ఞానతయో భవేత్ నహి స్వతో నిశ్చితో ర్థః పరతో ఽపి నిశ్చయం శక్యతే పరస్యాపి
యాం శ్రవదేవానాం మర్థనార్థయత్వాం ఘట జ్ఞానమసత్య ఘటబాధ దృష్టమివ్య నిశ్చయకం తద్ధార్థక్రియాం జ్ఞానమపిస్వసాధ్యవస్థాయా
మసత్యాపి వచతస్యా దృష్టమితి నతేనాపి సా నిశ్చితుం శక్యతే తయాఘట నిశ్చయస్తు దూరత ఏవ తదా సంవాదోపా
మతద్విషయం జ్ఞానాంతరం తస్య పూర్వజ్ఞానాత్తో విశేషః యేన తేనానిశ్చితమనేన నిశ్చయే తతద్ధా గుణాజ్ఞా
నాదమిసుధీనో నిశ్చితుం న శక్యతే కిం పునః పూర్వజ్ఞానప్రామాణ్యం తస్మాత్స్వత ఏవ ప్రామాణ్యం పరతస్త్వప్రామా
ణ్యం దోషజ్ఞానాద్బాధకజ్ఞానాద్వేతి మతిర్దోషాభావా ద్యుత్పన్నం ప్రాప్తం ప్రామాణ్యం సుస్థమితి వతశ్చ ప్రామా
ణ్యాపత్తయోంగాద్బాధకసప్రయోజనమిది| తత్ర సామాన్యలక్షణం తావదనుపపన్నం సంశయవిపర్యయో

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ప్రామాణ్యం స్యాత్ తత్రాపి జ్ఞానస్వరూపస్య విశేషాత్ అర్థసమ్బన్ధజ్ఞానం వివక్షితం తదా ప్రమాణాజ్ఞానాత్ ప్రామాణ్యోత్పత్తిరుక్తా స్వ
తతథా స్వస్మాత్ స్వస్యోత్పత్తిః స్యాత్ సమ్బన్ధజ్ఞానస్వరూపం స్వాన్యత్వేకా ప్రామాణ్యస్య అపరే తు స్వసమ్బన్ధజ్ఞానపరః కయోర్ద్వయో
వభాతి తస్య తదా ప్రామాణ్యే జ్ఞానాన్తర్గతం ప్రామాణ్యం ఖలు స్వతో ప్రామాణ్యం తు పరతో గమ్యత ఇతి ఏతదపి తదయుక్తమేవ నిరస్తం న
హి జ్ఞానమాత్రాణ్యమాత్ర సామాన్యం వా ప్రామాణ్యం స్వవక్తి తత్ స్వార్థప్రకాశమాత్రం పక్షిణా వ్యాప్త స్వహ్యే వ్యస్మిం జ్ఞానవశం ప్రమా
ణం మదీయం వా ప్రామాణ్యమితి ప్రతిభాతి జ్ఞానం తు కేవల వర్థప్రకాశనాస్య దానుపపత్యా కల్ప్యతే ప్రామాణ్యమభితత ఏవ తస్మా
త్స్వతో భాతి తస్యానుపపన్నమితి। అబాధ్యస్య తత్త్వాదినస్తు స్వతః సమ్బన్ధయమాత్మవచనః ప్రామాణ్యం బాధత్వం భాతి తి=
సాధనాన్తర జ్ఞానస్వరూపాదేవార్థతథాత్వలక్షణం ప్రామాణ్యం భాతి తి జ్ఞానమాత్రస్యార్థతథాత్వప్రకాశకత్వం స్వ
రసికమితి యావదితి తదుక్తం తదియత్రః। అర్థస్య చాన్వయం స్వతో భాతి ప్రకాశనాత్। అర్థస్య చ తథాభావః ప్రామా
ణ్యమితి గీయత ఇతి యదర్థతథాత్వం యద్వశాత్ జ్ఞానం ప్రమాణం తద్జ్ఞానస్వరూపాదేవ భాతి న తు గుణం జ్ఞానా
దర్థక్రియా జ్ఞానాత్ సంవాద జ్ఞానాద్వా పశ్చాత్ప్రతీతికం ప్రామాణ్యం అర్థాన్యథాత్వలక్షణమప్రామాణ్యం న స్వతో భా
తి కారణదోషజ్ఞానాన్నేదమితి బాధకజ్ఞానాద్వా పరతస్తన్నివృత్తా పశ్చాదేవ ప్రామాణ్యమితి యథావధారణాః
తస్మాత్స్వతః ప్రమాణత్వం సర్వత్రాస్య నిశ్చితం। బాధకారణదుష్టత్వజ్ఞానాభ్యాం తదపోద్యత ఇతి స్థితం ప్రాప్తం ప్రతిపన్న=
మితి యావత్ సర్వత్రేతి నకేవలం ప్రమాణైషు కిం తు జ్ఞానమాత్రే ఇత్యర్థః నహి ప్రమాణజ్ఞానస్య ధీకృతేన యం చిం వ్రాయ
తథా తస్య నిశ్చితత్వం న స్యాత్ కిం నామ సంశయస్యాపి విపర్యయస్యాపి తయోః ప్రామాణ్యస్య స్వతస్త్వాత్ నతో వి చార సోంచ కాం। యు
ది ప్రమాణస్య నిశ్చిత్తేయం చింతా స్యాత్ తదా తేషామేవ స్వతః ప్రామాణ్యం సాధితం స్యాత్ తథా చాపి దోషాభయవాది
నిశ్చి ప్రామాణ్యా జ్ఞానేన విచారా విషయత్వాపత్తిరసిద్ధం స్యాత్ తథా చ తత్రాపి గృహ్యానుపయోగినిశ్చింతా కాంతదంత

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్ప్రయోరనుత్సిష్ఠైనకాచిదప్యర్థసిద్ధిస్స్యాదితి తమస్యలం తథాత్వే స్వపరసంవేదనయోరవిశేషః ప్రసజేత్ ప్రత్యయానాం తదవిషయ
త్వేన మేయమాత్రాసంగసహోపలంభనియమః ఏకప్రతీతిగోచరత్వే తు తత్త్వం భవేత్ తస్మాత్ పురాపి ప్రతీతిరాత్మానం సంభవాం-
కారాణాం స్వాత్మా తావదవిచిత్రస్వభావస్సుఖదుఃఖాదీనాం శ్రయాణామయస్సం తథా స్వాత్మాంశేపి స్వయం ప్రత్యక్షప్రకాశతే అప్రకాశా
త్మకయోరపి మేయమాత్రోర్పృథుమ్బంధాత్ప్రకాశకతా కృశాప్యప్రసక్తా ప్రకాశతేతి పరమపేక్షణీయస్వం నవతస్సాం విష
యప్రకాశసమయేప్రకాశం తదనుభవస్తావదానీం నావభాసతే తదనవభాసే చ సర్వానవభాసప్రసంగాత్ న
చాప్రకాశకస్య విషయాః ప్రకాశంతే ఇతి నపరోక్తం నిరస్తం యథావామః అంశుల ప్రత్యయోపధాత్మానం నాత్మనా ప్రస్ఫుట
మర్థితి స్వాత్మంశేన భిన్నజ్ఞానస్వప్నజ్ఞానం సాంవ్యాత్మానం భిన్నత్వమపహర్తీతి తత్ర కేచిత్ కశ్చన కర్తృభావవిరోధో భవతః అర్థాదర్థప్ర
కాశకస్య స్వప్రకాశకత్వవిరోధో నావసప్రదమః అనభవ్యపగమాత్ నహీదం వయం భిన్నస్య స్వాత్మప్రతీక్షయా కర్మకర్తృభా
వమభ్యుపగచ్ఛామః నచ వృత్తిర్యా ప్రతీతిబలలబ్ధాపి అత ఏవ భిన్నస్వతరదపి వంనిత్యానుమేయత్వమప్యపాస్తం
తదనుమాపకం వినార్థమాత్రం తస్య తదవినాభావనియమాభావాత్ నాపి తద్భిన్నస్య విషయగతో భిన్నతా
ప్రాకట్యాపరపర్యాయో తిశయః తత్ర ప్రమాణాభావాత్ భిన్నత్వాపాదనాతిప్రసంగదేశకస్త్వజ్ఞానసంబంధమాత్రే
ణాప్యుపపన్నః ఏతేన సుఖాదివన్నానసప్రత్యక్షగమ్యం జ్ఞానమిత్యపి నిరస్తం మతం తస్మాత్స్వయం ప్రకాశా సర్వా ప్రతీతి
రాత్మసాక్షం శయోర్నియమేనానుభవాం కారాకారాంసం త్వాత్కారణవతి ప్రమాణం చేతి ప్రతీతిబలాదేవా శ్రయాణీయస్సం
వేద్యాంశవత్ స్మృతిత్వమనుభూతిత్వం ప్రత్యక్షత్వం పరోక్షత్వం ప్రమాణగౌణత్వమప్రమాణత్వం చాన్యవస్థితం
తథాహి యత్ర యోర్వేద్యాంశస్త్రదితరస్మిన్నపి తత్ర తస్యాంశస్య సంస్కారజత్వం స్మృతిత్వం పరోక్షత్వమప్ర
మాణత్వం చ భవతి సంస్కారజత్వం తు తదంశస్యైవ యుక్తం ప్రత్యభిజ్ఞానాం తథాదర్శనాత్ స్మృతి ప్రమా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్వాద్ధాధ్యేరనధ్యపదద్వయవ్యావర్త్యాసంభవాత ధారావాహికప్రామాణ్యైనాం త్వపదావ్యావృత్తేః తథా స్మృతస్యాను
పపన్నం అనుభూతిత్వమాత్రప్రయుక్తత్వాత్ప్రామాణ్యస్య తస్య తథా పరతస్త్వమనుపపన్నం సంస్కారమాత్రజన్యత్వప్రయు
క్తత్వాదప్రామాణ్యస్య కింబాధకతయా తత్ప్రామాణ్యం చేత్స్మృతేరపి తథాత్వప్రసంగః అననుసంధానం తత్ప్రయోజకం
చేత్స్మృతిప్రమోషప్రత్యభిజ్ఞయోరతివ్యాప్త్యావ్యాప్తీ కేవలసంస్కారాజన్యత్వం చేత్ప్రత్యభిజ్ఞాయాం స్వతః పరతో వే
తి విభాగేన ఉచ్ఛిన్నత్వం స్వారసికం ప్రామాణ్యం అన్యదాపవాదికమితి తత్ర స్వారసికత్వం నామ కిం జ్ఞానస్వభావత్వమితి చే
త్ విశేషస్మృతావతిప్రసంగః అథ తద్వ్యతిరిక్తజ్ఞానస్వభావత్వమితి చేత్తర్హ్యాపూర్వయోః శవిశాదః కృత్యితి యాన్వయిపత్తేర్తో
పవాదః దోషప్రవృత్తస్య సహజశక్తిప్రతిబంధకత్వమేవ న తత్ప్రామాణ్యనిమిత్తతా అథ సంస్కారమాత్రజన్యత్వం చేత్త
ర్హి వాదివాదః వివేకప్రామాణ్యం తన్నపేక్షితాదేవ సిద్ధం కిం స్వతః పరతో వేతి విప్రయాసేన మానానాం తదానపేక్షతయై
వ వేదః ప్రమాణమితి విప్రకృతమాధనాయోనిర్ణీతం తత్ర బాహ్యాపేక్షయా తు సముత్థమప్రామాణ్యం సాపేక్షమప్రామాణ్యం ప్రత్యక్షాణాం
తర్కహాదినిరాకృతం వాక్యానాం పరస్పరాసన్నయశంకాసముత్థం తత్రిపాదాన్యం బ్రాహ్మణయథాతథ్యం తు ప్రకరణాప
చికాయాం శాలికానాథేన సమయవిరుద్ధం సమర్థితం। నను స్మృతేః స్మృతేరప్రామాణ్యం సాంకరయోరనుభూతిత్వేత్త
త్వం తద్వ్యతిరిక్తస్య సుక్తిగాం నచాత్రదాద్యం కల్పనసంస్కారజన్యత్వేన తత్త్వమితి యుక్తం ప్రం శాం పరస్యాభిమతదర్శనోద్ధాతత్తిం
చిత్తైస్తైర్వస్య్యతివ్యమమథవత్త్వం చవిరుద్ధం తదనుభవపారతంత్ర్యమప్యం శత్రుయసాధారణం యుక్తమేవ నహి ప్రతీతిప్రకారమ
పహాయ తత్తద్వ్యవస్థాయుక్తాన్యథా తు తత్ప్రకారః యాం కాచిద్గృహాణా స్మరణరూపాం ప్రతీతి। తత్ర సర్వత్ర సాక్షాదాత్మ
వ భాసాతి సమానసవభాసమానే తస్మిన్ విషయాః ప్రతిభాంతి ఇత్థం హి సర్వప్రతీతిరిదమహం జానామీతి సమ్యక్

తేషాం మతితానాం గతవిషయప్రసన్నాం సంభవాంత లౌకప్రసిద్ధపగోష్ఠాపరోక్షవ్యవహారనియామకో ధర్మస్త్వయాం ప్యం నికార్యః
నవాం నియామకపంతరేణానియతవ్యవహారస్సంభవతి తద్వ్యాఽంగీకుర్మః సత్త్వం ధర్మం పచబుద్ధిరా వాం వరబాంతి
భేదవవహైతం నవాం గుణేషు బాంతిస్సంభవతి తత్సంభవం ప్రమేయవత్వే నిరాకరిష్యామః సంభవే దాప్యతథా బితద
ఛిన్నం బుకం కిం పరిత్సవసిద్ధా జాం తయః స్వప్రతీతాం వ్యం బుకసాపేక్షా ఇతి విం భవతాం రాదర్శం వః ఇంద్రియ
జన్యప్రమితిచిత్ సప్తదభిమతగస్త్వరబుద్ధిస్నాంప్తి ఇదమితి వ్యవహారానుగుణా ప్రమితిచేత్ ప్రతితానాం గతవిష
యే తన్మిర్దయాం ని బుద్ధిర్నైనామితి నాసై అహో సద్దుక్తే ప్రతీతి భేదవతాం నకరణాం తత్ర వేద్యాం శబ్దం చరం ప్రత్యక్షం ద్వి
విధం నిర్వికల్పకసవికల్పకభేదాత్ తత్రాద్యం స్వరూపవిషయం తథాహి ఇంద్రియసంప్రయోగానంతరం ప్రథమం ద్రవ్య
గుణాబాంతిషు స్వరూపమాత్రబుద్ధిర్నం బాయతే తత్సవనద్రవ్యమాత్రం విషయః బాంతిగుణా యోరప్యవభాసాత్
అలోయోగ్యం సర్వమపి నిర్వికల్పకం స్వరూపవిషయం ఇతరత్తు విశిష్టవిషయం తథాహి నిర్వికల్పకదశాయాం
వస్త్వంతరానుసంధానశూన్యతయా బాంతేరనువృత్తిర్వ్యావృత్తిశ్చ నప్రతీయతే సవికల్పకదశాయాం తు తద
నుసంధానే పూర్వాపరకాలావమర్శేన బాంతేరనువృత్తిప్రతీతిః అయం ఘటః అయమపి ఘటః న తు పట ఇతి విశిష్ట
ప్రతీతిసంభవః తథా గుణప్రతీతావపి పూర్వం ద్రవ్యగుణయోరన్యోన్యం షాం వర్త్యేవాన్య వర్తకభేదాన్న ప్రతీయన్తే
తి సవికల్పకదశాయాం తు గుణస్య గుణినా సహాన్వయం ఇతరేభ్యో వ్యతిరేకశ్చ ప్రకాశ్యతే స ప్రతీయన్తే శుక్లః
ఘటః న కృష్ణ ఇతి విశిష్టప్రతీతిసంభవ ఇతి సవికల్పకం విశిష్టవిషయం కర్మ నిర్వికల్పకజ్ఞానంతరం తస్య నితరాసు
మేయత్వాత్ సంయోగవిభాగపరంపరయా పింగతి రసుమీయన్తే అనుమితే తస్మిన్ స విశిష్టప్రతీతిః
సంభవః దేవదత్తో గచ్ఛతి ఇతి నామకల్పనాయాం మపి నాంప్రదర్శనాత్ స్మరణమాం నాం శబ్దాదిషు గాం న

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

షస్వ స్వవిషయా స్తత దిత్యుక్తత్వాత్క్షు విరహేణాపి సంస్కారజన్యత్వసింద్రియసంప్రయోగాభావాత్పురశ్శేషవిషయత్వవత్స్మృతిత్వం యత్రా
న్యథాఖ్యాతివాదినః తృష్ణతే సా మయా సృష్ట్యాఖ్యాతికస్మృత్యభావాంశస్యదోషజన్యత్వం మిథ్యాత్వం చ ఇదమంశస్య తు సత్యత్వమదోషజన్యత్వం
తస్మాత్క్వచిత్తథాత్వే శాంతశక్త్యవబాధప్రసంగాత్తథాత్వాబాధకారణాభావేనాంశేషు ధర్మ్యవత్సత్యత్వాత్తథా హి యత్ర తత్పుష్పమిదం స
ఇదమిదం స్వరూపత్వేన ప్రత్యక్షం ఇంద్రియసన్నికర్షజన్యత్వేన ప్రత్యక్షత్వం యత్ర తు నరత్వో త్వేఖః తత్ర మలింగశబ్దజన్యత్వేన పరో
క్షత్వమనుమాతిత్వం యత్ర తు పదిత్వాత్ త్వేఖః తత్ర కేవలసంస్కారజన్యత్వేన స్మృతిత్వమితి సర్వమపరోక్షం సర్వవిషయం కా
ర్యానుకూలత్వేన కారణకల్పనానమునైపరీత్యేన అతస్సమస్తాన్ సంస్కారస్వేల ప్రమాణబహూనాం తత్కారణానైపుణ్యమేవ తత్త్వం
తస్మిన్ భ్రమానుభ్రాంతిః ప్రమాణం సత్యతి వ్యతిరిక్తా చ సతి చ దనుభ్రాంతిః సత్యతి స్వసంస్కారమాత్రజం జ్ఞానమితి లక్షణ
తరాణ్యపి ప్రకరణపంచీకారణాయాం మయుపన్యస్య నిరస్తానినాస్మాకం తత్రాత్యంతాభియోగః వేదార్థవిచారమాత్రప్రవృత్త
త్వాత్। తస్య పంచాశత్ప్రతత్రోను మానోపమానాగమార్థాపత్తిశబ్దభేదాత్। తత్ర సాక్షాత్ప్రమితిః ప్రత్యక్షం సాక్షాత్త్వం
చాపరోక్షత్వం వివరణాదావభాస ఇతి తత్త్వసత్త్వ. చిత్తినామాం తత్సామ్యత్వాం శయోరింద్రియజకజ్ఞానేషు ప్రత్యక్షం తత్ర యా
సుగతసాన్నిధ్యవ్యవహారతే తు సా తోష్టు విలక్షణాం నాస్యాస్య భవతి ధర్మవిశేషః ఇంద్రియార్థసన్నికర్షా=
త్పన్నం జ్ఞానమితి తు న లక్షణం సాంతేరాతత్సామ్యం శయోరవస్థాస్మిత్తిః సన్యతావత్యం శత్వం యమే [illegible] ఇంద్రియజకజ్ఞాన=
ఇవ సాక్షాత్త్వ భాసతే త్ర అత సాక్షాత్వవహారతేతు ధర్మ ఇత్యేవలక్షణాం న ను సధర్మాః కి వృశః సతావదాప
రోక్షత్వం తస్మిన్నవివారావిషయత్వేనాదనాస్యపత్తిః నామిం ది యమ్ బి త్వం పూం రూప్యకత్ర దోషా నవివృత్తిః నాపి స్మృతి=
త్వంగికజ్ఞానాదిశకకతే ప్రత్యక్షం త్వసామ్యత్వాం శయోః సాక్షాత్వాత తత్ప్రతి ఇదమవాం భూనా విలాత్వం శత్రు యేప్ర
తివకం తావాలికసవహారతేతు ధర్మవిశేషః సమానమానాదిషు వేదానాం శివాతాత్కాలవదవహారతోం దృష్టవే

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

సత్త్వహానిస్సంయోగస్య తస్మాత్రాసంబంధిత్వేన సంబంధ్యమేవావగమాత్ అవయవసంబంధినియమాసాం యస్య నయ ఏవ దూష్యమా
విశేషాభావితం యోగస్యావాదిసంబంధస్వావగమాత్ స్వపింతత్త్రావిం త్వేష్వనుమానస్యానుభూతిత్వేన ధారాసాం సావిశేషత్వాభ్యాం ధ్యాం
నానుపపన్నం అతఃప్రాథమికం ప్రవృత్త్యుమేవ భూమామాం శ్చైనా సంబంధనియమే ప్రమాణాంభూయోదర్శనేన పశ్చాత్తస్య నిరుపాధిక
ప్రవృత్తు యుక్తయుక్త్యానా న్విష్యమాణాస్వ పాం దైరదర్శనాత్ అతో భూయోదర్శనమును సప్రయోజనమితి సురభిరాద్య పాం యత్ర
హప్రధమమప్రతిపన్నసంయోగప్రశ్నా వృత్తాం బిధ్యేహం స్వవెయ ధూమాద్వినాసహభూమమను స్వపస్వవిశేషకాలాం వచ్చిదస్త్రస్యపశ్చా
దనుప్రవేశ్యతే ఇతి సన సాధ్యభావికత్వా భావేనా పాధికవ్యాప్తి పాం ధిక్షాత్రుక్తం ధననం బంధః తస్మాత్రాసంబంధిత్వా ధూమాన్య ఇత్య
మన్యత్రాభి యత్ర వాన్యస్వనాపశేసంబంధా యేనయే నప్రహాణే నా నిరూపాధికః ప్రతియతి తత్ర తత్ర తదేవ ప్రమాణం గమ్యతి బిక్షం త
దుక్తం। యఃకశ్చిత్ యస్య హాం సంబంధానిరుపాధికః ప్రవృత్తా దిప్రమాణనిర్ధ్వస్తస్య గమకో మతమితి తత్రాచార్యమత వత్త్వసాం
దిస్వకేన దాస్యసాస్యధూమాతో సంయుక్తే సంయుక్తే సంయుక్తసంయోగ్యమితి ఇతి సంయోగస్య వభావా ధర్మస్య కాల ప్ర
యోగిదప్రతియున తెహ్యావశ్యమిదం శబ్దనైవకాహ్నిదేశస్తవ్యం లదాదిప్రవృత్యయోశ్చసువర్ణం వన్నిర్దేశాదితిమాభూదాద్యై
శకాలాభ్యాం మనషేదావగమస్యం యోగస్వతదావి సాధ్యభావికవ్యాప్రమాణికం నవ్యవచ్ఛేదాసవగతి మాత్రిగావదవధారకం
సిద్ధవిపక్షేపన్న నవగతిసంభవాత్ తస్మాదనిష్పతె భావచ్ఛేదాసంభవే సాధ్యభావికత్వం నిర్ధనతి అత్రోపపత్తే సాధ్యత్వాత్ప్రాపకప్రమాణే
నహింసంయోగస్యకా[illegible]లాం వచ్ఛేదోసప్రతియున్యత ఇతి వదామః సత్య నత్వనుమానానన్తర్లదాదిమయుక్తేన సంయోగస్య
కాలావచ్ఛేదం నిత్యం కయాం మతం తస్యతు న్యాత్తప్రతిపాదనస్పయోగాత్ తత్పాశపాం కప్రమాణం మయుక్తైవత తదవచ్ఛేదస్యవత్వ
మంత్యో పయోగాత్ నా ప్యవచ్ఛేదానవగతి మాత్రిగా సాధ్యభావికత్వం భ్రమః భూయోదర్శనస్యాబిసహాయ వావ త
తెన పాం నిరుపాధికత్వనిర్ణయసాధ్యభావికత్వం పరిక్షేశ[illegible]శాత్స్యమస్తిం కింబ[illegible]సంయోగాద యోపాం వస్తుతో త్రవ్యాపకతం
త్రస్వభావాత్త్రైవ్యం తుస్పతాం త్రం అవస్తస్స్వాభిధ్యత్వతో త్స్వనిశ్చం యత్రవ్యాపి[illegible]ద సంభవతి తత్ర విశేషణాభావాతస్యం
యోగాద్దిశివికాతిసాధ్యవ్యవయధూమాదేర్యార్థనసంబంధంశ్చిలిత ఏవ తో సా భవాం ధికత్వమితి తదప్పానుమానాం సాధ్యర్థప
రాభేదభేదేన పుంవిత్థం స్వయమనుమ సంసాంతయామహాప్రాప్తనుమానమోత్వత్తిం సాధ్యర్థం పరమయుక్తవాక్యోపా[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

నహిప్రత్యక్షోపాత్తమేవ విశేషణమితి నియమః ప్రమాణాంతరోపాత్తస్యాపి తత్సంభవాత్ అతోనాము కర్తృణి స్వయమ
ప్రత్యక్షేఽపి ప్రమాణాంతరోపాత్తే సతి విశిష్టజ్ఞానమేవ తదా భవతీత్యభిధానం ప్రత్యక్షప్రమాణఫలవిభాగస్తు
యదా ప్రమితిః ప్రమాణమితి భావసాధనః ప్రమాణశబ్దః తదా సాక్షాత్కారిణి ప్రమాణం తదనంతరం బోధ=
మానోపాదానోపేక్షాబుద్ధయః ఫలం యదా తు ప్రమీయతేఽనేనేతి కరణసాధనః తదా ఆలోచనాత్మకం క
రణం మనస్సన్నికర్షాదియం తదర్థసన్నికర్షోఽ జ్ఞానాపత్తౌ ప్రత్యక్షజ్ఞానమేవ ఫలం తదుక్తౌ చేన్నైవ కరణప్రవృత్తేః భావసాధన
పక్షేఽపి యద్భావి ఫలం నాధిబుద్ధిపేక్ష్యయా ప్రమాణత్వమంతఃకరణస్యైవ తదా తు జ్ఞానాజ్ఞానవిభాగాం బిభ్రాణా యోగాపత్తయ
విభాగోఽన్వయం తద్వ్యః। అధ్యాసమానాం। ఏకాశ్రయాశ్రితయోరేకదేశయోర్జ్ఞానే తత్సంబంధనియమేనైకదేశేన సంది=
గ్ధస్యైకదేశాంతరస్య ప్రతిజ్ఞాన మనుమానం। తదుక్తం। జ్ఞాతసంబంధనియమస్యైకదేశస్య దర్శనాత్। ఏకదేశాం
తరస్యైక ... జ్ఞానమనుమానం। ... తదుత్పత్తి బుద్ధిరనుమానమభ్యుదితమితి। అత్ర త్రైకదేశశబ్దేనాత్రాభిధానమాశ్రయశబ్దేన వస్తుస్వభావానాం తా
త్ర్యేబుద్ధిరనుమానమభ్యుదితమితి। ... సంబంధనియమశ్చ సాధ్యసాధనయోః స్వభావతః పరిదర్శనాత్ తద్భావభావిత్వజ్ఞానం। తం చ సంబంధ
ముపదర్శయితా జ్ఞానాదిగ్నిసంబంధనియమస్య ధూమస్య సపక్షే ఏవ పరిదర్శనాత్ అభావే విపక్షే ... సంబంధ
నియమమేవ ప్రమాణాంతరేణావధార్య పునః తస్య సన్నిహితదేశవర్తమానత్వాద్వస్తు విషయత్వనియమాత్ సామాన్య...
ప్రత్యక్షం తస్య బహిరంగత్వాత్ ... భూయో దర్శనసంస్కారసచివమపి నసమర్థం సంస్కారస్య స్మృతిమాత్ర ప్రయోజకత్వాత్
తదనుభూతేర్ధూమమాంశ్యాత్ సంయోగస్త్వవ్యాప్యత్వవృత్తిత్వాత్ ప్రకాశతేనేంద్రియ విశేషణత్వేన గుణానాం ద్రవ్యపరతంత్రస్య భా
వత్వాత్ప్రత్యక్షమనవధారితదశే స్మృతమేవ దశకాలాభావత్వసంయోగవద్ద్రవ్యవిశేషణతయైవ సాధ్యసంయోగవిశేష
ణతయా తద్ధావింసంయుక్తవిశేషణతా వివాదే ప్రతీతిః సహానయనవయోః స్వంయోగ[illegible]తి సన్నిహితదేశవ
ర్తమానకాలత్వాన్నిదం తాసాంబద్ధ్యవశతం త్రాతత శబ్దత్ ప్రథమం మహానసాదావగ్నిధూమమేవ సంవహన సం
యోగోఽదేశకాలానవచ్ఛిన్నస్య ప్రతీయతే సత్తాసామాన్యాభావ్యానికం తదేతద్భూమమేవసదా సంబంధో ధూమమహా
త్రానుబంధ్యవివిజ్ఞాయతే తదా వదేశాంతరే కాలాంతరే నాధూమసత్తావప్రమాణామపేక్షుతే తమతసాం

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

అర్థాపత్తిః

దర్శనానుబంధినో భూయాంసో వయమవయవా మాంసన్యబ్జానాదేః సా దృష్టాదృష్టపురుషత్వాభ్యాం వక్తవ్యం ప్రమేయనిరూపణే భవిష్యతి॥
అర్థాపత్తిః అర్థాపత్తిస్తత్ర కల్పనాయాముపజీవ్యో యో ఽర్థః తం తదనుపపద్యమానం కురుతే తత్రార్థాపత్తిః ప్రవర్తతే [illegible]
యథా జీవతో దేవదత్తస్య గృహే ఽభావదర్శనేన బహిర్భావకల్పనే గృహే ఽభావో జీవనమనుపపన్నం కు-
ర్వన్ బహిర్భావం కల్పయతి అనుపపత్తిశ్చాత్ర సందేహః తథా హి అకల్పితే బహిర్భావే గృహే ఽభావే వర్తమానే జీ-
వతి నా వేతి సందేహ ఏవ భవతి కల్పితే తు తస్మిన్ స ప్రశామ్యతి అర్థసందేహాపాదకో ఽర్థః అప్రమాణం బహిర్భావకల్ప-
నా ప్రమాణం కల్పనాయాం హేతోర్ధర్మః అప్రమేయమయం యదా ప్రమితిః ప్రమాణాభిమతిత్వాత్ కల్పనా ప్రమాణం తదనం-
తరభావిని విశిష్టజ్ఞానం ఫలమితి నను గృహే ఽభావదర్శనాద్బహిర్భావకల్పనమనుమానమేవ తథా హి దేవదత్తో బహిరస్తి గృ-
హే ఽవిద్యమానత్వే సతి జీవనవత్వాత్ యో జీవన్ గృహే నాస్తి స బహిరస్తి యథాహమితి తదిదమయుక్తం జీవనాంశే సంది-
గ్ధే సందిగ్ధత్వాత్ జీవనం ప్రమాణాంతరప్రతిపన్నం కథం సందిగ్ధం సత్యప్రత్యక్షితే వస్తుని పూర్వప్రతిపన్నత్వాత్ ప్ర-
మాణాంతరప్రాప్తౌ సందేహో భవత్యేవ పూర్వం హి జీవనం గృహసంబంధమేవ ప్రమితం సంప్రతి తత్సంబంధనివృత్తిర్బహిర్దే-
శసంబంధో వా కల్ప్యతే జీవనే సందేహో భవత్యేవ పూర్వం జీవన్ దేవదత్తో గృహ ఏవ దృష్టః ఇదానీం స గృహే నాస్తి జీవ-
తి నా వేతి తదా బహిర్దేశసంబంధకల్పనాదసందిగ్ధం జీవనం లింగమితి చేత్ ఏవం చేదనుమేయం భావః బ-
హిర్దేశసంబంధ ఏవానుమితః తదసత్ తస్యానుమేయం [illegible] వశిష్యతే తేన గృహే ఽభావో జీవనలింగం సమ్యక్త-
జీవనిష్ప్రమాణో యో ఽన్యథా [illegible] తదతో [illegible] మానా వక్తాశ్చ అతస్సందేహో ఽపాదకో ఽర్థాపత్తిరి-
తి స్థితం నహి ధూమాదికం కస్యచిదర్థస్య సంశయమాపాదయదప్రతీతం లింగమితి తథా నైవమేవం తదాభిహితం దేవద-
త్తో జీవన్ గృహే నాస్తి చ [illegible] తత్ర కల్ప్యతే రాత్రిభోజనే దివా భోజనం కురుతే [illegible] రాత్రిభోజనే ప్రమాణాంతరాదుక్తం
ఉదాహరణం దేవదత్తో [illegible] కల్పనాయాం ప్రవర్తతే [illegible] అర్థాపత్తిరసా సమ్మతేతి అన్యే పునః
స్మరణం చ [illegible] కల్ప్యతే యో ఽర్థః ప్రతియోగి పూర్వపరిదృష్టస్వరూపపరివృత్త్యా సంశయరూపామనుపపత్తి-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

పాభిధిత్వమాంతు పరార్థం వచనానాం శ్చం శ్రవణం తంతేచ త్ర విభిన్నార్థం మాం దాహకత్వ నివత్రప్రవిభిన్నార్థ ప్రత్యక్షం ప్రయోగాదౌ వార్థే
మాం దాహకత్వ యోగాస్తన ప్రయోగక్రమ నియమః ఏకదేశదర్శనపూర్వక మభిసంబంధనియమ స్మరణామభిసాముగ్రాం దృష్ట్వ ధర్మం
వద్ధా సంబంధ శక్తియము స్మరణా పూర్వక ముప్పైకదేశదర్శనత్వాత్ తాం ప్రతయు యోగాద్య స్వవర ప్రయోగానికో భిసాధ్య సిద్ధిరుభయోః
పాంధాసం వ్యర్థమితి హిమాం సకాంక్ష నిగమకము ప్యసధర్మకమేవ యుక్తో ఆధిదేహం చబలల భృత్య వానధ్య స్య ||తద్ధానైర్ధర్మోపద్వ
ష్టాం తేబా భిగానుమానాం గంసాధ్యధర్మ సంబంధనియమ బలిత్వేన సామే తేనగ ముక్తత్వం తే పుష్టా ధర్మవ దృష్టాంతే నైవసమర్థి
తం కృతం కైధర్మవదృష్టాంతేన ఆతఎవ తత్ప్రతిపాదన పరంతే కేచిత్ప్రయుఞ్జ మానాం సైధర్మ్యేణా దాహకణానాం క్ష్మమభివ్యర్థమే
వతహా (వికల్పం సాదితి వికల్పోత [illegible] పాయువ్యాప్తేకస్య ఖలు బు వాచ్ఛింత్ర సన్న వత్రువ్యాప్తే తులన్య ప్రకారా యోరేవ
పాంవికల్పః అతఏవశ్రైవలవ్యతిరేక్యనుమానాం కేచి న్నమానం సకాంశసహ. తేసాధ్య సాధనసంబంధ సాప [illegible] దృష్టాంతే ప్రభిర్వ్యాప్తేర
న్వయమాత్రా భావాత్ప్రమాణాప్రలవిభాగస్తు ప్రత్యక్షమనవద్యసర్వజ్ఞః యుధా నుభితిర్వ్యుత్పన్నాం సాధన భిన్నానం ప్రమాణం పదార్థ
ధనంతరభావి న వరానాదిబుద్ధి ఫలం యదా తు నుమియాస్తేనైనేత్యనుమానసమితికరణే ప్రయుః తదానిం సభిన్నా నాదీనాం కారణా
వ్యంశ్రే నాత్యకతాపత్వగా భావనస్యసత్పత్త్రేంగికవిషయాం ప్రతీతిరేవఫలం తత్రప్రాం కేవవచనానుమానామానవైషిణా ప్రమా
ణానాం భిప్రమాణే వసరే తత్ప్రమాణాః అతస్సర్వం ప్రకరణా పంచికాయాం ప్రమాణగహాం తా యుక్తే అనుమానపరిచ్ఛేద
బహుళో వర్ణితం ప్రతితంత్రసిద్ధాంతమాత్రప్రవృత్తత్వాన్నాన్మాకం ప్రసంగాదికారః|| అథోపమానం సదృశదర్శనా
త్ప్రస్య దృశస్య స్మృతం తరగతంపాద్య సభిన్నాన ముపమానం దృశదర్శనాత్తత్పయుద్ధా పూర్వదృష్టగోః ఫలమిషయ స్వనైవ
యం తత్సదృశం పశ్యతో యద్గోగత గవయ ప్రతియోగిక సాదృశ్యభిన్నా సమునేన సదృశీమదీయా గౌరితి తదు
పమానం [illegible] ప్రత్యక్షం చతుష్టయసన్నికర్షాదివర్ణనిగవిభాగో యదా మాన [illegible] వ్యాప్తే నసత్వాత్ పూర్వమోం తాదృశాన
ను భవాత్ తత్పూర్వకత్వాత్ స్మృతే శిశో మాత్ర భిన్నానం తస్య [illegible] తిరేవ నానుమానం సంధాన త్రత్ప్రతి సంధానపూ
ర్వకత్వాభావాత్ సదృశదర్శనాదిత్య నేనేన్ద్రియకసాదృశ్య భిన్నస్య ఉపమానత్వనిరాసః వశిష్టేన వసాదృశ్య

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

స్పర్శానుమానేన తదగ్రహాత్ నహి తేన శబ్దపర్యంతం వ్యాప్రియమాణ్వపి బధిరమూకవిరశాబ్దం త్రదసంభవాత్కిం. త్వదృశమాత్రే-
త్రేంచ సర్వత్ర సవికల్పకభ్రాన్తేష్వివ సశబ్దత్రపరావిపరివర్తనే మయప్రమేయమవధర్దర్శనాద్ వివాచకశబ్దస్మరణాత్ ఇతి విచారా
సహాసమేతదర్కశాబ్దం తు ప్రమాణం సర్వపేక్షిరి నిరూపయిష్యామః తస్మాదధ్యార్ధపత్యనాసహాపేక్షం చ ప్రమాణాని ౫ తత్సర్వం ప్ర
మాణానాం తేషాం యథైవ ప్రసంచితం వేదార్థవిచారానుపయోగాన్నాస్మాకం తత్రాపి నిర్బంధః ।। అభావాఖ్యం షష్ఠం ప్ర
మాణమభావప్రమాణేయమత్తైర్నిర్దిష్టం గీయతే భావస్య భావవిలక్షణతయా భావరూపప్రమాణేన తద్గ్రహ
ణశక్తేః షంచప్రమాణానుపత్తిరూపమభావరూపం ప్రమాణమేషితవ్యమితి తదయుక్తం ప్రమేయభావాంతర్గమ
కత్వం తదభావః ఇహాం భూతలే ఘటో నాస్తీతి తావదస్తి ప్రతీతిః సా కిం భూతలస్వరూపవిషయా ఉత ఘటాభావ ఏవ తద్వి
షయా అత్రాపి చింతనీయం కిమిదం కేవలత్వం నామ ఇతి కిం భూతలస్వరూపం అథ ఘటశూన్యమితి నాద్యః ఘటవ
త్యపి ప్రసంగాత్ నద్వితీయః శూన్యశబ్దార్థా ఘటాభావ ఏవ తు ప్రతీతిః. ద్వితీయేప్యద్వితీయేప్యత్ర భావానాం నిరాకరణః కిం చ కంటకా
దివిరహితం భూతలాదాని దృష్టం కిం పదనాస్మాభిః ప్రత్యవహారః న తావత్కిం భూతలమాత్రపరిచ్ఛేదనిబంధనః అపితు కేవల
భూతలపరిచ్ఛేదనిబంధనః తత్రాపి వికల్పనీయం కేవలపరిచ్ఛేదస్య విశేషణం ఉత భూతలస్యేతి నాద్యః కంటకా
దియోగిన్యపి ప్రసంగాత్ ద్వితీయే తు కేవలపరిచ్ఛేదో నామ యద్యాకథంచిత్పరిచ్ఛేదః తథాప్యసూక్ష్మకంటకాది
ప్యనవగతేష్వపి నిష్కంటకవ్యవహారః స్యాత్ ప్రయత్నపూర్వికా తత్ బహిర్భిన్నం చ నిహ్నవోపి స్యాత్ ద్వితీయేన్యప్యభావా
ఖ్యం ప్రమేయమంగీకృతం స్యాత్ తదానీం కిం తత్పరిచ్ఛేదనిబంధనో వ్యవహారో యుక్తం ప్రతియోగిపరామర్శ
ర్శం బహిర్భావానాం నిరాకరే నాస్తిశబ్దో నిరర్థకః స్యాత్ శశాదీనాం శృంగానుమానం స్యాత్ ఇదం
రహితం నసంబాధకశునసాప్యత్ తదంగీకారే తు సాధకం బాధితవిషయత్వం చానుమానస్య యుక్తం బా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్తిం ఖలు తేనైవార్థేన సర్వగతసంబంధావష్టంభానాయాం ధ్యానకల్పనాయాం ప్రమాణత్వం యథా పూర్వోక్తం జీవనస్య మానత్వం భవ
నమాత్రం చ దృష్టం మాధ్యమానం తు నైతావదృశ్యం ఏకత్రానిశ్చితకరణమపరత్ర సందిగ్ధమితి తథాపి శేషమస్యం తదుక్తం యత్కల్పనా
వినాయామర్థే ప్రతియోగ్యపి సంశయం తేన తత్కల్పనామేకే ఉపపద్యార్థాపత్తిం ప్రచక్షత ఇతి కేచిత్తు గృహే భావ ఏతావన్యథానుపపద్య
మానస్య బహిర్భావకల్పనాయాం ప్రమాణమిత్యాహుః తదయుక్తం తత్ర గృహే భావస్య కానుపపత్తిః అసతి బహిర్భావే సత్యస్య
గృహాభావ ఇతి చేత్ కిం సాధ్యాన్ భావే ఏవాభావరూపాత్ వ్యతిరేక ఏవ న చ పామా తు సద్భావేన సాధ్యన సద్భావలక్షణేనాన్యథానవగ
మ్యత ఇత్యన్యయోర్వ్యతిరేకము ఖినప్రవర్తమాన తాదృశీ దశమనుమానమేవేతి నార్థాపత్తిః పృథక్ ప్రమాణ్యసంభవః అతఏవ సందేహో
దశమార్థస్య నాశాదేతత్ సందేహోఽర్థాపత్తిరితి స్థితం అత్ర కేచిదన్యత్రార్థానుపపత్తిః ప్రమాణం తత్ప్రతిపక్షన్యతత్రార్థాం
తరమేవ కల్ప్యమితి సా దృష్టార్థాపత్తిః యత్ర తు వాక్యప్రతిపన్నామినోఽదేవదత్తో దివా న భుంక్త ఇతి తత్ర రాత్రౌ భుంక్తే
ఇతి వాక్యమేవ కల్ప్యం శాబ్దవ్యాపారకాంక్షా శబ్దేనైవ పరిపూర్యత ఇతి నాన్యథా అతసా న శ్రుతార్థాపత్తిరిత్యన్యథార్థాప
త్తిర్ద్వివిధేనమాహుః తదయుక్తం అత్రాప్యర్థస్యైవ కల్ప్యత్వే తు కుతశ్చిత్ తాదృశాత్ యస్మిన్నకల్పితేనుపపత్తిః కల్ప్యతేయ
త్పూర్వం తిరశ్చీనమేవ కల్ప్యం అన్యథా వాక్యానుత్పన్నపదవాక్యప్రయోగేనువచ్ఛింతిరితి తదేవ కల్ప్యమితి తదేవార్థపదా
ర్థాభ్యాం సాధిత వాక్యం విరేవర్థ పరికల్పనమిహ వాచితం ఉభయపరికల్పనే గౌరవం చ దృష్టార్థాపత్తావర్థస్యైవ
కల్ప్యత్వం దృష్టమితి తదిహాప్యర్థస్యైవ కల్ప్యతాం శాబ్దవ్యాపారకాంక్షాకల్పితార్థస్య మానాధిశాస్త్రవ్యవధానేనాత్రా
మిత తాపత్ అతఏవ దావ్యకమిత్యాదావధ్యాహారో అస్తు బుద్ధిస్థేనైవ సంవరణాదినా ప్రితాభిధానం నతు సత్రియా
దారమిత్యధ్యాహార్యతే న శబ్దేన బుద్ధిసన్నిధానేన అప్రతీతాభిధానోపపత్తిః బుబ్బానాం వశేనత్వని వృతం ప్రతిశబ్ద
ప్రయోగసంభవః నతు నియమేన న న్యర్థకల్పనాయ ప్రవృత్తా అర్థాపత్తిస్తస్యార్థస్య సవికల్పకబుద్ధ్యాన విషయ
త్వాపత్తేస్తాంచ శబ్దపురస్సరత్వాత్ తదాత్వక శబ్దపర్వం తం న్యాప్రియత ఇతి చేత్ న సర్వత్ర సవికల్పక ప్రత్యక్షే

ఫలం విసాంమవగతిః ఏకాసంబద్ధవిషయా అపరాం తదేకవిషయాం సాం విద్విదా ప్రతియోగిని సద్దృశ్యే దృశ్యేన చ తత్ర దృశ్యేప్ర
౮ తియోగిని యా దేకవిషయాం బుద్ధిః సవతదభావ ఇతి విశేషణ ప్రవేశలాభః తేనైవం భూతలే ఘటో నాస్తి తన్నాస్తిత్రైపు
న్నవతస్స ప్రతియోగినో ఽభావ ఇత్యస్య ప్రతీతేర్నవా తదేకవిషయబుద్ధిమాత్రమభావః విశేషానవగమాల్లక్ష్యే తు దృశ్యే ప్రతియో
గిని తత్స్మృతియుక్తే ప్రతియోగిని దృశ్యే యా తదేకవిషయా బుద్ధిః సా తదభావ ఇతి విశేషణ ప్రవేశలాభః తేనైవం భూతవి
షు ఘటో నాస్తి తన్నాస్తిత్రైషు ఘటదృశ్యే భూతలమాత్రం చ నాబుద్ధిః తస్య క్తం జ్ఞప్తి న సుకేమిదం ప్రతియోగిని దృశ్యత్వం నామ
అనవత్ర ప్రమితవసా నవత్ర ప్రశక్త్రిరితి ప్రస్మత క్షితిః అనవధార్య ప్రసక్తప్రతిషేధావాం లాత్వైవాస్తు దృశ్యవాం అస్మాకం తు
భిన్నవిశేషకః యో ఽపసభావాఖ్యం తత్త్వమంగీకురు తే తే నాపి తదేకవిషయాం బుద్ధిమంగీకృత్యైవాభావప్రతీతి
రిష్యతే అధికరణ ప్రతీతేః ప్రతియోగి ప్రసక్తిశ్చ తత్ర ప్రతీతికారణత్వాత్ తత్ర తు దృశ్యస్యాధికరణస్య ప్రతీతిస్త
త్కారణమితి చింతనీయం కిం సద్విషయ్యస్య తద్భావవిశిష్టస్య అధ్యాసపేక్షిస్య కాకేనాఽఽ ఇతి నాద్యః ఘటే ఘటాప
స్యాధికరణే ప్రతీతే తదభావప్రతీతిప్రసంగాత్ న ద్వితీయః అన్యోన్యాశ్రయాత్ అభావం హి ప్రతీత్య తద్విశిష్ట
స్యాధికరణం బుధ్యతే బుద్ధ్వా ఏవాభావః ప్రతిపత్తవ్య ఇత్యభావావగతిరేవాభావావగమకారణం యుక్తం
అతో ప్రతీతేః స్వభావే స్వరూపమాత్ర ప్రతీతిరేవాశిష్టా ఏవతి వృత్తియా ఽపక్షేపరిశిష్యతే తావతైవాభావవ్యవహా
రోపపత్తేరితి మతిరిక్తం తత్త్వం తదాభ్యుపగమేన నిలయితా వత్యా దృశత్వత్వం తదానుపలంభాత్ వాయుపర
మాణ్వాదీనాం రూపాద్యభావే సలిలపరమాణ్వాదౌ గంధరూపాద్యభావే ఇత్యాదిష్వనుమానాంత్రికా తదేకవిషయా బుద్ధిః
అయం భావశ్చతుర్విధేష్వభావేషు యస్స యస్సనా భావస్స యదనాధికరణం ప్రసక్తే దృశ్యే ప్రతియోగిని తత్త
దధికరణమాత్రగోచరా బుద్ధిరేవాస్మాకం తదభావ ఇతి నాస్తి శబ్దశ్చ తాదృశాధికరణమాత్రవాచకః

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ఽకస్ప్రయుక్తః తస్మాదస్తి భావవిలక్షణం తత్త్వాంతరమితి। ఇదమిదానీం విచారయామహే। కిం తదభావప్రమాణం కాభో ద్వ్యం
విరా భావబోధ్యమితి వత్ర నవా వప్రత్యక్షబోధ్యం। ఇంద్రియవ్యాపారోపరమేష్వవగతేః కథమయం నిర్ణ
యః। అభావస్యావస్తుప్రాచితత్త్వస్య చ ప్రత్యక్షవత్వాత్ ఇవాంతస్మేతి తత దశ్యతే ప్రత్యేతవ్యః తద్గ్రహణాయ చేంద్రియముప
రమతే నాభావగ్రహణాయ తేన సహ సంబంధాభావాత్ తస్మాదభావప్రమాణగోచరోఽభావః కథమయం విభాగో
వసీయతే। ఉచ్యతే గృహాదిస్వరూపమనుభూయ దేశాంతరగతస్య పుంసః తత్ర పస్త్రత్రపస్త్రం తదాభావప్రశ్నే సతి భావాంత
రం బహిర్భాసమానస్య ప్రష్టుస్తత్థివినాశిత్వాత్తత్రకాం ప్రతిపద్యతే తదుక్తం। స్వరూపమాత్రం దృష్ట్వాపి పశ్చాత్కించి
త్స్మరన్నపి। తత్రాన్యనాస్తితాం పృష్టస్తదైవ ప్రతిపద్యత ఇతి। న చ తత్రేంద్రియవ్యాపారః సంభవతి దేశవిప్రకర్షాత్ తస్మా
దభావప్రతీతిర్నేంద్రియకృతేతి న ప్రత్యక్షం। తత్రైభావాంశేన సంబద్ధం తత్ర పూర్వమేవాభావో స్యవిశేషాంతేవనస్య
కుబ్ధేస్స్య ఇతి ప్రతియోగినస్తదానీం బుద్ధ్యావనారోహాత్ న చ నిర్వికల్పకేన పూర్వమనుభూతః పశ్చాత్సవికల్పకేన స్మర్య
త ఇతి వాచ్యం నియమేన ప్రతియోగిసంమితవిషయస్యాభావస్య సద్భావానిర్వికల్పకాగోచరత్వాత్ తదుక్తం భవేదాన్యత్వతిర
కేణాపృష్టేస్యాత్ యథానుభవం స్మృతేః నాప్యనుమానం లింగాభావాత్ న హ్యత్రాభావవ్యాప్తం లింగముపలభ్యతే
తే ఉపమానార్థాపత్తీనాం స్వవనసరం ఏవ తస్మాత్తత్ర తత్ర భావప్రమాణపంచకానుత్పత్తిరేవాభావావగమే ప్రమాణం
నను ప్రమాణానుత్పత్తిరిత్యగతయా ప్రమాణం స్యాత్ న హి భవితోరస్యభావాత్మకత్వం న భావగ్రాహకప్రమాణత్వేన తు-
యోర్వార్తిస్త్రసంభవాత్ తస్మాదభావాఖ్యం ప్రమాణం స్యమితిమేయవస్తువిషయముపేక్షయతి। కేచిత్తు
దృశ్యాభావస్యైవ దృశ్యానుపలబ్ధిః ప్రమాణం। అనయోస్తు భావరూపమభావరూపం యద్యపి యోగ్యం ప్రమాణం
సనాదితయా మావుతస్మాత్ప్రమేయసద్భావాదభావాఖ్యం ప్రమాణమంగీకర్తవ్యమితి। అత్రోచ్యతే చిరవిధానం వద్య

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వ తయోర్వాజ్ఞానమప్యనుపలబ్ధ్యంతరాం దివ్యనవస్థా వహేకవిషయయో బుద్ధిశ్చైతన్యయోః ప్రకాశతయోర్నప్రమాణాంతరాపే
క్షణీ వస్తుప్రమాణానవక్లృప్తిరేవ నతన్మాత్రం ప్రమాణయోర్వక్తి ఇతి పంచైవ ప్రమాణానీతి సిద్ధం సాంఖ్యం సర్వవసరే వస్తూనాం మతంచ
వత్సురస్తు మమ్మ పక్షేణ యోః సాంతకోనాం ధీనసమర్థితం ॥౧౦॥ ఇతి శ్రీమత్ప్రామాణ్యసుబోధం చాకృష్య విచితతంత్రరహస్యే ప్రమాణపరి
చ్ఛేదః ప్రథమః ॥శ్రీః॥ ఆత్మప్రత్యయవశోరానిరూపితః తత్ర ప్రామాణ్యం పగమబద్ధాంతస్సాయోనకనోదతత్రసిద్ధ ఏవ ప్రమేయోయవశో
నిత్యయుతే తస్యవత్తృతిపాందనాధ్యప్రవృత్తత్వాత్ తసతుపృథగత్రప్యతాపశ్యతేతత్ర్యాఖ్యనభిమతాం శోనిశాత్రయుతేవిశేషాం
శస్తేవ్యవతాప్యథ్యతేవథా పాత్రవ్యగుణాకర్మసాంమానస్యసమవాయయుశక్తిసంఖ్యాసాదృశ్యస్వభావసదాద్యాః తత్ర ద్రవ్యం
శిఫలధిష్ఠేత్రాతేవాయోర్వ్యకాసకాలదిగాత్మమనాంసి సవతత్రవాయోః ప్రత్యక్షఏవసనుతథతస్పర్శ ఏవ ప్రత్యక్షః శిలోష్ణ
స్పర్శభేదెబసఏవయోర్వాయుశితిప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సనుదుష్టాశితస్పర్శోవాయుస్తకథంతేద్భేదప్రత్యభిజ్ఞాయుతేనస్పృశ
త్పుత్రదోషాంధికగుణసంఖ్యాంశలియోయుంశుక్లస్వవాయుంరక్తఇత్యాప్తయోం సైప్రత్యభిజ్ఞాయతేతత్రపృథివ్యా
వశరీరాశ్రంశ్చైకోనేతరాణిభూతానితదనుపలంభాత్ ఇదానీంవనస్తిర్యంసహారంపరాయోఃష్ఠతథాదర్శనాద్విపరితమ
వ సద్వితష్టబురాయోబూంతబుస్వరబుభిదెసత్రిప్రకారమేవఋభిబ్యుంతత్ర వృష్టాదికంనశరీరంభోగాంసఫలంభాత్ర
దాయుర్వసంపాతప్రయోబుకం యుదవిశ్వశానాబాయుతెవేత్ర ఽంకగృహస్థోపసివితః నరీరభిః శర్మదోషైర్వాతిసోల
రతాంనరకఇతివచనంవద్విధిపరత్వంత్రతయోంనస్వతంత్రం యుబమానః పశురాదితోవ్యయూపఇతివేతప్రమాణావిరోధా
తే మాంబూనామితివ్యపదేశస్తుభాక్తః కింతావిషయోషుప్రకాశమానేషుబూన్యానాశుయతయోఃప్రకా సర్వాబిసం
విత్రితయుప్రకాశికాప్రవశ్యంబూన్యమకనుభవోంమెయోంనుభవేప్యనువర్తనేన స్వథాస్వపరసత్త్వయోర్కతిశ న

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౧౧

సన్నశబ్దస్య స్వరూపమాత్రపరత్వమితి చేన్న ప్రాభాకరాః నిఃశంకపదన్యాసాదివ్యవహారో౽పి తదేకవిషయబుద్ధిరూపనిమిత్త
కః బిభ్యానస్సాపి దృశ్యత్వాపత్త్యయుక్తైవ తత్ర ప్రత్యక్షబాధో లింగబాధశ్చ తదేకవిషయం తు బుద్ధిరూపనిమిత్తకః వ్యవహారబా
ధమాత్రనిమిత్తకో నానా శుక్తికాయాం రజతవ్యవహారో లింగబాధే లింగవ్యవహారస్య బాధ్యత్వేన హి భ్రాన్తం భ్రాధ్యత్వేకిం తస్య
వహార ఏవేతి ప్రాభాకరా ఏవేతి నను యత్ర భ్రాన్తిపరో నాస్తి తర్హి యత్ర ప్రాక్యం సర్గబుద్ధిరాసీత్ తత్ర కథం తదేకవిషయం బుద్ధి
రావిర్భవత్వస్మదేవాకథం తత్రాభావప్రతీతిః ముద్గరాభిఘాతాదికారణవశాదితి చేత్ తదేవా౽నేకమపి తదేకవిషయం =
బుద్ధిర్భవతి ఏవేతి నదేశాంతరం నివసనస్య తత్రైవ తదేకవిషయబుద్ధినిమిత్తమితి వాచ్యం నను యద్యభావాభావపరో నా
స్తి తర్హి ముద్గరాభిఘాతాదినా కథం ఘటమాలోత్పత్తా యత్ర తదేకవిషయం బుద్ధిస్తత్ర పరాభవత్వం స్పష్టవిషయం స్మితి నవనాత్
త్వస్మదేవాకిమితి నవనాత్ త్వస్మదేవాకిమితి నవనాత్ తత్ర భావత్వానాశాదిచేత్ తత్ర నానేకమపి తథా స్వాన్తత్వవ్యభావాంగికా
రణ్యత్వేతథ యమపి వినాశమంగీకుర్మః నను భావాంతరో౽పి య ఏవ భావ ఏవ తత్పికాంతి సద్వితీయస్సైవ ద్వియం మవసాయం లభ్య
తే తత్రైకాతిభావో౽యం దయ ఏవ వినాశశబ్దవాచ్యః స్వస్మదేవ వాచ్యః దృశ్యవస్తునశ్శాస్త్రం గికాశ్యత్వధస్తా దుక్తం ఏవం నిరస్యయం వినాశస్య
పి బుద్ధిప్రభృతిషు ధర్మిణాం స్వరూపం పవనస్యానమేవ భావాం త్వరూపం దయం వగంతవ్యః కిం చ ప్రమాణం గోంతరవాదినో౽ప్యనుపలబ్ధి
లక్షణా ప్రమాణం గోపవృత్తిర్నసత్వయం అభావభోధికా నాపి హేతుః సరూపభావప్రతీతిప్రసంగాత్ కిం చ కస్య చిత్ప్రస్తనః కుత్రచిత్
మాభవమదృష్టస్యాపి స్తమ్భస్యైవ కేచిద్ధృశ్యమానస్య దర్శనసమానకాలీనో౽భావో వనియ్యతే ఇదమిహ నాస్తి ప్రత్యం నాపి ది తి
తతస్తుతస్య దర్శనదర్శనాభావో నివృత్త ఇతి ప్రాక్కాలీన ఏవ దర్శనాభావో౽నుసంధేయం మనో౽పి భావప్రతీతికారణ
మితి వక్తవ్యం తత స్తద్విదిత్వైవానుపలబ్ధిరభావప్రతీతికారణమితి వక్తవ్యం తథా చానుపలబ్ధిరస్య భావరూపం =

రాపమర్శేన ప్రభాకరగురోః కృతేతి। అనువృత్తా(?)భ్యాం బూ(?)తి అనువృత్తిస్ఫురత్తత్త్వం అతః ప్రథమకం తత్రప్రమాణసమ
యుక్తం తదనుసంధానసూక్ష్మత్వయోః తదనువృత్తిస్ఫురతి యస్యేదృశీ యాదిత్రప్రమాణేషు తు ఏవ సంభవా॥
వాన్ప్రతీతి యుక్తే యత్ర హి భేదమత్యస్తత ఏవ వపుః సో ఒభేదభ్యానం తత్రానుపపత్త్యా భూతిః తత్ప్రత్యేభి
తిప్రత్యభిజ్ఞాయాం తత్ప్రాపణాత్ అత ఏవైకవస్తు వస్తుని షట్ప్రమాణవిధ్యం సిద్ధిషు భవిష్యత్సు బాహ్యలానుభావ
లాత్వం నప్రత్యభిజ్ఞానేన చరః అత్ర శుక్తిరజతవద్భేదాగ్రహాణాం వ్యక్తిభేదానుపలంభాత్ కేచిదతు భూతిం వ
క్తిభేదాభిన్నానుభిన్నాం చాకరిచత్రః తదనుపపన్నం విరోధాత్ నచాభేదలం భ్యభూతేన తదవిరోధం తేన్నవా షం
భూతిర్వర్తిలోభిన్నాని భిన్నవేషేణ వ్యక్తిరాభాతి వస్త్రాప్రతీయేత తతోఽభిరవభాసో యుః సా
తన్నైవం భిన్నాన్నేతత్ స్యాద్భేదవేత యో స్వత్వ ఏతస్మిన్ హా కుండే బదరమితి వది వాం గవిష్టో వృష్టితి నె ప్రత్య
యః సర్వం హిరూపం రూఖితావమం తరేణానప్రతి యువ్యతే వేన సమానేంద్రియగ్రాహ్యత యాభాతి
రభివ్యక్తిప్రతిత్యనుప్రవేశనికర్మణి వ్యుపసేయు వ్యక్తిప్రతిత్యనుప్రవేశభావాద్భువత్వే హాప్రవ్య యుః తే
వివృత్త్రప్రాప్యదిత్రితేసత్యదితిప్రత్యయానువృత్తేస్సత్త్వాఖ్యసామాన్యమావుః తదసత్ వచనానాభాతి
యుషుసర్షపముహింధరాదిషు రూపం దిషు తత్రసువాని నిమేషు నిరిక్షమాణాస్పహం రాప్తకారానుకా
రిణిసత్త్వాబుద్ధిరుదేతిప్రయోగానువృత్తిస్తత్తపంచకాదిసప్తవత్త్వేనలమువ హానినిబంధనః ఉవాం ధిత్సుప్ర
మాణసంబంధయోః స్వత్వంతిం చోత్తరత్రితే సప్తప్రయోగః కేవలముపాధినిబంధనః తి భవ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

12

యః । సాత్మవిశేషగుణః స్వవేద్యోపలంభవిషయః యపత్నీవాం సత్యేతపం స్యాః । సహాం తానివిషయాణాం నను విద్యావశాత్ విషయా
ప్రుసభోం ధృత్యనవభాసహూనే ఖాసంవెతసాం త్యేవసం విశిష్టయా ప్రమాణాం స్వపురుషం విషయాణాం కటోం విచితత్వం
విచిత్రఫలభాగిత్వే చ పురుషస్య సకర్మత్వాత్ । మతకర్తృత్వేన జ్ఞానత్రియాం త్రయం వ్యాప్తసం వ్య పురుషవత్ గమనఫలసం
యోగః నవయోః పురుషస్య కర్మకాం కర్తృత్వే వపరస్య మవేవతి యాం ఫలసాం వికర్మే చికర్మ బూట్రం । అతో న మూర్తస
ప్రయత్నకృతిత్వమేనామత్ర వాచ్యం తథా న భవతి । అంశా నామివకేవలం నితమాం బిమాంసః । అపహారితాం యాకం తేవలం భూంభా
గాదికమేవ చ । ఆగుణాస్తు రూపరసగంధస్పర్శపరిమాణాపృథక్త్వసంయోగవిభాగపరత్వాపరత్వగురుత్వద్రవ
త్వస్నేహసంస్కారశబ్దబుద్ధిసుఖదుఃఖేచ్ఛాద్వేషప్రయత్నధర్మాధర్మాః । ఏతేషాం నిత్యానిత్యవిభాగస్తు యథోత్పత్తిస్థితివినా
శప్రకారస్తు కణోదతంత్రే వృత్తౌ వేదితవ్యః విచారానుపయోగాన్నాస్మాకం తత్రాభినివేశః । కర్మాణి తాన్యనుమేయా
ఉత్క్షేపణసంయోగవిభాగపరంపరయా వింశతిరనుమేయా కేవదికాదేశాంతరప్రాప్తి సూర్యగత్యనుమా
నం భాష్యప్రపంచితం ఇదమేవ కర్మస్వతస్సద్భావయోః సాక్షాద్విధియః । కృస్నభావయోః స్త్రద్రవ్యగుణయో
ద్రుత రాగాత్ సస్వతః దధాన్ను బూహేతి వివేకో పరత్రత యోత్ర దద్విధి యుక్తే తద్ధారుణాయాం త్రిగోచిత్వా
రుణాప్యవబుద్ధ్యాం తిస్తప్రవృత్తద్రవ్యమాత్రవర్తతేనాసత్ర అనుపలంభాత్ ఇత్థం శాం తస్యాః ప్రతితిః ప్రత్య
క్షేషు ఘటపటాదిద్రవ్యేషు తత్ర దాత్రయ గ్రావాక్షైరింది యెప్సం యుక్తసమవాయాద్భవాన్యమాంశైనానా
వృత్తిషుస్వయమేకాకారత యాంతాభినాత్వం తవిలక్షణాప్రథమం తగ్రహాం తెస్వరూపమాత్ర తాప్రతియ్య
నానావృత్తియాం దిఖం తగ్రహాం గోషాస్వే యమవిప్రూర్కృతాగావమశ్వేనప్రత్యభిజ్ఞాయమహానాపామర
పరిక్షకా విశేషణాప్రకాశాతి తదుక్తం । భాతిరాత్రయయతేంభినాప్రవృత్తభిజ్ఞాసగోంచరః । పూరాపకా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

చాసిద్ధిం తస్మాద్విశేషాః కథాసు పరిశిష్యంతే। అయుతసిద్ధయోస్సంబంధస్సమవాయః స చ నిత్యయో
ర్నిత్యః అనిత్యయోర్నిత్యానిత్యయోశ్చానిత్యః। యతస్తత్కార్యముత్పద్యతే తత ఏవ తదుత్పత్తిరభినివా
సస్మేయుక్తప్రతన్నైస్సుపలం భాతః సర్వభావేషు అతీంద్రియాం శక్తిం కార్యేణానుమీయతే తథా హి
యథాభూతాం దేవపావకాద్దాహో దృష్టః మణిమంత్రౌషధాదిప్రయోగే సతి తథాభూతాదేవ పావకాద్దాహో
న దృశ్యతే అతో మణిమంత్రాదిప్రతిబంధనీయం తద్వినాశ్యం వా కించిదతీంద్రియం శక్తిసామర్థ్యాదిప
దవాచ్యమభిధేయమయం తస్య చ సహచర్యకారణదుత్పత్తిః కార్యానుత్పత్తిః తత్ర బధ్యయోగతిః అభి=
ఘాతో వా వినాశో వా యుత్పన్నః కార్యం న భవతి తత్ర వినాశః యత్ర తు ఋష్మత్తాభిభవ ఇతి న సమణి
మంత్రాదిసన్నిధానాదేవ కార్యానుదయః స్నాతన కారణే వైగుణ్యే కార్యోత్పాదయ విఘ్నాభావసంభావాత్
తమిద్ధ తదప్రయోగే సమాన దుత్పత్తినిమిత్తమితి చేత్ న ప్రయోగస్య ప్రతిబంధకతయా తదభావస్య
కేవలం తన్నివృత్తిరూపత్వమేవ న తు నిమిత్తత్వం కార్యేణానువృత్తిస్తు తన్నివృత్తిప్రతిబంధాయోస్మత్కేవలం చ తత్వ
మిప్రయోగే ప్రతికారకవశేన కార్యోత్పత్తిదర్శనాత్ తదభావస్య నిమిత్తత్వం ఏవమపి నిమిత్తత్వమంగీకృత్య
శక్తిరపహ్నూయతే చేత్ పూర్వవత్ప్రత్యూహసంయోగేన వహ్నేః ప్రతిబంధే తదభావస్యైవ తన్నిమిత్తత్వాద్గురుత్వం దత్త
బలాం బలిష్ఠాత్ అసతి ప్రతిబంధే గురుత్వాత్ పతనమితి వాదివ్యాఖ్యాతమితి తదుక్తసంయోగప్రయత్నాభా=
భావే గురుత్వాత్ పతనమితి ప్రయోగస్తు మణిమంత్రాదిప్రయోగే వహ్నేః స్వకార్యేణాత్మకత్వాత్ పరిదృశ్య
మానరూపాతిరిక్తమాహాత్మ్యం సత్వమిత స్మిన్ కార్యానుత్పాదకత్వాత్ యథా దృష్టస్మిన్ సత్యపి నో

౧౩ 13

తభహ పగమః సత్రుశ్యప్రవక్షైత్రసాం త ఆనైనైవ స్యాయోగసప్ర వసతూప్ర వసతుని షాద్రప్రవవ్వప్ప భిన్నత్వ గుణావ్వశబ్దత్వ
కర్మత్వాదయోగం బినిరాం క్యతాః ఆసుగవాకారాం పరిస్పురణాత్ప్రయోగగానువృత్తిస్వావపాంఖికిఖపాదయో
శ్వవత్తల్లక్ష్మ గోనైనవతాంనివభూంతి వ్యం ఖకవయోగం వ్య యోగవ్యం గి కృతానినసుగోతావవతసవాత్రప్రవృత్తా
దినిరఖు రితి సర్వ్వవిశేషణానవతిస్ఫురం తి తేం తుశాస్త్ర ముఖైనకిత్రైతథియోగం వ్యం ఖకాంసుసం ధానేసతి
రిచితే వాం ంవసకల భువనమనోవిన్యాసః యదికే మేవవస్తుప్రతిపత్త్యవ్వవస్థయోగం ప్రతియోగస్వత ఇతి
తద్భావ నోంత్వ మఖిసాం న్యాదిమతాప్ప తిపన్నానిరాంకరణో యోగం గాంత్ ఆనైనైవ స్యాయో నబ్రాహ్మణత్వ
త్సుత్రి యోగవాప్పదికమఖినని శృపాం తితథిం తత్త్వపూర్ణోవ్యవస్థయోగం ప్రవృత్తా నిశాం స్త్రే శిసనసురితిచే త్పేవం
సంత్రి భాసాం దాసంసాన రెప్రసాంపాం లూకప్రమాంగా విఖ్యా బ్రాహ్మణాది శబ్దపాం వ్యవాంభ్యా ఆనిదం ప్రథమాం
కర్మ్యనప్రిత్రల సవ్వక యోగః తత్ప్రభవవ్యవహబ్రాహ్మణత్వాపదికం త త్రగోవరంచ శాస్త్రం తప్ప్రవ్యం
ఖకవ యోగం త్వదం గికృతమిలినత్రంబిదసుపపన్నం ఎతత్స్వరూపం భూంకి నిర్ణయోగం ఖినప్రకరణే ప్రపఞ్చి
తం విశేషికాం స్తు సమానగుణాకర్మభూం తిఘని వృత్తిస్వేషు పరస్పర వ్యాంవృత్తినిమిత్తం విశేషాఖ్యం ధర్మమాం హుః
తదనుపపన్నం పృథక్త్వేనైవ వ్యావృత్తిసిద్ధేః నను పృథక్త్వస్యసర్వద్రవ్యసాధారణత్వయోగం నిత్యద్రవ్యేషు తతో
౩ౘ సాం త్వం తవ్యావృత్తిసిద్ధిరితి చేత్ ఏవం తేషుతస్యాపి అసంభవాత్ తదర్శనాం . తత్సంభవ ఇతి చేత్ తేషామేవా
భావాత్ నవ్యాయోగం స్వం వస్తుసంయుత్రియుతే నను పరమాణూనాం వః కస్యచిత్ప్రత్యక్షః యోగాప్రత్యక్షు
దిదితత్సంభవ ఇతిచేత్ నిరవయుద్రవ్యత్వేన సామాన్యప్రత్యక్షత్వస్య సమానత్వేన సమానసప్రత్యక్షత్వస్య

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

శాస్త్రైః ప్రవర్తనం తే మోక్షశాస్త్రాణి తు తదితరపురుషమితి ప్రమేయస్య పరిజ్ఞానమభ్యుదయార్థమితి సప్రయో
జనం ॥౪॥ ఇతి శ్రీమద్రామానుజాచార్యవిరచితే తన్త్రరహస్యే ప్రమేయపరిచ్ఛేదః ప్రథమః ॥౧॥ అథ ప్రమా-
ఇష్టం ప్రమాణమేయమివ యో నిరూపితాః ప్రధానాం బుద్ధ్యం ప్రమాణం నిరూప్యతే సంబంధగ్రహణోపాయశేషాద్ర్థప్ర
త్యయకం పదజాతం శాస్త్రం తదేవ ప్రత్యక్షాద్యసన్నికృష్టార్థం శాస్త్రం తదుక్తం శాస్త్రం శబ్దవిజ్ఞానాద
సన్నికృష్టేర్థే విజ్ఞానమితి శబ్దజ్ఞానసాపేక్షాదాత్మనస్స్వసన్నికర్షార్థసన్నికృష్టార్థవిషయం జ్ఞానం త
చ్ఛాస్త్రం నామ ప్రమాణం ప్రమాణాంతరసన్నికృష్టార్థవిషయం తు వాక్యం వచనం తత్త్వస్య మాన
రూపము మోక్షశాస్త్రమనుమానరూపం తత్తు పర్యనుయోగే శబ్దార్థయోస్తావత్ప్రత్యయప్రత్యాయకభా
వలక్షణస్సంబంధః వాచ్యవాచకభావ ఇతి యావత్ స చాపౌరుషేయః తదుక్తం ఔత్పత్తికస్తు శ
బ్దస్యార్థేన సంబంధస్తస్య జ్ఞానముపదేశోఽవ్యతిరేకశ్చార్థేఽనుపలబ్ధే తత్ప్రమాణం బాదరాయ
ణస్యానపేక్షత్వాదితి ఔత్పత్తికస్స్వాభావికోఽపౌరుషేయో నిత్య ఇత్యర్థః వర్ణానాం నిత్యత్వాత్తదర్థా
నాం చ ప్రవాహరూపేణ నిత్యత్వాత్సంబంధస్యాపౌరుషేయత్వం న సుకరం వర్ణానామనిత్యత్వాదుచ్చారణమాత్రా
ఽపవర్గిణాం సత్త్వాయం విరోధాత్ ఇదం తావదవిచారితం తత్త్వ వ్యాహారణోపేక్షయా పురుషప్రయత్నప్రేరి
తః కోష్ఠ్యో వాయుర్నాభిమూలాదుత్థితస్స్వరః కంఠశిరోజిహ్వామూలదంతనాసికోష్ఠ
ప్రదేశేషు సంయుక్తః శ్రోత్రం శ్రోత్రప్రదేశేన సంయుజ్యతే తదనంతరం ప్రసిద్ధమితవాయురపసర్పతి
తదనంతరం వర్ణా ఉపలభ్యంతే తథా కర్ణశష్కులీనభసి నమూర్తాకాశమేవ శ్రోత్రం తద్గుణాశ్శ-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్వాదఽయ తివత్త్రదవి రిక్తె షేషుం ఽయ ధాత్రేవలం వవణ్ణతికిం చ శక్త్యనాం గికాలేకాం శాన్యధర్మ్యశ్చ ఽయ తకారణేహో
షాం ధానాం న స్వాత్ తదం నిక్షాలే తు ఽయ శక్త్యం వ హెవ్యో షాం ది ఽయ స్వతే నాన్య దితి ౹ ఽయ మ ఖవ్యి రితి ॥ ౨ ॥ తథా సంఖ్యై
వివృత్తత్త్వాం తరం తథా హినత్ర్వం గుణాది ష్వు వృత్తేః గం ధా ద్వివి దశ్వన త్రివిధ ఇతి వత్ర వృత్త్ర్కాపచారికత్రి
వితనాను ఖేన బాధకా భావాత్ గుణా త్వహేవ బాధకమితి చేత్ న వ సనాం వ్యిః నగుణ్యాం బహుషు వృత్తేః ఘ
టత్వాదివత్ సకరన్మప్రత్వ క్షుత్వాప్తేత్ తత్ప్రతీతి వైలక్షణ్యాహ్యపనసాం మానస్యం అనిత్యత్వాత తస్మాత్ప్వ ధత్త్వాత్వాం త
రం ॥ ౨ ॥ తథా సాదృశ్యమపి నత్ర్వం గుణ కర్మణోరవృత్తేః గంధా దఽయో హి తరస్పరసదృశాః ప్రతీయంతే గంధా
గంధాంతరేణ తథా రూపం తత్రఽయా లత ఎవ న గుణా కర్మణి నాతి సామాన్యం అనువృత్తిప్రత్యఽయ నిమిత్త
త్వాభావాత్ న న భవం ఽయో వక్ ఽయ వసాం మాం స్వాసా దృశ్యమితి చేత్ న ప్రతీతి వైలక్షణ్యాత్ సాదృశ్య
హి నప్రతి ఽయో గికమేవ ప్రతి ఽయ స్వతే ఽయ మనేన సదృశ ఇతి తత్త్వ తత్వం బాహం తత్త్రె వసాం ధృశ్య ప్రతీతేః
తస్మాత్ప్రథక్త్వాం తరం సర్వం ప్రమి ఽయ బాధం భోక్త్ర భోగాఽయతన భోగసాధన భోగ్య భూతై ఘుపం చ సుకా
షపరి సమాప్యతే ఆత్మా భోక్తా భోగాఽయతనం శరీరం భోగసాధనాని ఇంద్రియాణి భోగావంచాచం త
రాబాహ్యాశ్చ ద్వివిధా చాహ్యాః ప్రథివ్యాదఽయః ఆంతరాః సుఖాదఽయః భుక్తిః సుఖదుఃఖానుభవ
ఇతి మోక్షో హి సకలదుఃఖాత్యంతరూపతఽయా విలక్షణః పురుషార్థః తత్రాపి ప్రస్తు ఆత్మానాం అతిదృష్టస్యాశ్రే
తవేనామంత మై ధాదిధాత్వ సిద్ధ ప్త్యాః తదతి శోకమానం త్వ విది త్వాదివి శక్తి తి వి హింసాదాత్మ బాహ్యానాం ద్వినష్టరణి
ధపురుషార్థ సిద్ధి సకలదుఃఖ ధ్వంసకామ స్తదధికారి ఇతరస్తు కరాణ్యధికారి తమాది కృత్యైవ సరాయణికర్మ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

నాం అయం గకారః స ఏవేదం పదమితి ప్రత్యభిజ్ఞానాం వద్యేశ్శ్యతే న వాం ధ్వన్యాం ధ్విదాం త్రవాం నిబంధనం నైవ మితి భా
ష్యా దర్శనాం త బాహ్యాలాం ప్రత్యభిజ్ఞా ఆయాం తు భేదస్య ధ్వ ఏవ తత్వారణం సంభవాం తతధా నిం బాహ్యలాం తాం వదన ఆ
వేత్రవ్యం వస్నాం శ్రుప్రభాస్వపో దరన్యాం బి నిన విం ప్రథమప్రతీవి వ బాహ్యలా ఆయాం విశరణాం మంత్రతే నాం ప్ర భాం ప్రచారస్సం
భవతి తస్మాత్ ప్రథమప్రతీంపితానస్త్ర ద్విత్యో ఆయాం స్వత్వనాం ధ్వనిరితి తత్ర సాం ధ్వన్య నిబంధనస్త్ర ద్రవాం ఃఅత్రతు =
ఆయుక్తి ముఖ్యే నాంబినతా ధ్వనిబా ధ్వాధ్వన్స్వ తేలఅతస్పష్టే తద్రుతాం తత్ర ధ్వనా గిబాం చరసప్ర ఆయుత్వ సవ్యం భుక్తత్వమే
వ ఆయుక్తం పరతి ఆయ్య మనుమానం చవిశేషసాబిత్యం త్వాం స్వన్ స్వవాం ఆయం ఃశ్రోత్ర ప్రదేశసం ఆయాం గస్య సంస్కారస్తి మితవాం ఆయ
పగమస్త్ర నాం తరి ఆయుక్తః వత్వహాకారి నాం తవన్నుత త్వం స్యు వాం శ్రోత్రం శబ్దం గ్రహణే తిమవార్యభవాం ఆయాం స్వత్వం ఆయ
గనిరాపి శబ్దోపలంభనిభేదః ప్రతివర్ణ్యం భుక్తభేదాం క్షణసర్వశబ్దోపలంభప్రసక్తిః తు త్వతే పద్యే తికారక భేదాంతి
నిష్కృత ఏవ స ఏవాం స్యకం వ్యం భుక్తభేదః తత స్తవం ప్ర ఆయాం గః శబ్దః ప్ర ఆయ వాభినిమ్నం గృహః తదనువాదిత్యైనతి
తదనంతరముపలబ్ధేః ఆయాం ఆయ దనువాదిత్యైసతి ఆయ దనంతరముపలబ్ధేనత దభిమ్నం గస్యాః ఆయ ధా
ప్రదీపాం నం తరముపలభ్యమాంనాం ఘటః స భాం ప్రతిశేషణాం బత్తేః తద్రుపాం నాం భక్తే తేనన్యం భుక్తత్వసిద్ధేః ఆయాం వ్య
ఆయం తర్క ఆయ దివర్ణః ప్ర ఆయ తార్పాభిమ్నం గ్యాస్సుః తవిం ప్ర ఆయ ధ్వభేఖాం సపత్తిః నాస్సుః సమానేంద్రి =
ఆయ గ్రాహ్యాహ్యాం నాం ప్ర ఆయ త్వభేదాం నపిత్యత్వాని ఆయ మాతే అపి త్వతే చ భేదః తస్మాత్ త్ర దభిన్నం గ్యాం సస్సుతి
తిసాం బిప్రతిబల మూల ఏవ శుక్లనీలాది రూపేషు సమానేంద్రి ఆయ గ్రాహ్యేష్వపి స్పుట స్పుట తాం కవ్యం గ్యత్వదా =
ర్శనాం తదహో మ్యేనైవ లాంలాం భుతేన శక్తరాం మాం ధుర్వమ భిన్న బున్వతే నకృప్యధుకే ఆయాం స్త్రెఅనత్వైనతేధాం కుం
కుమ గంధోగో ఘ్రుపే నైవ ముస్తాగంధస్తత్వై తేన నిదాం ఘసవ ఆయ నిదర్శనం పృథ్వీ విగంధ స్తు బాల న్యైతి త్రమాం దా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౧౭

శబ్దః తేన చ సమవాయాద్గృహ్యత ఇతి ఇదమపి [illegible]నిం విచార్యతే కిముత్పాదకః ప్రయత్నః ఉతాభివ్యంజ
స క ఇతి న తావదభివ్యంజకత్వం ఆవరణాపనయనేన వా కించిదభివ్యజ్యత ఇంద్రియసంస్కారేణ వా విషయసంస్కా
రేణ వా న తావచ్ఛ్రోత్రశబ్దయోః కర్ణాదిరావరణం సంభవతి తత్సమవాయస్య సమవాయవత్ప్రాప్తిసంబంధి
త్వాత్ ఇంద్రియసంస్కారేణాభియోగేప్యనవాయునా తదానీం వాయుసంతత్యం [illegible]యోగమాత్రం వాత్వ
యమనుత్పత్తివద్భిన్నసమూలం శబ్దస్యాకాశధర్మత్వాత్ [illegible]కాశస్య చ శ్రోత్రత్వాత్ విషయసంస్కారో
ఽపి విషయధర్మ ఏవ స చ న సంభవతి న హి కించిత్ స్పర్శాయోగాకాశధర్మిణా సంబంధః కథంచిత్ సంభవేత్స
ద్భుత్తిప్రక్షేపధారణా ఏవ పరంపరయా సంబంధః సమానస్య అత్వాదికత్వదర్శనాత్ కించ ప్రయత్నస్యాభివ్యం
సంద్రి జకత్వే ఏకేనైవ ప్రయత్నేన సర్వశబ్దాభివ్యక్తిప్రసక్తిః సమానయత్నగ్రాహ్యాణాం వ్యంజకభేదానపేక్షత్వని
యమాత్ న హి ప్రదీపాదివ్యంగ్యా ఘటాదయస్తన్నానోపలభ్యంతే ప్రయత్నస్యాభివ్యంజకత్వే తత్రా
రతమ్యాన్ను వినా యథావత్ స్యాత్ మందాదివత్స్మిన్ ప్రదీపే చ తివ్ర ఇతి న హి ప్రదీపాదితారతమ్యేన దభివ్యం
గ్యతారతమ్యం దృశ్యతే కించైక ఏవ కర్తా రాదిస్తత్ప్రయత్నాభిధానాన్నానాభూతాశ్చ దృశ్యంతే తచోత్పత్తిపక్ష ఏవ
యుక్తం అభివ్యక్తిపక్షే ప్రాప్తః శబ్దః ప్రతిపద్య ఇతి వ్యవహారో నస్యాత్ ఉత్పత్తిపక్షే తూత్పాదకశబ్దేన సహ
తదుపసంప్రయోగః అనిత్యః శబ్దః అనభివ్యంజకప్రయత్నానంతరితయత్నకత్వాత్ ఘటవదితి తస్మాత్తా
ల్వాదిస్థానేషు తత్తత్ప్రయత్నసంయోగాదుత్పన్నః శబ్దః శబ్దాంతరారంభక్రమేణ శ్రోత్రదేశే శబ్దమారభ—
తే స తావచ్ఛ్రోత్రసమవాయాద్గృహ్యత ఇత్యుక్తం ॥ — తత్ర ప్రాప్తే వర్ణోత్పత్తికేషు శబ్దేషు సర్వత్ర స

లాం శ్వవృథవ్యవహారేతథాపూర్వతో ఇతస్నిదం ప్రథమ సంసారోత్పత్తేః తత్ర శబ్దార్థ పరం పర్యాయం. అనాదిత్వా-
త్తత్సంబంధస్యాప్యనాదిత్వం తేంచశబ్దాని వృత్తేర్వ్యవృత్తిరేవ నసంతత్ వృద్ధ్యర్థం వాం శేషాం శక్తిప్రకాశ సచయో
గుం యుశ్ప్రయోగదర్శనే సంతత్ వర్గాణాం. తత్ర ప్రథస్యదర్శ పరివాశే నేస్త్యస్యార్థ వధారణా శక్తిరావా -:
తోదాప్రపోంభ్యా యుం యోం యుం యుప్రయోగదర్శనాదినానవద్యస్య ధాన్యరమాత్రాపవర్గాణాం శబ్దస పునః
నః ప్రయోగదర్శనం సంభవతి తస్యశబ్దనిత్యత్వేప్యనాదితన్నిత్యత్వేప్యనాదితిరన్నతస్య ప్రసాధనం వ్యావృత్తర్థ
తయుంపిసప్రయోంబునం సనాదయుం మనూం కథః యుదిసంసారసనానాదితాపసాత్ తత్త్వనసిద్ధ్యతి
తథాదాంకృతస్యకార్యకలాంపే యుగపదుపసంహృతేసతిసగాదౌ దాంవాదిసర్వబ్రాహ్మణశక్తిస్వభావేశ్వరః పురుషా
త్ప్రవాః కృపాంవాక్సర్గస్య దవాంరసమర్థాన యోంనిబోర్ ప్రురుషవిశేషాన్నసనాని నిర్గా యుభోగస్య భోగోప
కరణా భోగస్థానప్రవిభక్తం భూతభూతికం సంఘాతం సృష్ట్వా తేషు తేష్వర్థేషు ప్రసశబ్దస్యా యుపద్ర్నితి
సంకేతవ్యవహారానవ్యావిష్టవ్యతే ధనం పురుషా ధనసముత్పాదితేనేతి సకప్రమాణాసిద్ధం తస్మాత్సంబంధః పౌరుషే
యు ఇతి నైతదాసరం సానాతాంనామక్రమేణ కార్యవర్గస్యసృష్టిసామ్యా యు సపద్యేతు ప్రమాణం నపశ్యామః పై
పరిప్పైతా విక్రమవంకాతేనోం న కృతస్యకార్యకాధ్వంసవాక్ కాలదాప్యస్యం ప్రతిపన్నకాలవత్ ఇతి యుదావిమ
హోధుదిధ్వంసః సర్వదాధుదం తరసమానకాతిసం ధ్వంసతాప్తధ్వంసాం తరవత్తేం చకృత్స్నకార్యధ్వంసే
సర్వాత్మగతాదృష్టధ్వంసాత్పునస్సృష్టిర్మైషదృశ్యం నసనాత్ ఇదం వాలశైనైవశక్తిం చనాంసిత నధ్యానాంసిత సప్తదిని సా .
తరిష్ట్వం తథా సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఏకమేవాద్వితీయం తత్సృష్టా తదేవానుప్రావిశదిత్యాది

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

విరారతమ్యమభిప్రాయత్వాసాం భివ్యంజకత్వేపితర్హి తారతమ్యదున్ఫుటే ప్రతిపత్రుకానతారతమ్యత్వాం పోపలబ్ధితా
రతమ్యవత్ తద్వైకల్యైవవర్ణోతస్యతత్ర వ్యక్త్యభిదేపనానాం భావోపలబ్ధిరపి తత్ర ద్వ్యక్త్యసముద్ఘస్యపరస్పరనిరపేక్షస్యప్రత్యే
కంవిలక్షణాంస్త్రాత్ర సంస్కారమారభమాణానాసాభివ్యంజకస్యసత్రొమాష్టన్యస్యపాం ఏవాంనాంనాంనాంపాదుపపన్నాప్రత్య
భిభిన్నాచతెనవర్ణోస్యాయితస్యతద్వైకస్యస్యచోంపపాదితవాపితవిమిరభిన్నాభినెనత్రప్రవృత్తిభిన్నంత్రనానాంహ్య
పలబ్ధివత్రాచ్ఛాందిష్వదెనొంబిష్యంజకవక్ష్యదెశాపెక్షుఏవొంపపన్నంప్రాస్వదిఘ్నేఘ్నతప్రవివిరపస్యభివ్యంజ
కపుద్వితస్యపుఏయుక్త్యాఅనువాంతందూరెణబోపలబ్ధింప్రతివాతంతదనుపలబ్ధిరాభివ్యంజకపత్తుఎఫొంపపన్నః
తాభ్యాందూరంతొఘ్నపాంఏయుప్రెరణేత్వగ్నినేంథాప్రునసుణబ్ధెప్రత్యభిభిన్నానసంభవతితదభివ్యక్త్యంత్ర్యోణికతా
తతథాపాంస్నబుకాంక్షాప్రథమప్రతివెతదనుసంస్కారొవాప్టెధైతత్యవాంక్షుతంచత్తుస్తదనంతరంసఏవాఏయు
బతిస్వేవహ్లేతిన్నవహోతమవర్ణాభివ్యక్త్యంత్యణికాతఏయుంచసంస్కారొందొబద్ధస్త్రాప్రనిత్యత్వెపిభివ్యంజకవాన్యపా
కొంపరమాంత్వగాచప్రత్యభిభిన్నానొంకెతుమవాంవిరుఘ్నతెకారాన్యసుకొంధైనహాకారణకల్పనాంఅత్రతుసాంభి
వ్యక్తిసంస్కారొంపాభదికాంకింష్వద్రష్టాదికారణావశాత్తదుద్బోధసతిప్రథమాభివ్యక్తిరెవప్రత్యభిభిన్నానరూ
పాపరిణామపెఏయుథామపాంధకాత్యణికసమునైఘసాదామినిషంపాంతమాంత్రాచ్చిరపరిచితవస్తునిప్ర
థమెతఎవప్రత్యభిభిన్నాభునస్పెతత్యాకృణానిత్యానాంఃఏతంచప్రసర్వంన్యాఏయుకుదాప్రపంచితంఇత్థంవర్ణ
నాంనిత్యత్వాదర్థస్యచప్రవాహరూపేణానిత్యత్వాత్తత్సంబంధస్యానాదిత్వఏయూంభపారుషెఏయుత్వంత
థాపాంఇదాంభింతనవృక్షవ్యవహారెవారదానింతనవ్యాఖ్యాతనూనాంశక్తిగ్రహాంతథాపూర్వవ్యుత్పన్నానాం

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వాక్యస్య శబ్దవాచ్యం నైవ దావాక్యం శబ్దతత్త్వం తస్మాల్లమేషితవ్యం తథాపి నచైత్రైకవర్ణాన్తరావాగార్థప్రతీతిరతిప్రసంగాత్ న
చ ఓయుగపత్ప్రవాణాం ఆశుతరతి రోధానాత్ తతోనిఓయ తత్ర ప్రైకకతిపఓత్పత్తేః పదాభివ్యక్తిః తదాత్వాద్దృష్టత్వనైత్రే
వర్ణైః తావత్కస్యాభివ్యక్తిః తత ఎవ పదార్థవాక్యార్థవిభాగస్తో పపన్న ఇతి। అపరే తు శ్రోత్రగ్రాహ్యవిషయిత్వం వాక్యత్వం నాస్తి ప్ర
త్యస్త్రమితపదవాక్యమభాగమఖండం శబ్దతత్త్వమేకమేవ తత్ర పదవాక్యవిభాగస్తు కాల్పనికః ఇతి ప్రతిపన్నా। తచ్చాపితం చి=
ఓయమర్థప్రతీత్యనుపపత్తికల్ప్యమిత్యేకే అపరేతు శ్రోత్రగ్రాహ్యమితి పూర్వత్రవాంస్తవపదపదార్థవ్యుత్పత్తిరావస్తవవా
క్యార్థవ్యుత్పత్తిశ్చ సమాకారిణేటత్రకత్రకాల్పనికేపదతదర్థవాక్యతదర్థవ్యుత్పత్తేః అన్యథా సర్వావిశేషాదర్థప్రతీతిప్ర
సంగాత్ కిం చ వనం నవం నదిదినైత్యాదిషు వర్ణాభేదేఽపి పదాన్యత్వం ప్రతిఓయతే తతస్తదతిరిక్తం పదం నవవాక్యం వర్ణా
వపదం నదిదినైత్యాదిషు క్రమభేదే న పదబుద్ధిభేద ఇతి తేషాం సర్వగతత్వనిత్యత్వాభ్యాం దేశకాలక్రమసంభవాత్
కిం చ అనేకేషు వర్ణేష్వేకం పదమేకం వాక్యమితి వ్యపదేశోఽవర్ణస్య త్వప్రమాణం కిం చ వర్ణానాం వాచకత్వే క్రమభేదే
విలంబితాం చాపరత్వే చార్థప్రత్యఓయః సనాదిభిన్నైతథాస్వరం ఓయతేన్నానాన్యపక్షతే బినానా వర్ణవ్యతిరేకేణాని భాగశబ్ద
తద్వానుపలంభాత్ ఓయస్వికం పదమేకం వాక్యమితి వ్యపదేశః కథం సాప్యనేకేష్వర్థేష్వాహం ధనబంధనకథ్యతేకా
బహయానాం మధ్యే నిహావికమేకత్వం ఓతు ధ్వానానాం వనం సేనాంబుధ్యాం ఓయ ఇతి అతఎవార్థైకత్వమభానానాం నా
స్త్యేకత్వపరామర్శః ఓయదిహాన్యనహావికం శబ్దతత్త్వం సనాత్వహాసంవాతాసాధమాత్రేణాన్యుత్పన్నానామితరే
షాం చ ప్రకాశేతనను వ్యుత్పత్తిరభిసహాకారిణేతినాతిప్రసంగ ఇతి చేత్ హాం తనాన్యసుభవసంవాదకనదిహావ్యుత్పన్నః
పుహాంనైభిర్వర్ణైరిదం శబ్దతత్త్వమభివ్యజ్యత ఇతి ప్రత్యేతి కిం చ ఓయమావర్తిర్వర్ణైః శబ్దత్వమభివ్యక్తం ప్రతినిఓయ త

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వాక్యానాం నిత్యత్వర్థవాదత○యాం విధిశేషభూతానాం తాని న తస్వాతంత్ర్యేణార్థప్రతిపాదనసమర్థానినిక్కుత్సుక్స్యాబివైతస్య
సుక్తైర్○యుం ర్థవాద్యార్వాత్ తత్ప్రత్యక్షం వృత్తిసిద్ధమితి వక్తవ్యే తథా సర్వజ్ఞపురుషసద్భావే వక్తృత్వాదికం సకర్తృకం
కార్యత్వాత్ ఘటవిత్యనుమానం న ప్రమాణం కార్యత్వస్య శరీరికర్తృకత్వేన వ్యాప్తేః శరీరిణాం స్వసార్వజ్ఞ్యాసంభవా
త్ అశరీరిణో బుద్ధ్యాద్యాశ్రయత్వేన కర్తృత్వాసంభవాత్ ఇదానీం తన పురుషపరంపరా○యాం శ్రు○యోం నిబద్ధదర్శ
నేనా○యోం నిబపురుషసద్భావం ప్యసంభావిత ఏవేతి మీమాంసకానాం మతమానః ఏతత్సర్వం విమలం బ
ప్ర సనా మిమ్నకరణైః భిహితం। నను దేవదత్తాదిపదేషు సంకేతవశాద్ బంధనార్థప్రతీతిదర్శనాద్ వాదిపదేష్వపి తథా స్యాత్ త
తశ్చాపి పౌరుషే○యత్వమబాధ్యమితి చేత్ మైవం అత్ర సంకేతవశస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాత్ అన్యత్ర వృద్ధవ్యవహారాదేవ వ్యు
త్పత్తేస్తదభావాత్ నను దేవదత్తాదిపదేష్వపి కదాచిత్కం వాదర్థప్రతీతిదర్శనాత్ ఇతి చేత్ న అత్ర ని○యమో
ఽపి తత్ర సంకేతస్య వ్యుత్పత్తిస్తు ని○యవాం తస్మాదేకత్ర శక్తిగ్రహసంబంధనం వాచకత్వం అన్యత్ర తు కదాచిత్య
వహారతో వాచకత్వగ్రహణం సంకేతనిబంధనం వాచకత్వప్రతీతిస్తు భైదాగ్రహాత్ సంకేతాత్ వ్యుత్పత్త్యం గవాదిపదవ
దాపి వాచకత్వాప్రతీతేః నను సంబంధస్యాపౌరుషే○యత్వే శక్తిగ్రహాత్ ప్రథమం సంకేతాంశబోధవిశేషణా సర్వేషామర్థ
ప్రతీతిః స్యాత్ న స్యాత్ వ్యుత్పత్తిరహితానాం తు తాపత్ తస్మాద్వ్యుత్పన్నానాం సంబంధశబ్దాపౌరుషే○యత్వ ఇతి స్థితం
తత్ప్రమాణం న వాచకత్వశక్తిగ్రహాత్ సవవృద్ధవ్యవహారాదివివక్షుత్వే:– నను తదంపదేభ్యః పదార్థప్రతీతిరాప్తేస్య
ర్థప్రతీతిరాప్త తత్ర శబ్దత్వవిశేషే ○తరాకరణోః ప్రామాణ్యాత్ త్రుపితైరాం తత్రతిమోహీం తైర్భగ్నోక్తం ప్రత్యేకం ○యోగ
సర్వే న వ పదార్థప్రతీతేరావ్యక్తార్థప్రతీతేరసంభవం తత్ర త్రపుర్ణోర్భిన్నం గ్నంప్రత్యస్తు విషడవర్ణవిభాగసంపద

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ప్రతిపన్నం పదార్థానాం వాచకత్వే అతిప్రసంగాదాశుతరవినాశిత్వేన యుగపదవస్థానాభావాత్ పూర్వపూర్వవర్ణా
నుభవజనితసంస్కారసచివానాం తేషాం వర్ణానాం పదార్థవాచకత్వం తథా పూర్వపదార్థానుభవజనితసంస్కారసచివమంత్యం
పదం వాక్యార్థవాచకమిత్యాశంక్య వర్ణపదపదార్థేషు ప్రవృత్తిస్వభావాకారేణేతి ప్రతిపాదితేషు యుంచ సంస్కారస్మృతిహేతో
సంస్కారాదిప్యలక్షణాం తస్య చ స్మృతిహేతుత్వాద్దేశస్య చానుభవనిమిత్తత్వాదితి ఏతదప్యనుపపన్నం నన్వ=
యినార్థప్రతీతేరన్యథానుపపత్తేః యుగపత్ప్రత్యయానామసంభవాదితి చేత్ అత్ర యుక్తిపదపదా
ర్థవిభాగేనావస్థితేషు తథాభివ్యక్తిరస్త్యపహ్నోతవ్యం తస్య వర్ణస్య పదత్వాభావాత్ తథా వాక్యార్థస్యాప్యుత్పత్తిరపి
అంత్యపదస్య వాక్యత్వాభావాత్ పటుత్వయుక్తమ్ అభిధానం తత్రాపేక్షితం అత్ర నార్థస్య పదైరభిధానా
త్ పదార్థానాం స్మారితానాం పదార్థానామాకాంక్షాదిభిర్యుక్తానాం వాక్యార్థం గమయంతీతి తదప్యనుపపన్నం శక్తికల్ప
నాగౌరవాత్ తథాహి అభిధానశక్తిః పదానాం స్వార్థాభిధానశక్తిః పదార్థానాం వాక్యార్థబోధన
శక్తిః తథా శబ్దాదన్యత్ప్రమాణం ప్రతీతానాం పదార్థానాం వాక్యార్థబోధకత్వాద్దర్శనాత్ ప్రతీ
తానాం చ తద్దర్శనాత్ పదాని పదార్థేషు వాక్యార్థబోధనశక్తిమావహంతీతి శేషం తేషు తాదృశశక్తిరపరిచితాఽనను=
ప్రమాణం తత్ర ప్రతిపన్నానామపి సంసర్గబోధనసామర్థ్యం దృశ్యతే తథాహి యినానాం ప్రత్యక్షేణ బలాకానాం ప్ర
యుక్తత్వం ప్రతిపన్నం హేషారవేణ బలాకాతబలాకరూపోఽశ్వః శ్వేతఃఖురపాతనిష్పేషశబ్దేన బాలాకాతకశ్చ
గమనమనుమితం తస్యాశ్వమేవాశ్వో ధావతీతి సంసర్గబోధాద్దృశ్యతే తదుక్తం పశ్యతః శ్వేతరూపం హేషాశబ్దం
చ శృణ్వతః ఖురనిష్పేషశబ్దం శ్వేతోఽశ్వో ధావతీతి ధీః దృష్టా వాక్యవినిర్ముక్తేతి అరూపమనన్తరూపం

౧౮

తా ర్థప్రత్యాయకత్వం తావద్వాచకత్వసంభవే తిరిక్తకల్పనం గౌరవపరాహతం నచ విభిన్నేతావదిక్షు బుద్ధిభేదః
క్రమభేదనిబంధనః తేషాం క్రమోపి బుద్ధిక్రమనిబంధనః తథాహి ఉచ్చారణక్రమానురోధాత్ ప్రతివర్ణం బుద్ధయస్తాభిస్తావద్బు
ద్ధయో బాధ్యంతే ప్రతివర్ణోపలంభప్రభావితభావనాఖ్యసంస్కారక్రమదశాన్త్యవర్ణానుభవస్య తత్ర
మాం ద్వర్ణా అభిక్రమవంతశ్చ భా. చిత సంస్కారదికవక్త్రా ఉచ్చారణో పాదితనైరంతర్యాన్ అనుపూర్వివిశేషశాలినస్స్వరవిశ్వ
ష భా భావర్ణా ఏవపదం తత ఏవార్థప్రత్యయః సచ యుగపత్ క్రమాణాం సభ్యః క్రమేణ శ్రుతానాం మతి తిరోహితా
నేక్రమేణ పశబ్దాదికస్య తివిషయత్వసంభవాత్ దృశ్యతేపి క్రమానుభూతేష్వపి యుగపదనుసంధానం సంప
వప్ర యో బా మ మానుష్యతాః తోదాహరణం ఘటా నక్షత్రాం శతవారం స్యాత్ తోవం మితి చల యమర్థః
స్ఫుటిదాం త్మా పక్షస్య సను తిప్రప చ యిష్యతే తి యః శబ్దకల్పనమనుపపన్నం అర్థప్రతితేశబ్దా సిద్ధ=
త్వాతల్ప్రతిప్రసంగశ్చైతస్య నత్వేవ సర్వదార్థప్రతిప్రసంగాత్ అనిత్యత్వే చ తదుచ్చారణానంతరం నిర్రూపం వర్ణానాం చకార
ణాత్వే తథుత్పత్తి ప్రసక్తి నమూర్తేరణానైకైవార్థప్రతిత్యుపపత్తేః అభివ్యక్తం కల్పితప్రతిపత్తేవా తతః కిం వవ్యుత్ప
మారో అవాంతరోదాత్తపాంభ్యాసం వాంశక్తేరుప్రవిధర్మ్యా ఉత్పత్తిః తతశ్చ యసప దస్యావాపె యసా ర్థభాగస్యావాపః=
యదం త్వాభిచోదాత్పః తత్ర వతస్యపూర్వ ఉత్పత్తిరుక్తా అఖండశబ్దతత్త్వవాదికస్య కుత్రచిత్ ఉత్పత్తిః నను తత్రాపి పదవిభా
గం పరికల్ప్య తత్ర తస్య పూర్వ ఉత్పత్తి రితి చేత్ సప్రతిపత్తిగౌరవాత్ ని యతక్రమం వర్ణా ఏవ వాచకా ఇతి కింవా నై
వ న్యాయసనవాకాన్ అర్థప్రతిత్యుపపత్తా తత్రవాక్యం పరికల్ప్య తత్ర తస్యపూర్వ ఉత్పత్తిరన్తర్గతం తత్రాపి భూమా యః
ప్రతిపత్తిగౌరవాత్ శాత ఇతి ప్రత్యుక్తవానుమానమేవ నానావర్ణాతిరిక్తశబ్దతత్త్వసంభవతీతి ॥ అపరే తు వర్ణానాం

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

స్వవాక్యార్థేనాన్వయాంశ్చ లలక్షణో గామానయేత్యత్ర తాతు గోపదార్థస్యాన్వయాదయుక్తైవ సా కిం
చ వాక్యార్థమాత్రస్య లక్ష్యత్వమనుపపన్నం సంబంధానుపపత్తిపరామర్శకం తర్కేణ పదార్థవదివర్థోఽపి
పతితేః నను తర్హ్యర్థస్మారకత్వపక్షే న గౌరవం పదస్మారితాః పదార్థాః వాక్యార్థం గమయేయుః తథా హి పదశ్రవణే
వ్యుత్పత్తిదశాయాం ప్రతిబంధితయాం సు భూతాః పదార్థాః స్మర్యంతే అస్తి చ సంబంధస్యాంతరదర్శనే సంబంధ్యంతర
స్మరణం తదుక్తం పదభ్యధికాభావా వాస్మారకాన్నవిశిష్యత ఇత్యభ్యధికాభావాత్ స్మారకత్వం తిరిక్తాఖిదాయక
త్వాభావాదితి పదయుక్తం వాక్యార్థస్యాశాబ్దత్వప్రసంగాత్ వాక్యార్థోఽపి పదార్థలక్ష్యం న లక్ష్యత్వాభిధి
యు ఇతి నను యుధాపత్త్యం పదార్థాస్స్మర్యంతే తథాపి తైరభిపదానిసంబంధస్య విశేషాత్ తత్తత్పునర్వ్యక్తేః పదైరన్వ
యో బోధ్యత ఇతి శాబ్దత్వమితి చేత్ మైవం ప్రథమం వాచకశ్రవణం తదను వాచ్యస్మరణం పునరభివాచకస్మర
ణం తైస్తత్స్మరణామిత్యనవస్థాప్రసంగాత్ ॥ ప్రాభాకరాస్తు । పదాన్యేవ వాక్యం । పదార్థ ఏవ వాక్యార్థః । తత్ర పదా
న్యేవ ప్రమాణం । అర్థాంతరాన్వితస్వార్థే పదానాం వ్యుత్పత్తిరితి హుః తథా హి ఇత్థం వానత్రుధిమం తోకే వ్యుత్ప
త్తిప్రకారః । అత్ర మధ్యమవృద్ధస్త్వవర్ద్ధే గామానయేతి వాక్యం ప్రయుజ్యతే తదను మధ్యమవృద్ధః ప్రవర్తతే తదానీం
తటస్థో వ్యుత్పిత్సురేవం మన్యతే అస్య ప్రవృత్తిర్జ్ఞానఫలం శ్చితా ప్రవృత్తిత్వాత్ మదీయప్రవృత్తివత్ తచ్చ జ్ఞానం
వాక్యజన్యం తదనంతరభావిత్వాదితి ఇత్థం భూయో భూయః ప్రయోగదర్శనేన ప్రథమం తావద్వాక్యస్య
స్వవాక్యార్థసమ్యగ్జ్ఞా వ్యుత్పత్తిర్భవేయుక్తే అస్య వాక్యస్య గామానయేయమర్థ ఇతి పశ్చాత్ కదాచిదశ్వమాన
యేతి వాక్యప్రయోగే తద్వైవ ప్రవృత్త్యా నశ్వపదావాపే తతదర్థస్యయాం గోపదోద్వాపే తదర్థస్య

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౧౯

19

అవ్యక్తాత్రయమితి యావత్ప్రోక్తం తావత్ పుంసస్య పుంసస్సం సర్గప్రతితిరేవసోం దేవితేం తు స్మృతం తేం చిత్వస్త్రిత్వస్య
తే అస్యైన భావ్యం గచ్ఛతా న్యేనతే నచి దిత్యై తావత్సాత్రం అర్థాఖ్యా సపాట వాం త్వద నిష్పిష శబ్దమస్య సంబంధి నమవ
గచ్ఛతి తదానుమానాదేవ ద్రావత్వస్య ఇతి చేః అథ శబ్దత్వస్యానుమితా నాపత్రయత్వమర్థవస్యేతి తదాంత్యశాప
దస్యైత్రసంభావితమితి పరిశేషాద్దేవ సప్యలో శబ్ద ఇతి చేః తదా శబ్దత్వస్యానుమితాశ్రయస్య ద్రావనసమాంసాత్ర
యత్వమనుకుమోతి చేత్ స్పైతో శబ్దద్రావతి తి ధిరస్య ద్రావేతి యత్వం చిదితత్ అవిచయమద్వత్ర పదార్థావగమాదేవ
పరస్పరాన్వయావగమః తదా తస్యకస్మిన్ప్రమాణం సేంతర్భావకసహ్యతత్ర యోగాభావాత్ ప్రమాణాం పరాభ్యుపగ
మితు శబ్దస్యాచ్ఛేదః తస్మాత్పదప్రతిపాదితానాం పదార్థానామన్వయో దృష్టం వాక్యార్థబోధనసామ
ర్థ్యకల్పనీయం పదానామపి తదా ధ్యానశక్తిరితి శక్తిప్రయుక్తకల్పనాంకారవం నను పదార్థానాం సంసర్గ
బోధనశక్తిస్వీకారే ఖలు గౌరవం అనన్వితావస్థాభిధానే అన్వితావస్థాం లక్షయతి అనవస్థాం వస్థావతో
పార్థసంబంధస్యావధిస్యైవ తదాం పాయ్పత్యేకకారవం తాత్పర్యవాక్యార్థే లక్ష్యమాణే సోపి సర్వత్రైవ పదే లక్ష్యత ఇతి
తదయుక్తమిత్యన్వయేనం లక్షణో స్వార్థపరిత్యాగాత్ తత్పరిత్యాగే నపిం గంగాదిషు లక్షణే దృష్టత్వాత్ ఇతి
మీమాంసాభాష్యస్యైకత్వస్యైవమాం పయం నపిం సర్వత్ర లక్షణాయాం స్వార్థస్య బుధ్యతి తథాపి యోగే
చత్రిసో గచ్ఛంతి ఇతి ఛత్రిశబ్దేన ఛత్రచ్ఛత్రి సముదాయో లక్ష్యతే ఛత్రిశబ్దార్థస్తు న త్యజ్యతే తథా వే దేవదత్త
రామ్యస్మపై స్వరూపేన యబుధి విశిష్టదేవశబ్దేనైస్యదేవా దైస్యదేవగణో లక్ష్యతే స్వార్థస్తు న త్యజ్యతే అవ
ఎవ బహుపాల్సతు నేతి తద్వై విధ్యం పర్యాలోచ్య కృతం అతోన్యథాదూషణమయుక్తమేవం చ గంగాశబ్దార్థ

భావ్యం శక్తిగ్రహాత్ ఏవ చేత్ పరిశిష్టాత్ సన్నిభవిష్యతి నన్వన్వితాభిధానం నభవతి ప్రభృతియోగినామూహ్యం తేన న న
తదన్వితే శక్తిగ్రహసంభవాత్ సామాన్యేనాన్వితాభిధానం వచనాశంకనీయం వాక్యే విశేషాంశ్యయోగ
మాత్ తదాభిస్వరూపసమాత్రాభిధానేనాపి వాక్యార్థప్రతీత్యుపపత్తావన్వితాభిధానాశ్రయణే శక్తికల్పనా
గౌరవాత్ వృత్తిం పదాంతరాభిహితేనాన్వితాభిధానమనభిహితే వా ప్రథమే తదపి పదమన్వితతయా ప్రథ
మపదాభిహితమర్థమపేక్షతే తదపి పదం ద్వితీయపదాభిహితం తదపి పరస్పరాశ్రయం ద్వితీయే ప్యపదాంతర
ప్రయోగస్యైకస్య ధర్మికస్యాప్యపదాంతరాభవస్య ప్రతీతిప్రసంగ ఇతి చేన్నైవం ఆకాంక్షాదిత్రయసహకృత పల
కృష్ణాత్వాత్ ఆకాంక్షితసంనిహితయోగ్యం యదర్థాంతరం తదన్వితశక్తిగ్రహాణాత్ ॥ = కాప్యనవయ
మాకాంక్షాప్రతిపత్తిబీఽభిజ్ఞానాం సాంనిధ్యబంధనాలవినాభావనిబంధనేతి చేత్ తథా ప్రత్యయాకార
కావినాభావినితాం శ్రుతపదశ్శకారకబోధిభిజ్ఞానాం స్యాత్ ఏవం కారకమపి తిఙదయుక్తం బోధిజ్ఞానో విరమా
నుపపత్తిః కథం భయం వినాభావినాం పదార్థానామానంత్యాత్ అతో న్యదేవ నిబంధనమభిధానాయత్ర
ప్యనేకపదప్రయోగేణాభిహితో ర్థో నపర్యవస్యతి యథా దివా అభుంజానో దేవదత్తః పీనత్వమితి తత్ =
త్ర రాత్రిభోజనమభిజ్ఞానం యథా రాత్రావపి భుంక్త ఇత్యనేనాన్వితాభిధానం తథా విశ్వజితా యజే =
త అమావాస్యాయామపరాహ్ణే పిండపితృయజ్ఞేన చరంతి ఇతి వాక్యవ్యాయో నియోగాభిజ్ఞానాం స్త్రీయాం
స్వర్గకామపదేనాన్వితాభిధానం నియోగబోధాభిజ్ఞానాం ప్రకారస్యాపరిశిష్టత్వాత్ వృత్త్యైతే నన్వేవం గామాన =
యశుక్లాం దండేన రక్తం పటం భవతి తత్ర శుక్లరక్తపదాభ్యామన్వితాభిధానం న స్యాత్ తాభ్యాం వినా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౨౦

ఽయాం వా నా ఽ హో వా వ వా భ వ స మ శ్వ వ ద స్యా ర్థాం త రా న్వి తే వా ఽయాం దే శో వ ద స్య చ వా ధృ శే సా న్నా ది మ ద ర్థే ప్ర త్యే కం
వ్య త్ప త్తి ర్భూ ఽయ తే ఇ త్థం భూ ఽయో భూ ఽయః ప్ర యో గ ద ర్శ నా ద్వ్య వ్ప న్న స వ్యం సః స్వా ర్థం త ద్వ్య తి ర బ్యా ద
ర్థ స్య ప్ర వి ఽయ ఽయః పు న శ్చ శా వి చి కి త్సా భా ఽయ తే ఽయ ది ప్ర త్యా ఽయ క స్య తో మ మా ఖి ఫూ ర్వ మే వ ప్ర త్యా
ఽయ ఽయే తే త ద థా ప్ర త్య ఽయ క స్య తో వృ ద్ధ మ ఖి స ప్ర త్య ఽయ ఽయే ది తి ఏ వం వి చి కి త్స త తః పు న శ్శా వి చి కి త్సా
భా ఽయ తే సా న మ జ్ఞి క శ్చి ద్వృ ద్ధ స్య వి శే ష ఽయ తో ఽయ మ వ భా ధ న తే ల వాం తు నే తి తో సా వి శే ష ఇ తి ని ర్ణ
ఽయ మి భ త శ్చ పు న ర్వ్యా ద్ధ వ్య వ హా శే తి భ్యాం శ బ్దా ర్థాం స ఽయ మి ర్ధా ర వ మా ప్ర త్యా ఽయ క త్వ మే వ వి శే షః స చ వా చ క
త్వ శ క్తి ర్ర వాం ధి నాం త స్ర వాం వృ ద్ధ వ్య వ హా రే స చ మ మే తాః పూ ర్వ నా బి త వృ ద్ధ స్య రా వ్య బి ది తి ని ర్ధా ర ణో భా ఽయ తే
ఇ త్థం మ మే వ పూ ర్వ వృ ద్ధ స్య త త్పూ ర్వ వృ ద్ధ ప రం ప రా ఽయా శ్చై వ నా ది వ్వా ద దో ష ఽయ మే న స్వా భా వి క త్వ
మ బి శ బ్దా ర్థ సం బం ధ స్య నా వ సి ఽయ తే త స్మా చ్ఛ బ్ధా నాం ప్ర త్య ఽయ క త్వం స్వా భా వి కం త ద్వ్య స్య త్వ త్వ పి ష్టం
న వ్య వ స్యం కే త కృ తం సా చ శ క్తి గ్రా వ్యో ధి నా త ద్ర వాం వృ ప్ర ఽయో బ్యా వృ ద్ధ వ్య వ హా రే స వ వి శి ష్టా ర్థ బ్యా న మూ
లం త ష్వ బ్యా నం వా చ క శ క్తి మూ ల మి తి వి శి ష్ట వి ష ఽయే ద శ క్తి రు న్ని ఽయ స్య తే ల వా న్యో దా వ వా చా న్వి త
మాన గో చ త త త్ఫ గా మా న ఽయే త సు క్తి గో వ ద ఽయ ర్వ న్వి త స్వా ర్థ భో ధ కం ఏ వ మా న ఽయ వి వ ద వ
వి వ త శా బ్ద స్థి తి శ క్తి గ్రా హో ద న్వి తా భి ధా ఽయి త్వం వే దా నాం వి ద్ధం త థా మ ధ్య మ వృ ద్ధ ప్ర వృ త్తేః కా ర్య బ్యా న పూ
ర్వ క త్వా వ త్ర స వ శ బ్ద మూ ల త్వా వ త్స ర్వ షా మ పి ప దా నాం కా ర్య వ ర త్వ మ వ గం త వ్యం వ వ వ వా క్యో దా వ వా
భ్యాం సాం క్షా ల్లి ఙా ది ప్ర త్య ఽయ స ఇ త రే షాం తు ప రం ప ర ఽయా ప్ర కృ త్యం శ స్య వ ప్ర త్య ఽయాం శ స్యా బి తా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ధానదర్శనాత్ నను తత్రాపి శబ్దైవార్థాన్ప్రయుక్తే సబాధ్యముపస్థాపయతీతి చేతన అన్వితాభిధానానుపపత్తి
వశాత్ఫల్పధనావార్కక్షసాచ యోగ్యప్రతియోగ్యద్యోరుపస్థాపనేన సత్తాంశేతి న శబ్దకల్పనాయాం ప్రమాణం వే
త్యాప్యర్థాపత్తిప్రకరణే అభిహితం ఆత్మనః శబ్దోపస్థితేనార్థాన్వయ్యాత్మనాన్వితాభిధానం ఆకాంక్షావత్సన్నిధిరపి త్ర-
మైత్యైవ ఖ్యాపితం తదుక్తం । సన్నిధిస్తు బుద్ధ్యైవ వస్తుభిరర్థైః సోపలక్షణం । అధ్యాహార్యతే నాప్యర్థేన తథోక్తే సంబంధదర్శనాత్।
సవాసనన సస్వైషాం సన్నిధిః ప్రతియోగినాం । సన్నిధాపకసామగ్రీక్రమేణాత్రమవానసా । యథా యథాస
న్నిధానం బుధ్యతే ప్రతియోగినాం । తథా తథా క్రమేణైవ శబ్దైరన్వితబోధనం । అత్రాకాంక్షా యోగ్యత్వే సన్ని
ధినిబంధనం । అనాకాంక్షితస్యాయోగ్యస్య సన్నిహితస్యాపి శేషప్రకరణే దుర్ల[illegible]షః । తథోక్తే త్వర్థానాం తదాహాదృకం త్రా
త్రకాలాంతరప్రసంగః సన్నిధానేపి లోకప్రతీతిరేవ ప్రమాణం । కిం పునరియం యోగ్యత్వం యత్సంబంధార్హం । త
త్ర లోకప్రమాణాసిద్ధం । యస్య హి యోగ్యత్వమవధారితం తస్యాన్వయః । యస్య తు న న తస్య యథా వహ్నినా సిం-
చతి తత్ర వహ్నిసేకయోః అత ఏవ వేదే సన్నిహితస్యాప్యయోగ్యస్య ప్రకరణాదుత్కర్షః । లోకే త్వదర్శః । తరాం
దినిగ్రహాం స్త్రానప్రసంగః । నను తథాపి కథం దృష్టాదికపదానామపూర్వకార్యాన్వితాభిధానం తస్య మానాంతరా
గోచరత్వేనాయోగ్యతేన సహ కస్యచిత్సంబంధయోగ్యత్వాదర్శనాత్ । అత్రాపి సామాన్యతో యోగ్యతావ
ధారణం విశేషాస్వయం ప్రతిపత్త్యుపాయ ఇత్యుక్తోషః । యదపూర్వం తదపి కార్యమేవేతి తార్కికకా
ర్యసంబంధార్హం యత్త్వపి యోగ్యమిత్యనవసాయ్యతే తదుక్తం । సామాన్యేనైవ యోగ్యత్వం తథోక్తే యదవధా
రితం తదన్వితాభిధానస్య వ్యుత్పత్త్యుపలక్షణం । అన్యైస్తు యద యోగ్యతయానావధారితం తద్వ్యా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౨౧

21

శివాక్యపర్యవసానాత్ సత్యం తదప్రయోగే తత్ప్రయోగే పసముచ్చివాన్వయాత్ సర్వపదానాం సంభూయ కా
లివ్యప్యుపపత్తేరేకవాక్యతాబలాత్ ద్విపయోర్మాకాంక్షా ముఖ్యా పదార్థాభానమన్వితాభిధానం తదుక్తం భా
ష్యే భవతి తురక్తం ప్రత్యాభకాంక్షేతి అయం తు విశేషః ద్విపరచితానదావాకాంక్షావశాత్ సన్నిధిః కల్ప్యతే=
అత్ర తు సన్నిధివశాదాకాంక్షేతి అతివేదర్షివాకాంక్షా స్వాపరణకాకాంక్షా న్తలోకాంక్షాద్వివిధమాహ
నను సన్నిధియోగ్యతాభ్యామేవ వ్యుత్పత్త్యా వ్యపలక్షణానాం సాతకిమాకాంక్షయా మైవం చ యోగ్యతేతి శఘ
కాంక్షావిరహేణాన్వయాదర్శనాత్ యథా అయమేతి పుత్రో రాజ్ఞః పురుషోపసార్యతామిత్యత్ర రా
ఖపురుషయోః పుత్రాపసర్పణానిరాకాంక్షయోర్న పరస్పరాన్వయ ఇతి సా చ ప్రయోగనిషస్త్రిషు నయ
గపద్మపతికిం మత్ప్రధానోపసర్జనభావేనాన్వయో వాక్యార్థే తత్త్రదర్ఘయోగ్యతాక్రమేణ తథా హి మానయ
శుక్లాం దంతేనేతన్త్రప్రథమం కర్మవిషయాపకాంక్షాత్ ద్విశేషణా విషయా పదనుకర్తా విషయా ఏవం స్వర్గకా=
హేంయజేతేత్యత్ర ప్రథమాకాంక్షాక్రమేణాన్వయో వక్తవ్యః క్రమనియమే చ తాత్పర్యకానాం ప్రతిపత్తిరేవ ప్రమాణా
తదుక్తం వాక్యార్థమాతృకాయాం అన్వితస్వాభిధానార్థముక్తార్థఘటనాయ వా ప్రతియోగిని
ఖిబ్బన్నిసాంయాకాంక్షేతి నియ్యతే పరిపూర్ణేన యోగ్యస్యస్వనిమోపసాంప్స నన్వయా తీవ్రవ్యుత్పత్తా
వేనశబ్దానామాకాంక్షా ప్రత్యపలక్షణం బిబ్బన్నాం బాయతే చేదం దృష్టం బంధిషు యథా యథా!
తథా తత్త్వవశబాట్టనామన్వితార్థాభిధాయిత్వే ఇతి= అథ కస్సన్నిధిః యస్సార్థస్స శ్రవణానాంతరమాకాం
క్షాయోగ్యతాభ్యామర్థా వక్రపరివృత్తిః సాంచ నకేవలం శబ్దనిబంధనా అథనాపృచ్ఛే నాపసన్నివాభి

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్సాద్గ్రహణానఽయుభిధానమం చైతన్యకస్య వగోంపదసానం తాంః శక్తయః సః అభిహింతా స్వయవాంధే ప్రధ్యేస్వాంశేతే=
షెలిశేత్స ఏకయైనాం కాంక్షితసన్నిహితయోగ్యప్రతియోనిగోచరయాం శక్తనానాం ప్రతియోనిషేధే తత్ర
తియోనిబోధనతాం శ్వభిదోపపత్తేః యథావత్త్రైకేకయైవ రూపరూపవత్త్రధుమవేతవస్తుగోచరయాం దశ
నశక్త్యప్రతియోనిభేదేభతత్ర ధ్వశః కాళ్యభిధానేతుః కించపదార్థానాముపస్థానాకాంక్షా దృష్టపత్తితానతప్రయో
స్యస్వయుప్రభ్యోధనే యమనుపపత్తిసమానైవ అపిచప్రవన యుస్తేత్రవత్రు కృత్యద్ధార్ణిన్నితం సార్వదర్శమఖిదత్తెన
తిభవతాస్యుక్తం తద్రాప్రకృతిరసితతన్త్రుసత్త్వమభివేదబాంతం తదివసాయత్తికిమర్థవైనసేననస్యైవమపృస్య యవానన్వి
తః అస్యయుస్త్వవిశేషణామితరస్తువిశేష్యతతశ్చాభ యత్రశక్తిరవభ్యేనయేన్యతిగారవమితిచేత్ శైవం అస్య
యువత్తేవాన్వితత్వం నత్వాస్యయమం తారణన్వితత్వసన్ఫధహోత్మలాం భ్యఃసహాషుధిమంతానాపదవదస్య యు-
మంతారణేన్వితత్వం పృథగవతిష్ఠతెతతశ్చాస్య యమం తారణేన్వితత్వసప్రత్యేమమశక్తిస్తత్ప్రతితాచతత్ప్రతి
తిశేత్రైవశక్తిరస్య యుపత్వంవాత్తేః స్వత్రైవత్సవింకన్త్రమంతారణభాంతిఃప్రత్యేతుం శక్యతైవస్తుస్వభావాద్వృత్తి
ప్రతిచావివవత్త్రుతితిః ఆకారభూతాపింతస్యాంః సహాన్వాకారిణామంతరేణోకారప్రతితిఃతవాంగతయోర
న్వకశక్తిగోచరత్వం స్యాత్ససాంత యుధాస్య యువత్వుమివాన్వితస్వరూపం నైవం వృత్తిమత్త్వబాంతిస్వ-
రూపం వృత్తేః పృథ్య్వాంతా తదాకారభూతాపింసా అతోనైకశక్తిగోచరత్వం తయోః తవహ్యస్యభయప్రత్య
యునే శక్తిర్వ్యయం స్వాంచితాప్రవహ్యం తథాఖతాక్యాం ధర్మసతాభ్యవృత్తిసిద్ధయేపదానామేవసాం అన్వితగోచరాం
నికారణాశించెత్తమాంపన్నితాభిధానమేవయుక్తం యుతేః ప్రథమభావినిపదానస్మతిలంఘ్యనవదార్థ ఘవా

22

స్యం తేనాం తాంకికేనాం విప్రకృష్టైర్నాం నిత్యాభిధానం నిధ్వనిత్వసామాన్యం తస్మాద్యథా సామ్యతాకైకవస్తుని యోగ్యతానాం వర్ణానాం స్యాది
తద్ధిన్యాం యోగ్యతేతి సర్వస్య సర్వప్రకారేణాన్వయః స్యాత్ తత తశ్చ భావార్థోన్నవనిషయత్నేనాన్వయాం అనుపాదేయ
విశేషణావిశిష్టస్యైవ స్వర్గకామాదేర్విధియో బుధ్యేనేతి నియమేనస్సాదిత్వలాం క్వచిద్విగ్నాస్యతాం బలం దేవ విప్రకృష్టా
నామపి సన్నిధిం పరికల్ప్యనాన్వయః యద్యాప్రధానాభావ్యధితానాం పశ్వాదీనాం ప్రకృతానామన్వయః యోగ్య
తాపరాం మత్తబలాదినాం పూర్వవిషయనియోజ్యానాం యోకప్రసిద్ధిర్యాం కారణాభావేనాన్వయప్రకా
రమతిలంఘనీవిలక్షణప్రకారేణాన్వయః ప్రథమం విషయనియోజ్యాభ్యాం తస్య భావార్థస్య పశ్చద్దముఖేనాన్వయ
ఇత్యత ఏవాం కరణోధికరణోప్రమంత్ర యతిక్రిష్టానాం మష్టాకపాలాదినాం పశ్వాదితాత్పర్యకర్తృత్వాన్వయః తథా
ప్రథమం విషయనియోభావస్య భావార్థస్య పశ్చాదికరణా తయోస్తథా ప్రథమం నియోజ్యత్వయోన్వితస్య స్వర్గ
కామాదేః పశ్చాదప్యధికారిత్వం భావేన అకాంక్షాదీనాం త్రయాణాం నకేవలమన్వయాం ప్రత్యేవ కారణత్వం
కిం త్వన్వయనసాధకారకాభావస్య తత్రాన్వయవశాదవగంతవ్యమితి గంభీరోయం న్యాయమార్గః
తస్మాత్ప్రతియోగ్యాసంత్వేప్యుపలబ్ధ్యాపేక్షయా శోస్వసంబంధత్రవాశసంభవం అత్రావవసానాం మాంస్వతోభి
తాభిధానంవిశేషతో వ్యుత్పత్తేనను సుత్రాత్రుపలబ్ధనేత్రయాం స్తయకైకారవం నలభివింతాన్వయ
వాదినాం అనియతాన్వయ సిద్ధనర్థమవశ్యం నికారాంత ఆకాంక్షాద్యుపలక్షితా ఏవ పదార్థా అన్వయం భ్యో
ధయం తినాన్యఇతి యదేవాం సిత్వేత్కత్సః రత్నః పదార్థప్రతిపాదనముఖేన వాక్యార్థప్రతిపాదనంతేతి వాక్యార్థప్ర
తిపాదకానితిమతం నిరస్తం అన్వితాస్నవకాంక్షార్థత్వాత్ ననూపలబ్ధ్యనాపత్తేపనుపలక్షితానామానం

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

న్యైవ విశేషపర్యవసానమితి చేత్ ఏవం చ విశేషాన్వయస్య ప్రవృత్తిరేవ ముఖ్యా వాచోయుక్తిరితి కృతాం సా తత్ చ క్రియాయాః స్వభా
వతో వచనయోరపి తస్య కారకమాత్రే గోస్య యోగేకత్వే తత్రాపి శబ్దప్రయోగే సాన్వర్థకః ఏవం కారకస్య భావతో వచన
యోరపి తస్య కారకమాత్రే గోస్య యోగేకత్వే తత్రాపి శబ్దప్రయోగే సాన్వర్థకః ఏవం కారకస్య భావలోచన యోరపి తస్య
కం చేదాకాంక్షాదిత్రయం విశేషస్య ప్రవృత్త్యుపకారకం ఇతరస్య తు సోపకారకం కథం ధీరుపకారకత్వేఽపి పదాంత
రసంనిధివ్యర్థః ఏవమపి విశేషత ఏవ యుక్తం యది పదాంతరాభిహితే తైస్తైరాన్వితాభిధానం తదితరైరవరాంత్రయుక్తస్య
దిత్యుక్తం స్యేవం ఇత్థం వాంపదే భిన్నా వాక్యార్థనగతిః ప్రథమం శ్రూయమాణాని పదాని పరస్పరానన్వితార్థాని సర్వదా
స్మారయంతి స్మృతిపుష్పశాబ్దోతుః స్వస్వార్థ విషయో విమర్శాభావాయ తేన్న దతుకవాక్యం భిన్నవాక్యమిదం
వివక్షితార్థకమవివక్షితార్థమిదం వాత్స్యాయనకం ముఖ్యమిదమసంయోగార్థం మనసార్ణమిదం ప్రధానమప్రధానమిదం
విధేయమనువిధేయం చేత్యేవమాదానత్మకః తత్రశ్రు వాక్యార్థనిర్ణయేతోపయికన్యాయానుసంధానేన
యథావదబ్బోద్ధార్థానుసంధానవిషయయోః స్మయో స్వవిభాగిన్యతి స్వస్వతనారూఢానితాన్యేవ పదాన్య
న్వితాభిధాయకానీతి స్మృతిదశాయాం పరామర్శదశాయామభిధానదశాయాం చ నైతదేతత్ శాస్త్ర=
యః నను పదాన్యేవ వాక్యమిత్యుక్తం తత్త్రైతమానాకం పదం వాక్యం తథం ఘూంతో వానా దయః పదాంతరప్రయో
గస్యైవ యద్యాన్వితే నదివితి యద్ధ సంఘాతస్య చాన్వత్వప్రసంగాత్ ఏవం పదాన్యేవ వాక్యం తాన్యపి నసంఘాతాత్మనా
కిం తు ప్రత్యేకం పదాత్మకత్వయైవ తథావాగామానయే వన్తత్రగోపదమానయ వన్నిత సార్థబోధకం అన=
యతి పదం తు పదానిం ప్రతియోగిమాత్రోపన్యాపకం ఏవమానయతి పదమపి తస్య భయమపి వాక్యం ఏ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

క్యార్థబోధనశక్తిరాస్తు యత్తు యుక్తం కించ పదానాం వాక్యార్థాభిధానశక్తిరవివాదాభ్యుపగద్భిరప్యంగీకారాత్
తత్తస్యైవాన్వితపర్యంతాభిధానాంగీకారాన్న తు పదార్థానామన్యాన్వితాకారాన్వయిత్వకల్పనాయో ధర్మకల్పనాయాం లఘు-
యస్త్వాత్ కించ యేన నామపదానాం స్మారకత్వమంగీకృతం తేనాపి తేషాం వాక్యార్థే తాత్పర్యమంగీకృతం త-
ర్హ్యాచ తేషామేవ సాక్షాద్బోధనశక్తిరస్తు కిం పరంపరాశ్రయణేన తదుక్తం ప్రాథమ్యాదభిధాతృత్వాత్తాత్పర్యేణాపగ-
మాదపి। పదానామేవ సా శక్తిర్వరమభ్యుపగమ్యతామితి। తస్మాదన్వితాభిధానమేవ యుక్తం। తత్ర ముఖ్యపదానా-
మేవ గౌణలాక్షణికయోః స్మృతియోగమాత్రోపస్థాపకత్వమేవ సాన్వితబోధకత్వం తత్ర తయోశ్శక్తిరు-
పాణాభావాత్ తత్ప్రమాణే చానేకార్థత్వం తయోస్స్యాత్ తచ్చాప్యన్యాయ్యం అక్షాదిపదేష్వనేకార్థత్వమంగ-
ష్టం ఇష్టం తు సంబంధానుపపత్తిర్బ్యాంగుణయోగాద్వార్థప్రతీతిసంభవే తత్రాపి శక్తికల్పనమయుక్తం। ఇత్థ-
కా మ్యాక్షాదిత్రయోపాత్తపక్షేనాన్వితే శక్తిరుపాదేయత్వేన విశేషణైవాన్వితాభిధానం సమర్థితం। కేచిత్తు నామానన్యకారాణి
నామ్నః తథా వా క్రియాపదం పాం కారకసామాన్యాన్వితం స్వార్థమాహ ఏవం కారకపదమపి సకర్మాపి సాంబస్వయః
క్రియాకారకభావేనైవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం పాం శక్తిరుపాధికౌ వచనసామాన్యయోగో చకారః అతసామాన్యేనాన్వి-
తాభిధానమితి తస్య తస్మిన్ విశేషవాక్యార్థేఽవగతి దుర్లభాప్రమాణాభావాత్ పదాని చేత్సామాన్యేనాన్వి-
తపసితశక్తీని ఇతి అథ సామాన్యస్య విశేషపర్యవసానాత్ తన్నిర్ణీతి చేత్ తథాపి నిర్ధారితవిశేషావగతి దుర్లభాప్రమా-
ణాభావాత్ పదాని చేత్సామాన్యాన్వితపర్యవసితశక్తీని ఇతి అథ సామాన్యస్య విశేషపర్యవసానాత్ తన్నిర్ణీతిరితి చేత్ త-
థాపి నిర్ధారితవిశేషావగతి దుర్లభాప్రమాణాభావాదేవ అథ విశేషమాత్రాపేక్షపదాంతరోపస్థాపితమితి యే

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్రస్మరణం చ లోకే బహుశో దృష్టమితి అథవా యథా నిర్వికల్పకే గృహీతాదప్రమాణాభూతాదవాంఛాదప్యర్థా
ద్వాచకశబ్దస్మరణం ఏవమభిధాయకత్వేషమనపేక్ష్యైవ కేవలమర్థప్రతిసంబంధిశబ్దమాత్రాదప్రమాణభూతా
దప్యర్థస్మరణం యుజ్యతే పరస్పరప్రత్యాసత్తిరేవ స్మరణనిమిత్తం నప్రమాణతాప్రమాణత్వేత్రాయమాణం చ ప
దం నాన్వితాభిధాయకం తదానీం ప్రతియోగినోనుపస్థానాత్ తత్రాపేక్షితాసంబంధాన్వితాభిధానస్యత తత్పదానాం చాన్వి
తానాం తరమనన్వితపదార్థస్మరణముపపన్నం మతాం లౌకికపదానాం స్మారకత్వమభిమతం యథాభిహితాన్వయవాదే
ష్వతేభ్యః పదార్థేభ్యో నాన్వితప్రతీతిః తథాస్మత్తేభ్యః పదేభ్యో నానుపపన్నానన్వయాదిసన్నిహితేన పదార్థానాన్వి
భిధానం తత్స్మృతిశ్చ శబ్దాత్ తదా గోపదస్య గోత్వేనైవాభిధానాత్ తదన్యత్ప్రత్యాసత్తేస్తస్మాదశ్వగోపదేనస్మరణే సతి గామాన
యేతి తస్యత్రానయతి నాని అయమేనగాం అన్వితాభిధానం నస్యాత్ ఏవమానయతేరపి నైవం అభిహితాన్వ [redacted]
[redacted] యవాదే ఘటస్య దోషస్య తుల్యత్వాత్ గోపదార్థస్యానయతేర్న పదార్థాంతరేణాపి సంబంధాత్ తస్మాత్తానా
ఖ్యేయమయం దోషః పరిహార్య ఇత్యర్థః పరిహారస్తు గోపదప్రయోగే తస్య వానయనే నస్మరణావసుగతత్వాత్ నహ్యర్థాం
రస్యతదభ్యాసాత్ ఏవమానయతి ప్రయోగే విశేషాత్ర యోగ్యతావాక్యతాభిధానం అర్థాంతరైరన్వితాభిధానే ఏకవా
క్యం నస్యాత్ వస్మాత్తల్లౌకికం వైదికం వా పదజాతమన్వితస్యైవ ధర్మకత్వయోగ్యత్వప్రమాణమితి సిద్ధం యత ఏవ తార్కికాస్తు ఏవ వైదికాన్ని
తి లౌకికవైదికాధికరణే స్యాయాత్ ఏతత్సర్వమభిప్రేత్యోక్తం ప్రకరణపంచికాయాం పదజాతం శ్రుతం సర్వం స్మారితానన
న్వితార్థకం న్యాయసంపాదితవ్యక్తి పశ్చాద్వాక్యార్థబోధకం సమ్మతి సన్నిహితైరేవముఖ్యైరన్వితమాత్మనః అర్థమా
హ పదం సర్వమితి నానేనాన్యసంశ్రయం ఇతి న్యాయసంపాదితవ్యక్తిరితి వృద్ధవ్యవహారప్రవర్తితాయాం శ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౩౮ వంశుకానాం దండేనేత్యాదిష్వపి ప్రతియోగినస్స్వప్రకృత యాచనపదాంతరప్రయోగే నైవ యుక్తత్వమపి అభిధానదశాయా
మేకస్యైవ స్వార్థాని సర్వాణి పదాని యుగపదేవ బోధకానీతి గుణప్రధానభావేనాన్వయే సతి ప్రధానైక్యాద్వాక్యైక్యం త
త్యేకస్యాద్వాక్యైక్యశక్యమపి ప్రధానప్రతిపత్తిష్వనేకనిబంధనా కథం సు నామ ప్రధానం విశిష్టం ప్రతియోగ్యతామితి త్వేవమర్థం గుణాప్ర
తిపాదనమపి గుణత్వ అపి ప్రధానశేషభూతాన్నేతి తత్ప్రతిపాదనమపి నైకస్మాత్పదాత్ప్రధానం ప్రయోజనం తార్కిక
తి యోగవశాత్సర్వేషామపి పదానాం కారకపరత్వవ్యుత్పత్తేః ఏతేన ప్రథమం పదం ప్రధానం పదం నాన్యథాభిధాయి అత
25 స్తదేవ వాక్యం అన్యప్రతియోగిమాత్రోపస్థాపకమితి తస్మాదివాదానీకస్తాః ప్రాధాన్యేదిరతియత్ తద్వాక్యత్వే చిత్తపదా
తిరిక్తం వాక్యం పదార్థాతిరిక్తశ్చ వాక్యార్థః న్యాయానామయం తస్మాదేవ వాక్యసమానియతత్వాత్ తస్య తదర్థే వ్యుత్పత్తిరశక్యానాం అ
పూర్వవాక్యశ్రవణే చ తదర్థప్రతీతిరస్యాత్ తత్ర తస్యానవ్యుత్పత్తేః అనియత్వం చ పదాంతరప్రయుక్తతత్ప్రతీతిష్వపి వాక్య ం
తరపరిహారకత్వాత్ నియతత్రయాణామవివర్గః పదత్వేన నియతాః కిం బాహ్యేరేవ పదైరష్టవాక్యానిపరిణామంతే పత్రానేక
శక్తికల్పనాః స్యుః తథాహి ఘృతగామానయ గాం బధాన అశ్వకగామానయ గాం బధాన శ్వం భకగామనయ
గాం బధాన వత్సగామానయ గాం బధానేతి సప్తభిః పదైః సప్తవాక్యాని తత్ర పదవ్యుత్పత్తివాదినః సప్తశక్తయః వాక్య
వ్యుత్పత్తివాదినస్తు షష్టిః తథా శుక్లామితి పదప్రయుక్తేపి షష్టిపరాః కల్ప్యాః పరవాదినస్త్వేతా అస్మాకం తు పదానామేవ వా
క్యం తదర్థ ఏవ వాక్యార్థ ఇతి నకించిదనుపపన్నం నన్వన్వితే వ్యుత్పత్తిరన్వితపదార్థప్రతిసంబంధినిపదానిన తే
స్మరణాదశాయామనన్వితపదార్థస్మరణం తు ఉపపత్తేరన్వితేర్థే అనన్వితానాం శసనాభివిదస్యమానత్వాత్ తత్స్మరణా
ముపపద్యతే ప్రతియోగినస్తు నియతత్వేన సన్నతివిషయతావిశిష్టత్వం సుఖవివేకబుద్ధిత్వాత్ స్మరణావస్థాద్విశిష్టమా ౪

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

యుక్తం। నాప్యాదిం(త్రి)యబుద్ధ్యనత యాగబుద్ధ్యజ్ఞానస్య తద్విపక్షాదృష్టప్రవృత్తిరపి వాచు శబ్దాదేవ వహ్నిం సంస్కారప్రత్యాయకః
వక్తారస్తుకేవలకేవలం శబ్దాద్బుద్ధ్యంశకాః తద్విపక్షస్య నతేషు సంస్కారోపమితి అతో లౌకికానాం స్వతోర్థాసంస్పర్శిత్వం
నైదికానాం స్వసతా లౌకికే బుద్ధ్యాద్యంతేఽత స్తేషామపర్థాసంస్పర్శిత్వం స్వాంతకేతి చత్వర్థప్రత్యయస్తు త్వంకేత తత్రాసుతరాం నసు
తర్హి కేవలమాప్తవాక్యాద్భయప్రవృత్తిః కథం వా సంవాదశ్చ తత్ర సందేహదశాయాం తదుపపత్తేః కృష్యాదిషు సందేహదశాయాం ప్రవృత్తేః
తే సంవాదస్తు యాదృచ్ఛికః అబాధితార్థకేతేషు మానానాం తదర్థకత్వేనార్థానర్థనిర్ణయః స్వాదేవ వేదే తు వక్తృకభావాత్తదర్థ
స్యమానానాం తదాన్యతరత్వాప్రసక్తత్ర నిర్ణయ ఇత్యర్థాసంస్పర్శిన ఏవ వేదాః। అత్రోచ్యతే అర్థాసంస్పర్శిత్వం గతి
శబ్దమూలాప్రవృత్తిర్నస్యాత్ తత్ప్రతిపాదనంచ న స్యాత్ తత స్వార్థి శబ్దమూలత్వాత్ యథా కథంచిత్స్వ
శక్తి యతాప్రవృత్తిర్నస్యాత్ తస్మాత్ తత్ఫలాభావాత్ అత్ర లౌకికం పదబోధం తావల్లింగతయార్థప్రత్యా
యకనతు స్వయం ప్రమాణాత్వేన తత్ర యద్ధ్యనిశబ్దార్థయోః సంబంధస్తావద్వృత్తికః తత్పరిభాషాంచ
శక్తిగ్రహాత్ సచ వృద్ధవ్యవహారప్రవర్తితా యాం వ్యుత్పత్తౌ గృహీతసంబంధంచ పదబోధం స్వరసతోఽర్థప్రత్యా
యక విత్వేతావ తన్నవ్యభిచరితం తథాపి లౌకికవాక్యేషు వక్తృదోషశంకయా సా శక్తిస్తిరోధీయతే త
థాహి తత్ర పురుషాణాం భ్రమాదిశయదోషప్రమాదాశక్తిభిరనన్వితార్థాని వాక్యానాం ప్రయోగాః
నాధ్యం స్యాంతే తద్విపరీతం చ తేన సర్వత్రాప్యనన్వితార్థత్వశంకాయాం లౌకికం వాక్యస్య తమాత్రం
నార్థనిశ్చాయకం యాథార్థ్యస్య ప్రమాణమూలత్వం న నిశ్చితం పశ్చాత్తు కదాచిదప్రయమనన్వి
తార్థాని వాక్యాని న ప్రయుంక్తే అర్థం జ్ఞాత్వా వానువ్యాపన్నయా యోగ్యార్థం పదబోధం బ్రు

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

३२

25

బ్బార్థప్రవృత్తేరయిన్యాసయోః శబ్దార్థయోశ్చరాః ఏకవాక్యత్వభిన్నవాక్యత్వాపాదయోః పూర్వాపరత్రాస్యధారణ్యోః యైవ
ద్వాపదసాధ్యాన్వయోః ప్రతిపాద్యా వేదార్థనిర్ణయే శ్రుతిలిఙ్గకాం శబ్దాంతరాభ్యాసాదయోః శ్రుతిలింగవాక్యప్రకర-
ణదయోః శ్రుత్యర్థపరత్వస్థానాదయోర్వచనసామర్థ్యయోర్దనాదయోశ్చ త్రిశ్రుతిర్లిఙ్గసమర్థదశాయాం సంపాదితే
శబ్దార్థానాం మన్వయోర్వార్త్యవిభాగే సతి పశ్చాత్తత్తస్య ప్రవృత్తిః పదైర్నాన్యత్ర మేణవాక్యార్థే వగతిరిత్యర్థః త
స్మాల్లౌకికం వైదికం చ వాక్యం న్యాయసాపేక్షమేవార్థబోధకం యది ప్రతిపన్నార్థం తు తదనపేక్షమేవ రఘుతి
తి బోధకం వేదవాక్యార్థసంశయే సతి తన్నిర్ణయోపాయికన్యాయనిబంధనం శాస్త్రం మీమాంసా
సా సా చ ద్వాదశాధ్యాయీ తదారంభశాస్త్రసమర్థ్యయిష్యతే సా చ కరణీభూత స్య వేదస్యేతికర్తవ్యతాయా
గా చతుష్షష్ఠిమేకః యథా వాసుమానస్య స్మృతిస్మరణం యథా పవమానస్య సాధ్యత్వం యథావాం ధ్యర్థ
పత్రిస్యందివశే పత్రిః తదుక్తం ధర్మప్రమాణం యస్య మాంసానాం విశేషకరణత్మనా ఇతి కర్తవ్యతాభాగం మీమాంసా=
పూరయిష్యతి విరతస్మాదస్మిన్ విషయే తత్ప్రవృత్తిసత్పమఖిపదజాతమన్వతాభిధాయీతి స్థితం=సన్నస్త్వనితేన్యత్ర
త్రిః తత్ర్పశాత్ర్థం చిదప్రతీతిరపి సాత్తధావ్యం గుణక్రియాకరిణాం యోధనవతాం స్తుబరద్ధ యోగాయతే
త్వాదినా వృత్తివ్యవహారే వస్తుత్వన్యాసాభిత్రాః లౌకికపదానాం పదార్థానాం సంస్పర్శిత్వదర్శనాత్ సర్వాగన్యపదానామర్థాసంస్పర్శి
నితికథం తేషాం ప్రామాణ్యం అర్థప్రతీతిస్తత్రైవలం శబ్దసామాన్యప్రభవ తయా భ్రాంతిరేవ సత్యవ్యభిచారిణీ=
తినియమః సమశక్తి కారకబలాదివత్ లౌకికవాక్యానాం కారణదోషాణాం దుష్టత్వయాభిధాంగ్రహా ప్రామాణ్యం
తత్త్వం యుక్తం వైదికానాం తు నిర్దోషతయా స్వాభావికం ప్రామాణ్యం యుక్తమేవేతి చేత్ నదోషాసంభవాత్

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

చార్థస్య తత్తత్ప్రథమం స్ఫుధర్మవత్వాంశే పూం కేచిత్తే, న మూంద్గేణ వాచకాచ్ఛబ్దాద్వాచార్థస్య స్మృతత్వాత్ సత్వాంశు పక్షితాక్షణోద-
ర్థస్య బ్యభిచారశంకాఽయోగాం పశ్చాదుత్పన్నేనార్థేన తస్య శబ్దస్య లింగత్వం తదా పశ్చాదనువాదకత్వ మేవోపాడి వాచ్యత్వమితి
వ్యాప్తిత్పత్తి సమయే సువాదసమయే యే శక్తిగ్రహణావసుపపన్నమితి లింగం భిహాయం న్యాయము మనాప్రాదః సనుప్రత్యయా
తథు బ్భానేన సన్యభిచారశంకాయాం నివృత్తాయాం వాక్యం స్వత ఏవార్థే ప్రమాణం స్యాత్ కి మితి వక్తృజ్ఞానాను
మానం భవతి తస్మై వం ప్రత్యయితత్వం నామ సహిాచిన జ్ఞానపూర్వకవాక్యప్రయోక్తృత్వం జ్ఞానస్య సహాచిన త్వనిశ్చ
యః శాబ్దార్థనిశ్చయమం తరేణ న సహాదితి న సంశయమనివారణమాత్రపురుషవిశేషజ్ఞానం వ్యాప్రియతే కిం త్వర్థ
నిశ్చయేఽపి నను తదీయనిశ్చితేర్థే సంశయేఽపి చ నివృత్తే పశ్చాత్తత్ప్రమాణం స్యాత్ న స్యాత్ తస్యాం దశాయామనువా
దకత్వాపత్తేస్సత్యముక్తం నను యేయాదివాక్యాద్వక్తృజ్ఞానానుమానం జ్ఞానాంశ్చార్థానుమానం తత్త్వాన్యనవగతేర్థే క
థం జ్ఞానవిశేషానుమాతుం శక్యతే జ్ఞానమాత్రం చ నానేషియం అప్రయోజకత్వాత్ అర్థేనైవ జ్ఞానస్య విశేషం తదుక్తం
అర్థేనైవ విశేషో హి నిరాకారతయా ధియాం ఇతి। నచానవగతోర్థోర్థే జ్ఞానస్య విశేషమాసాదయితి ప్రథమవే
వార్థవిశేషసంఘటితం జ్ఞానమనుమియమంతి ఇతి పశ్చాజ్జ్ఞానేనార్థానుమానం ఉభయతే బుభుత్సాప్రమేణ =
హ్యానుమానం కార్యభూతస్యవాక్యస్య ప్రథమసామాన్యకాలేనాన్యార్థసంసర్గజ్ఞానపూర్వకత్వమాత్రం బుభుత్స
తం తతశ్శాబ్దసనవగతే స్వర్థవిశేషతాద్యశ జ్ఞానవిశేషోనుమాతుం శక్యత ఏవ యేయాద్య శాబ్దప్రతిపాదనయో
గ్యాని పదాని తాద్య శాబ్దజ్ఞానపూర్వకానీతి ఇత్థం జ్ఞానేనానుమితేప శాప్తైస జ్ఞానేనార్థోనుమీయత ఇతి
బుభుత్సానుక్రమేణానుమానద్వయప్రవృత్తి [illegible] ఇతి సత్కించిదను పపన్నం ఏతత్సర్వం నితి పథిప్రక ఋతం ।౯ సుభాత
తాం తత్ప్రదసంఘాతాత్మకం తయో వేదశ్శాం రుచ్యేయం: స్యాత్ అత ఏవ కరణాం భాం కౌర్య నా [illegible] ఖి ఇ సహా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

నితి తస్మాదాప్త ఇత్యాప్తత్వనిశ్చయ ఇతి సతి పశ్చాత్తస్మాద్వాక్యస్యార్థప్రమాణాంతరేణ ప్రమితం వక్తృజ్ఞానమనుమీ
యత ఇదం వాక్యం స్వార్థసంసర్గజ్ఞానపూర్వకం ఆప్తవాక్యత్వాత్ మదీయవాక్యవత్ పశ్చాత్తదర్థజ్ఞానము-
ర్థావినాభావి జ్ఞానత్వాత్ మదీయజ్ఞానవదితి జ్ఞానేనార్థోనుమీయత ఇత్థం వాక్యార్థనిశ్చయ ఇతి సతి పశ్చా
త్తదేవ వాక్యముత్పన్నాభ్యాసకం సత్ స్వార్థస్య వాచకం తస్యాం దశాయామనుమితార్థబోధకత్వాదనువా
దకమేవ న తు ప్రమాణం తస్మాల్లౌకికం వాక్యం లింగత ఏవ ప్రమాణం న తు స్వతః అనాప్తవాక్యం చేల్లింగాభాసమ
వ్యభిచారాత్ శక్తిస్వతస్సర్వవిదవ్యభిచారి వేదే తు స్వతః శాస్త్రరూపేస్వత ఏవ ప్రమాణత్వాత్ లౌకిక
మువాక్యం న శాస్త్రం కింతు లింగం అతస్తదేవ వ్యభిచారి విచార్యమాణే లింగస్యానిశ్చయవ్యభిచారః ప్రత్యయి
తవచనాదప్రత్యయితవచనం వివేకేనాప్రతిపద్యమానప్రత్యయితవచనే దృష్టం ప్రమాణాభ్యం వ్యక్తత్వస్య
మాంశముప్రత్యయితవచనే ప్రవర్త ఇతి లింగస్యానిశ్చయవ్యభిచారః తస్మాల్లౌకికమాప్తవాక్యమనువా
దదశాయామర్థసంస్పర్శి అనాప్తవాక్యం తత్తు వలం స్వస్యార్థస్మారకతయా అర్థసంస్పర్శీతి సిద్ధం వేదే
మువక్తృరభావాద్సతి శక్తిప్రతిబంధే స్వరసప్రాప్తం వాచకత్వం సుస్థమితి స్వార్థసంస్పర్శిన ఏవ వేదాః న నులౌ
కికాని పదాని లింగతయా బోధకానిచిత్తద్ధం తేషాం స్వస్వార్థే శక్తిగ్రహః కథమితి చేన్నహీం ధూమవదవినా
భావబలతో నైవాస్మాపకం కింతు వాచకశక్త్యం తథార్థే వచతెనైవ నహీం యత్కించిత్పృథ్వమాత్రావ్యతిం చి
దర్థమాత్రమనుమీయత ఇతి తు విశేషాత్ శబ్దప్రకృతిర్ధర్మః వాచకత్వమేవ శబ్దస్య నియమః వాన్యతు పేవ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ద యా వేదప్రామాణ్యమితి నను చిత్రయా యజేత పశుకామ ఇత్యాదిచోదనానాం పశ్వాదిఫలానువిక్షం స్వమర్థ-
మవబోధయంతి న చ కర్మానంతరఫలం దృశ్యతే దృశ్యమానస్తు ప్రతిగ్రహాదినిమిత్తమేవ అతః ప్రమాణాంతరబాధా-
న్న ప్రమాణం॥ ఉచ్యతే నతావచ్ఛాస్త్రేణానంతరభావితయా ఫలం బోధ్యతే కింతు ఫలసాధనత్వమాత్రమపూర్వస్య న చ
ప్రతిగ్రహాదికమపూర్వసాధనత్వపరిత్యాగేనేతరాసాధనత్వేప్యపూర్వసాధనత్వావిరోధాత్ అతః ప్రత్యక్షాదిసిద్ధం ప్రతిగ్రహా-
దికం శాస్త్రసిద్ధమపూర్వముభయమపి ఫలసాధనమితి అవిరోధే వేదవశాస్త్రం పృథక్ప్రమాణం॥ తత్ర లౌకికం వాక్యం లిం-
గతయా ప్రవర్తనాయకం తత్తు న శాస్త్రం అసన్నికృష్టవిషయత్వాభావాత్ వైదికమేవ శాస్త్రమితి సిద్ధం॥ ద్వివిధం ప్రత్యక్షమను-
మానం చ తత్రాద్యమధ్యయనపరిగృహీతస్వాధ్యాయరూపం వేదరాశిః ద్వితీయస్తు నిత్యానుమేయః తత్ర లింగం
స్మృతిః ఆచారశ్చ తథాహి అష్టకాకర్తవ్యేతి స్మృతిః స్మార్తత్రైవర్ణికైరవిగానేన పరిగృహీతా న చామూలా యాం పరిగ్రహో-
పపద్యతే న చ ప్రత్యక్షం మూలం తస్యా పూర్వవిషయత్వాసంభవాత్ స్మృతిస్తు కార్యవిషయా తతశ్శాస్త్రమేవ మూ-
లం న నుత దపి కథం మూలం యత్తేనాస్సమష్టస్యానుపలబ్ధేః అనుపలబ్ధస్య చాచోదకత్వాత్ ఉచ్యతే స్మృతిప్రణేతారా-
ఏవయమిదవతచ్ఛాస్త్రం నోపలభంతే తత్సమానార్థస్మృతిత్వం తద్దర్శనేన తేషాం మన్వాదీనామనుమానం సం-
భవత్యేవ ఏవం తు మన్వాదిభిః పూర్వేషామపి స్మర్తౄణాం తత్సమానార్థస్మృతిత్వం తద్దర్శనేనానుమానం ఇత్థమనా-
దిరాద్యత్వస్మర్తృపరంపరాయా లింగభూతాయాః స్మృతిపరంపరాయా అనుమానవ్యవస్థాపనం అత
ఏవ నాంధపరంపరా వేదమూలత్వమపి అనుమితస్య శాస్త్రస్యార్థప్రతిపాదకత్వం చ తిష్యనుమితాత్కారణాదుపపన్నం
అనంతచరణోద్ధారేణామహోమం రతే కుత్రచిదప్యశ్రవణామనామ్నానాత్ తదేవ కథమాచారాణాం వరానామ్నానా-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౨౭ ఖ్యానచేయం ప్రవచననిమిత్తాత్ తస్యసర్వాధీనత్వసాధారణత్వాత్ ఖవాః హ్యాసౌ ప్రబ్రూయుః కథంపునరసాధారణ్యః అ
సాధారణత్వే నహి సాప్యపదేశో యుక్తః పౌరుషేయత్వే చవాదిదస్యతదర్థస్య ప్రమాణాంతరాగోచరత్వాత్తద్విషయమేవక్తుం ప్రమా
ణాంతరాభావాత్ ప్రమాణామూలత్వాయోగాన్నిత్యాంతర్థత్వశంకా స్యాదితి చేత్ మైవం పురుషకృతత్వం తావదప్యకర్తా ద్వివ
స్యకర్త్రైయాం ఖిత్తిభారతసంహితాపాఠాశరివిష్ణుపురాణసంహితేతిస్మర్యతే దుకసమాసంచమానాంతరాగోచరత్వే
పురుషాణాం వాక్యరచనానుపపత్తేః సమాఖ్యాప్యపపాద్యా ప్రమాణాంతరానుసారిణస్య పౌరుషేయత్వం వ్య
వస్థాపయితుం శక్యేతి ప్రమాణాంతరం చన దృశ్యతే తస్మాత్ ప్రవచననిమిత్తాకర్తా దిసమాఖ్యాప్రకృష్టం వచనం కస్యచిదేవేతి
తదస్యాసాధారణం అధ్యనా యున నభ్యాయాది వ్యవస్థయా త్రియమాణస్య వ్రతనియమవిశేషపూర్వకస్య వ్యాఖ్యాకరణే
సుశిష్యస్య పరతవిశేషనియతస్యానుష్ఠానపర్యం తస్యాధిసంవాదిపశ్యన్నాస్తి ద్వైపాకరణపలం సాధనస్యనిష్ఠబునపరి గృహీత
స్యమహాత్మ్యాగ్రంథరాశేః ప్రాగుత్పత్తి ప్రసిద్ధత్వశంకాంచనికవకాశః క్వచిత్ క్వచిద్విప్రకీర్ణావిరుద్ధ ప్రసిద్ధార్థతయా
ప్రామాణ్యమవినాశంకనీయత్వం నిరుక్తవ్యాకరణాదీనాం సాదిముఖీ నస్సహి చిరార్థతత్వనిర్ణయసిద్ధిః ప్రమాణాంతరాగో
చరస్యాపూర్వాత్మకస్యవేదార్థస్య బుద్ధ్వావాకోప యిరుమశక్యత్వేయాం బుద్ధిమత్ప్రణీతత్వమవినాశంకనీయం నహి
ప్ర దర్శపూర్ణమాసాద్యపూర్వం ప్రత్యక్షాదిమానగోచరః కింతు తచ్చోదనామాత్రగోచరః తదాహ సూత్రకారః సత
త్వం ప్రయోగే పురుషస్యేంద్రియాణాం బుద్ధిజన్మ తత్ప్రత్యక్షమనిమిత్తం విద్యమానోపలంభనత్వాత్ చోదనాలక్ష
ణోర్థో ధర్మ ఇతి చాతస్మాదపౌరుషేయో వేదః పదసంఘాతాత్మకత్వం చోచ్చారణవశాదుపపన్నం తదుచ్చారణము చ్చా ౩
రణాంతరపూర్వకం తచ్చ తథాపౌరుషేయత్వేయాం చప్రమాణాంతరపూర్వకతానాస్తి ప్రత్యక్షవత్ అత ఏవ చానపేక్ష

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్మైర్గాకాంక్షాణాం కరణాభావమభిగచ్ఛత్ప్రసిద్ధపదసమభివ్యాహారాద్వాప్రశబ్దార్థం నిశ్చినోతి తీంచాసన శబ్దస్యాయమర్థ=
త్సలిమోంతే నను వ్యుత్పత్తిర్దుర్జ్ఞేయేతి అసిద్ధార్థపరాణ్యపి వాక్యాని లోకే ప్రయోగాత్ప్రకరణాంశే దృశ్యంతే కుశలంతే కుశలం మమేతి అతః
కార్యమాత్రపరత్వమనుపపన్నమితి అత్రోచ్యతే సర్వపురుషాణామాదౌ వ్యుత్పత్తిస్తావద్వృద్ధవ్యవహారత ఏవేత్యవివాదం
వ్యవహారశ్చ ప్రవృత్తినిమిత్తార్థవిషయ ఉపలభ్యతే సచ కార్యజ్ఞానాదాగమనానయనలక్షణః తస్య ప్రవర్తకత్వాత్ అతః కార్యాన్వి
తే విశిష్టార్థే బుద్ధానాముపాదానాచ్ఛబ్దస్య శక్తిగ్రహాసనుకరవదనాత్ప్రపరిశేషాపేక్షవ్యవహారవిషయవిషయస్య విశిష్టా
ర్థస్య ప్రతనత్సుసిద్ధత్వాత్ సిద్ధార్థబుద్ధ్యా నేవవ్యుత్పత్తిర్దుర్ఘటః శక్తేర్వయద్వ్యపి తేపుర వాక్యప్రయోగే ముఖప్రసాదాది
భిర్హర్షాద్వ్యుత్పత్తిరనుమీయతే ఏవ యోగాచ్చ తద్భిత్తుప్రతిపత్తిః తేస్తన్నిమిత్తా సిశబ్దస్య వదతత్ప్రాప్తిపరిశేషాత్ప్రమాణాంతరసిద్ధ
పుత్రజన్మాద్యపి హర్షహేతుః ప్రతిపాదకత్వాద్ముఖ్యానమానాకాలత్రయేవ వర్తినాం సన్నిహితత్వవతాం తానాం ప్రమా
ణాంతరసిద్ధానాం హర్షహేతూనాం పారిశేష్యాద్వధారణే యోగాత్ తద్ధా అన్యశబ్దస్యాయమర్థ ఇత్యత్రాపి
సర్వపదార్థపరిబుద్ధా నేవవ్యుత్పత్తిర్దుర్ఘటః శక్తేర్వక్తి పదార్థబుద్ధానే తత్ప్రసిద్ధపదసముభివ్యవహారవత తత్ర చ ప్రసిద్ధానాం
శ్రుం కార్యాన్వితస్వార్థే వ్యుత్పత్తేరప్రసిద్ధార్థస్యాపి పదస్య కార్యాన్వితార్థే వాంశే తస్యైవ తదన్వితస్యార్థే వగతిః శేషశే యాన్వత
తశ్చ సర్వపదానాం తత్పరత్వం సిద్ధం ఏవం చ లోకే యద్వాఽర్థపరస్య లాంక్షణికే వేవ కార్యపరోపదర్శితం పరస్పరపదార్థస్య
యాన్వభిధా రీతి కార్యాన్వయమవివక్షిత్వా పరస్పరపదార్థాన్వయమాత్రం వివక్షిత్వా తేనోక్తం శబ్దం ప్రయుక్తే వివక్షావశే
నలక్షణాయాం పి తత్ర తాత్ప[illegible]ర్యం నిర్వహాత్వేవ వేదేషు లక్షణానిబంధనం శోధించి దహినే విశిష్టో తస్యైకం కార్యపరత్వమనాశ్రు
హం తతశ్చ సిద్ధత్వం హ్మాపరాణాం సిద్ధపరాత్మపరాణాం చ సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మేతి

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౨౮

28

తత్తదపి కుతః వక్ష్యత ఏవ నిత్యానుమేయత్వం వేదత్వం చ తస్య పౌరుషేయ ప్రబంధరూపత్వాత్ అత ఏవ స్మృతీనాం విప్రకీర్ణ శాఖా
మూలత్వమపి పరాస్తం నిరస్తం క్వచిత్ సంచితత్వాదాచిదస్య సుపలంభాత్ తద్ధా శిష్టత్రైవర్ణిక పరిగృహీతాం విరుద్ధాచారేణ ఖిసాంఖ్యా ప్రభృతిరసు-
హిం యుష్యతే మూలాంతరాసంభవాత్ ఆచారాత్ స్మృతిప్రతీతః శ్రుతిరితి పరాస్తమయుక్తం పరపరాయాం ప్రమాణ సంభవాత్ తస్మా
ద్వివిధం శాస్త్రం ఉభయమప్యసన్నికృష్టార్థ విషయం స చ కార్యాత్మా సర్వేషామపి శబ్దానాం సాక్షాత్ పరంపరయా వా తేన కార్యపరత్వ-
న్యుత్పత్తేః వైదికానాం ముఖే తాం కారణిశేషాత్ తథాహి యథా మధ్యమ వృద్ధ ప్రవృత్తి బుద్ధ్వా నపూర్వికా తథా కార్యబుద్ధి నపూర్వికా చ నహి బుద్ధి నపూ
ర్వా ప్రవర్తతే కిం తు కార్యమేవ తదితి బుద్ధ్వా ఇష్టసాధనబుద్ధి నస్య ప్రవర్తకత్వమస్తి నిరాకరిష్యతే తత్ప్రకార్యబుద్ధిం శబ్దానం వశ భూవిత్వా
ష్టు లిఖితస్యం తస్మిం కృకార్యే విబుద్ధి ప్రవర్తత్వయోం ఏవా న్వయవ్యతిరేకాభ్యాం మవధారితశక్తికాః తతస్తేషాం సాక్షాత్ పరత్వం ఇతరేషా
ము పరంపరయా తథాహి దేవదత్త గామానయ శుక్లాం దండేనేత్యాదా విధిప్రత్యయః సాక్షాదానయతేః కార్యతాం బోధయ
తి ఆనయతి ప్రకృతి యోగోపదం తదన్వితం కర్మ ఏవమితరాణ్యభికారక పదాని తదన్వితం స్వార్థమన్వితే న్యుత్పత్తేః తథా చేన్నాతి శిష్టమేన
స్వర్గకామో యజేతేత్యాదౌ వైదిక పదానాం పూర్వకార్యపరత్వం ద్రష్టవ్యం ఏవం చ సిద్ధపరిశిష్టో ప్రపంచయిష్యతే తస్మాత్ సర్వేషామపి కార్యపర
త్వన్యుత్పత్తేః తత్పరత్వం సిద్ధం ననుసిద్ధార్థపరాదపి వాక్యాన్న్యుత్పత్తి దృశ్యతే కథం తస్మాత్ పరత్వం తథాహి పుత్రస్తే జాతః చైత్రం తే
పశ్య స స్వమిత్యాదిప్రయోగే ముఖప్రసాదాదిలింగైః శ్రోతృ హర్షోత్పత్తిరనుమీయతే సా చ తన్నిమిత్తమంతరేణ న సంభవతి
ప్రయవస్తు ప్రతిపత్తిః హర్షహేతురితి సోవ్యత్మని ప్రతిపత్తీనాం తేన సప్రయోగో ద్విధా ద్విత ఇతి సామాన్యేన ప్రతిపత్తేః పరిశేషాత్ ప్రమా
ణం తత్ప్రతిపన్నం పుత్రజన్మైవ వాక్యప్రతిపాద్యమితి వనుత్పత్తి ఉరవగచ్ఛతి తస్మాత్ ప్రతిపద వాంవాపోద్వాపాభ్యాం విశేషార్థనిశ్చయో
భవతి కార్యే పచతి తాన్యేవ వర్తమానప్రయోగే వనుత్పన్న విద్ధోక్త్యర్థోర్వను త్పన్నత్రాంతి పదికార్థ స్వపక్షే=

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

శ్రీః యాం భావనాయాః ప్రత్యయస్య చవచనవ్యుత్పత్తిమపధార్యతదర్థస్యాన్వయం న శాస్త్రప్రమితి సహి తచ్ఛబ్దవిబుద్ధానాం తయాం దృశ్యం ప్రాం సమ్యగ్భావ శ్రీః
యాం రశార్థవచనవ్యుత్పత్తికం తాదృశమివ శాస్త్రప్రమితి ॥౫౭॥ ఇతి శ్రీమద్రామానుజాచార్యవిరచితే తంత్రరహస్యే శాస్త్రపరిచ్ఛేద
స్య ప్రథమః ॥౫౮॥ పదవాక్యప్రమాణజ్ఞాన్ సత్వాం కాండత్రయపారగాన్ । భావతవిదగురూన్ వన్దే యద్విద్యాతిమంద వైశ్వకరణాక
క్రియాపరనసాం । క్రియాకల్పం సహాంభుమ సకృదాత్మాలోక్ష్య ॥ తత్ర రహస్యం ప్రకటాక్రియామాం వరభుం పరాపరకారాం ధర్మం ॥౫౯॥
అథ శాస్త్రప్రమేయం నిరూప్యతే వచ్చి పూర్వరూపం కారణం లిఙాదిప్రత్యయవాచ్యం వదేనచవిధితత్త్వం కుతస్స్వాత్సమితిశా
స్త్రం తత్ప్రకటమనవతశాస్త్రప్రవర్త్యతే । అధిచార్థాంస్తస్యశాస్త్రప్రమేయం విధితత్త్వం యదాశక్త్యేదముక్తం అజభావా భావనా మామక సంఖ్య
మివవిభక్తాదయః । అర్థాశాబ్దీ భావనా తస్యాస్సర్వత్ర వాచ్యతాభాత ఇతి । అర్థీభావనా । పురుషప్రయత్నస్సప్రవృత్తిరి
తియావత్ । సా సర్వాఖ్యాతవాచ్యా । అభిధాభావనా శబ్దభావనా విధ్యాదివాచ్యా । తత్ర
ధర్మభావనా సర్వాఖ్యాతవాచ్యవిధ్యాదిగా । శబ్దభావనా ద్వయముపివాచ్యమిత్యర్థః । తస్యావస్థా అధికశబ్దాస్థాని విధితత్త్వం వాక్యభాష్య
ం తత్రైవాదా వాచ్యః విధ్యాదిప్రత్యయోగాం తత్ర పురుషప్రవృత్తిదర్శనాత్ శ్రుతేరప్యప్సు నారాయణమూలత్వాత్ తదర్థస్య స్వర్గాదిత
త్వాత్ప్రవృత్తిరర్థస్య ప్రత్యయార్థస్య వా ఇష్టసాధనత్వం తదాచ్ఛృతిప్రభవం హాశ్చర్యాన్మృత్యుర్నిశ్చయోతి తత్ర కప్రత్యయోపా
నేనసన్నికర్షాదివిశయాం ప్రత్యయార్థస్య భావనాయాం ఏవేష్టసాధనత్వం లిఙాదివాచ్యమిత్యేవ నిశ్చయోంతి ఏవంచ స్వర్గకామో
యజేతేత్యుక్తే యాగభావనేష్టసాధనమిత్యుక్తం సనాతన్యదమేవ ప్రవర్తకం విధితత్త్వం । తదుక్తం । పుంసాం నేష్టాభ్యుపాయత్వా
త్క్రియాస్వన్యః ప్రవర్తకః । ప్రవృత్తిహేతుం ధర్మం చ ప్రవదంతి ప్రవర్తనామితి । ఏవం దృశ్యా భావనాయా భావ్యా
కాంక్షాయాం పురుషార్థత్వయాం సమానపదోపాత్తధాత్వర్థోపి నభావ్యత్వయాం న్వేతి భావనాయాం వి

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

నెతం పూర్ణాః పురుషేణా సర్వం యస్సర్వ బ్భిన్నస్సర్వాత్ ద్విబ్రుం హ్మణేవే దితత్వైపరం చాపరం చ ద్వాప్సు వర్ణాః స యం భూః సభా య
సమానం వృత్తం పరిషస్య భూతేన్ద్రియాదీనాం వాక్యానాం పూర్వాత్మకా అతిద్రష్టవ్యః శ్రోత్రవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యస్తస్మా
దివిభిన్నైకవాక్యతా మాత్రీ వ్యకార్యపరత్వం వర్ణాని యచ్చం భూతం భవ్యాద్యతిన్యాయాత్ సాధ్యశేష భూతం సిద్ధమితి న్యా
యాదితన ర్థః ఇష్టం వర్ణాని తాన్యః అద్ధాన్స్యప్రవాహరూపేణా తస్సంబంధస్య పౌరుషేయః తత్పరి జ్ఞానం చ శక్తి గ్రహాత్ శక్తి
గ్రహాశ్చ వృద్ధవ్యవహారేణ సాధకాంశ్యా వ్యవస్థా ర్థే తత్ర పదానాం వ్యవహారేణ వ్యత్సాధ్య భోం ధన్తాని సత్త్వఖం రశబ్ద తత్వం సాప్యం
తేష్వేవ వర్ణాః నాభి పదప్రతిహోది తేఽపి పదాదర్థాః వత్ర త్రాత్కం పదమనుమానరూపం న శాస్త్రం అసన్నికృష్టార్థం నైరిక మివ నా
స్త్రం తదమిమిదమితస్యుక్తం లక్షణో న్యాస వర్ణ చిం త్తాతు అర్థగ్రహాం శేసాంబిధేయ వచనేనత్త్వం నికం వక్త్రభిప్రాయ జ్ఞానమనుమా
స్త్రమితమ్యుక్తం అసన్నికృష్టార్థమితి పౌరుషేయ వాక్యానాభిధేయ సార్థస్య వక్త్రభిప్రాయః నిశ్చయ పురస్సరం యద్వి-
జ్ఞానం తన్నశాస్త్రమితి తథా ర్థవాదాదానాం స్వప్రత్యక్షాణాం సన్నికృష్టార్థపరాణాం న శాస్త్రత్వం ఇతి. మవిధ్యా వశాసత్ర
విశేషైక శబ్దగ్రహాణేన చార్థస్య జ్ఞానస్య శాస్త్రత్వముక్తం తథా హి ప్రకృతా వాసనా విమిసో తి వాసనా హి మమ పావక
రతి వాసనా మమానమపావకార్ణాం చ విహింతం తత్రైకవాక్యతా తత్ర యోబ్మిన్నైవ వాసనా సాహింపం యత్తే తేనైవోకా
నత్రా యతఇత్యభోదిత మపి వాసన ఏకత్వముభార్గవం పం న్నం వికృతా వ్యహాగం న పృథక్ యోనమస్య ఏకస్మిన్నపి వాసమి
నానాశ్రూర్తసనా విహిం మస్య మానం శక్యతే కల్పం ఉపాం నపార్ణాం తు పుం బాకృత్య వాసనా బిన యనం తదేకనాం శ
క్యమితి మానసో సహిం స్వత్ర తర్థమ్ము హేతిఽయబదే ఏకత్వం తు ప్రకృతా వార్థాం గశబ్దార్థాన్నితి వికృతౌ చోదకేన నత్ర
ప్యత ఇతి తత్ర వాసన ఏకత్వ జ్ఞానం న శాస్త్రమితి యుక్తం అర్థనచోదకః ప్రతి దిశతీతి న్యాయాత్ విజ్ఞానమితి న్యా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ప్రత్యయస్యాపి హి విధిత్వాత్ సముచ్చితా శబ్దభావనాం కి ధుశిపరప్రేరణాత్మికాం పురుషప్రవృత్త్యనుకూలాం లిఙాదిప్రత్యయవాచ్యాం
తథుభ్యస్యాప లిఙాదయో హి ప్రేరణాం కుర్వంతి చాభిదధతి చేతి వార్త్తికకారీయాః ఇన్ద్రయమేవ చాభిధా భావనామిత్యాదిశబ్ద
త్రైనోంభుతే తథచాభిధేయ నానాధిపరిగృహీతేషు సర్వశబ్దేషు సర్వత్రయస్థితభువయోర్భ్యుదయాదివన్నాదిలిఙాదిప్ర
ప్రత్యయప్రయోగే భావయేదిత్యుక్తం ఫలాత్మసాశ్రుత్యపేక్షయా సమానప్రత్యయోపాత్తపురుషప్రవృ
త్తిభాగ్యస్య తయాసంబద్ధత్వే ప్రేరణాం హి ప్రవృత్తిం భావయేదితి తత్ప్రేరితః ఖలు పురుషః ప్రవర్తతే తత ప్రకృతేన తత్వాపేక్ష
యాం లిఙాదినాం విధేర్జ్ఞయో వాచ్యవాచకభావసంబంధస్య తత్కరణావతయా న్వేతి అభిధానం తావత్ శబ్దభావనాం ప్ర
వృత్తిం ప్రసూతే కథమిత్యపేక్షాయామర్థవాదోపాదిత ప్రాశస్త్యమితికర్తవ్యతయాఽవసీదంతి హి విధిశక్తిః ప్రాశస్త్య
భ్యైని నోత్పత్త్యప్రేరణావబోధబలాదేవార్థభావనాయాః స్వర్గాదికమేవ భావ్యతయా సంబధ్నాతి తథా
ప్రకృత్యపి హి ఆత్రోథార్థః అర్థతే ప్రేరణానుపపత్తేః కరణత్వస్య యస్తు పూర్వవదితి ఏతన్మతమనుసృత్య నైవ ధూ
షితం తత్ర లిఙాదిప్రత్యయోదుష్టో ద్వ్యాపారో హి విధ్యం ఇతస్త్రదిష్టదృష్టయో భవంత ఏవప్రమాణాం న తు చార్వాకా నామ ప్రత్యక్ష
ప్రావయం శబ్దశ్రవణానంతరభావిని ప్రవృత్తిః కేవలితి చేత్ ప్రత ససాక్ష్యస్మృతేః సహితా పాత సాధనతా నిమిత్తం అస్య స్మృతేతు
కార్యతా కిం చ శబ్దో వ్యస్మృతేః లరగుణాః భవస్మృతేతు విభుత్రయం ఇష్టం హి భవస్మృతే త్వితి వర్ణాస్తావద్ధ్రువం న గుణాః కిం చ
వ్యాపకానిత్యాస శబ్దధ్వనిస్తావత్ప్రథమ ప్రత్యక్షం జాతకః ప్రతివర్ణం విలక్షణాః క్షణికశ్చ తత్రమస్తావద్ధిర్జ్యత్వాపదివత్య
జ్ఞే శబ్దోపి బతః వా ధ్వనస్త్రు మవిశిష్టవర్ణా ఏవ పదం అత ఎవ భేదాత్పదః తద్భేదాదాత్మకస్య భేదః తద్భేదాచ్చార్థ
భేద ఇతి తత్ కథం తావత్ శ్రుతానాం వర్ణానాం వ్యాపకయోః క్షణపూర్వత్రయస్త్రి తతావ్యత్యస్య చలతేవా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౩౦

౫

30

విప్రత్యయాంవగతిష్టసాధనత్వమ్మాప్రం తాంతతప్రవృత్తిసిద్ధం తస్మాత్పదాం తత్రాపి మత్ర మలిన్యగార్ దికమేవపురుషం ధర్మరయా
ఘాంత్యకోటానివిశతేథాత్పర్యేస్యాత్ప్రాదివశాత్షత్రతో దుఃసన్నిధిపతి తమేవరత్నర్యమితికర్తవ్యతాతోంబవితి। ఇదంమతంత-
దిద్యైరేవదూషితం। తథాహి ఇష్టసాధనత్వంనాభిధేయం సంవిప్రియోధాతునవిం యాంగాసురత్వోవ్యాపారఇష్టాభ్యు-
పాయ ఇష్యస్యాచ బాష్పరస్త్రీత్వస్యాప్రయోజకత్వల్యావగతిర్భవతి భవితవ్యం తతయా ఇష్టసాధనత్వస్యవరిభిదాప్తత్ శబ్దా
త్రరస్యచతత్సమానార్థత్వాత్సహప్రయోగాభ్యుపగమాత్ తసాధనత్వపచనశబ్దోవిధిశబ్దత్రయసహప్రయుజ్యమానస్యా
ద్వృష్టాంమానవకసంధ్యావముపాసీనసన్తేభ్యుదయో భవితా తస్మాదుపాస్తీతి నచపర్యాయయోః సహప్రయోగోదృ
ష్టః। లోకప్రమాణాకత్వశబ్దాభిధేయార్థయుక్తతస్మాదిష్టసాధనతాం వాచిత్వం లిఙాదీనాం అభిధాభావనామాం వాచితాఽవిది-
శబ్దానామగుణ్యంచనాస్తి। అన్యేతుసహితాం పింతుసాధనత్వం వసాధ్యాత్వం యమేకం దూషణం స్యాత్కింత్వపర్యవసానలబ్ధంతథా
హి లిఙాదిప్రత్యయస్సుఖదుఃఖపరిహారతదుపాయసాధారణం కార్యమాత్రమభిధత్తేతత్త్రైవప్రవృత్తేః లోకవృత్తయాం యేవకర్త
తిసాధ్యతయా కార్యత్వంప్రతిపన్నః తస్మిం స్త్యాఖ్యాతే భావనారూపాయాం ప్రత్యయాం లిఙాదివాచ్యాయాం స
యం సుఖదుఃఖపరిహారరూపఫలాభావాత్ పారిశేష్యాత్ తదుపాయత్వం నిర్ణీయతే తథాచకర్తవ్యతావచనోభావనా
యాం పురుషం ప్రవర్తయతీతి భూయాన్ భావ్యవార్తికయోర్వ్యవహారసాంప్రపన్నం అత్రాపి భావ్యానాం ప్రాపరిపూర్తి
పూర్వవదితి ఇదమపి మతం శ్లోకానసుగుణామితి తదియ్యైశవాచేష్టితం కార్యత్వేష్టసాధనయోర్భేదశ్చవక్ష్యతే అపరేతు శ్రో
త్రియాం లిఙాదిప్రత్యయ ఏవవిధిః సఏవప్రవర్తకఇత్యనాహుః తదయుక్తం తథాత్వేతస్యావినాసత్వాప్రవర్తకత్వాత్
న్యానాం ప్రవర్తకఇతిచేత్ కుత్రన్యాప్తత్త్వం సహితాం తసాధనత్వ ఇతిచేత్ తర్హ్యన్వయస్తుమతాదవిశేష ఇతి। అపరేతులిఙాది

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ధమం తావత్సంబంధో ధ్యవసీయత ఇతి తదయుక్తం ఉభయోరేకప్రత్యయవాచ్యత్వేనైవ ఈ ధర్మబలాత్తస్య స
రావ్యభ్యాపతానాం భావానాం వచనవాచకయో స్తద్ధర్మసామానాధికరణ్యేనాధ్యవసీయతే తిష్ఠదిషు తు ప్రకరణో మాంత్ర ప
ధికం కయోరిత్యుక్తలవాచకః కృతిశ్చ ప్రయత్నః సైవ ప్రవృత్తిః సైవ భావనా భూనాతి ఇత్యతి ప్రయుజ్యతే కయోరితి
ప్రయుక్తౌ ప్రవర్తతే భావయతీతి చేతి చ తు నార్థం ప్రత్యేకం పరాస్య తయోస్తయోః ప్రయోగదర్శనాత్ యు
గపత్ప్రయోగే నైష్యానుక్త్వాన్ఫ్ర తథా హి కింకరోతి పచతీతి ముకాషిక పాఠ్యత్వం కరిష్యతి వక్ష్యతీతి సామానాధికరణ్యే
న ప్రశ్నోత్తరదర్శనాత్ కృతాత్ప ధర్మస్యరావ్యభ్యపతేత ఇతి యత ఇతి గమ్యతే ప్రశ్నోత్తరే చ సమానవిషయే సామానా
ధికరణ్యం చైకార్థనిమిత్తం అసన్ధాకరోత్య ధర్మప్రశ్నే ఆఖ్యాతానాం తదుత్తరత్వానుపపత్తేః తత్రాపి షణ్ణాదిప్రత్య
౯ యప్రయోగనికరోత్యర్థత్వానవగమాదాఖ్యాతప్రయోగాచ్చ తదవగమాదాఖ్యాతార్థత్వాన్నిశ్చీయతే ఇతి వరా=
ఖ్యాతానాం ప్రయోగానుపపత్తేః ప్రకృతస్య శస్యసమప్రయోగమాత్రం యజ్ఞస్యార్థవివక్షయేతి వక్తుం= యు
యత్నస్తికయోరితి ప్రయత్నపరః తథా హి కింకరోతి త్యస్య ప్రశ్నస్య యది యత్నస్తో ఇతి తత్రాపి తికరోత్యర్థ
విషయతా స్యాత్ తదాపచతీత్యోత్తరస్య స్యాత్ కింకరోతిత్యర్థత్వానన్నైవ యోః కవివక్షా కిం త్వనవగతే విధ్యుపాసన
విశేషప్రశ్నః తత్ర చోత్తరం పచతీతి తద్విశేషవిషయం సర్వోపి ప్రశ్నః ప్రతివచనం చ సామాన్యతో జ్ఞాతే విశేష త
త్త్వజిజ్ఞాసయా అత్ర చ ధాత్వర్థస్యైవ చ ఏవ జిజ్ఞాసా జిజ్ఞాసితే తత్ర తద్ధాచకైవతే యుక్తే యత్నాధికరోతీతి ప్ర-
యత్నస్యైవ తథాప్యన్ర కన్యదధూతస్య భవనే అనుకూలస్వభావకరోత్యర్థః సర్వే చ ధాత్వర్థాస్త్వాప్యనా
ఇతి కరోతి నా ప్రత్యక్షం నిర్దేశ్యం వచనస్యం కించ స ప్రయత్నత్వే యత్షు దేవదత్తాదిషు చేతనేషు చైతాం నిర్ప్రయత్ను

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

యూపదయ ఏవప్రేరకాం దృష్టాంకించకథం పురుషప్రవృత్తిస్తస్యాభావాన్యతద్విషయత్వాదితిచేత్ నప్రేరణైరూపాయాస్త
స్యాయోగ్యతయాప్రేర్యపురుష ఏవ విషయః నతు భావనాత్రయోగ్యత్వాత్ లోకేపి పురుష ఏవప్రేర్యతే అతోనతస్యా
స్త్రద్విషయత్వం కించ సంబంధబాహ్నాన స్యావాంతివృశంకరణత్వం ప్రేరణాభావనాచైకప్రత్యయవాచ్యతయా యుగపత్ప్రతిపన్న
స్యనతత్రాన్యతరవాచ్యవాచకభావసంబంధబాహ్నాదన్యతరతోం ప్రవృత్తిరుపక్తాసచవాచ్యవాచకసంబంధబాహ్నాదాప్పచెన్న

ప్రవృత్తిర్లోకేదృష్టాః భావనాచత్వన్నతెవాచ్యాం అపిచప్రేరణాత్రియా తత్ఫలం వాం ప్రవృత్తిం నవాంత్రియాస్వఫలప్రసవాయ
కరణాపంపెత్తుతెకిం తుస్వేప్రవృత్తయ ఏవ ఉత్పన్నాతు సాంస్వయమేవ ఫలం ప్రసూతే నవాంగమగం సంయోగవిభాగరంభకర
ణాపెత్తుం అతోన సంబంధబాహ్నానస్యకరణత్వం త్రాశస్త్యస్యాంశికథమితికర్తవ్యతాత్వం తద్ధిపురుషకర్తృకాయామేవపురు
షార్థప్రవృత్తౌ తత్కరణాస్యయోగ్యత ఇతికర్తవ్యతా భవితుమర్హతి నతు శబ్దకర్తృకాయాం ప్రేరణాయాం ప్ర
వృత్తౌ తత్కరణస్యాయోగ్యత్వాత్ నను యత్రయత్రార్థవాదశ్రుతిస్తత్రాస్తే ప్రాశస్త్యం యత్ర రుతత్రకథం నవాంసత్వ
త్రార్థవాదస్యమాంహ్నాయవేనసు తత్రాప్యవిదేశస్త్రప్రాప్తిరితిచేత్ నప్రతితిరిత్యాకారణాన్ నసూపకారముఖేన వదార్థప్రా
ప్తిప్రత్రాపి శస్త్యముఖేన తత్రాప్తిరితిచేత్ న అనపేక్షితత్వాత్ నహ్యనుపకారకప్రాశస్త్యమపేక్షితం వదంతానోప్యపూర్వస్యేక్షింప్ర
వృత్తిస్సృష్టసాధనవాబాహ్నాత్ విధిశక్తిరవితావతైహ్యోత్ర ఫలకేకారాపతాబాహ్నాదాప్య అర్థవాదానాం తుత్రత్వయ
పదార్థప్రాశస్త్యలక్షకతయాం కేవలం విధివిశేషకరత్వమేవ నతుప్రవృత్తి విశేషకరత్వం స్తుతశాస్త్రస్తుతత్వతా వానేవాం
ర్థః నవ్యభిక్కెం అతిదేశకప్రమాణాభావాత్ ప్రకృతివికృతిభావేహ్యంవాన్యతిదేశమూలం నాత్రత్వస్త్రికించార్థభావనా
యాం భావ్యత్వమేకత్రుష్యయవాచ్యత్వాత్ తదుక్తం విధిభావనయోరైకప్రత్యయాత్ త్రావాం నవాకృతం ఫావ్యధార్థత్రు

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

శ్రుతస్యాభిధానమనుపపన్నమితి యదుక్తం తదాహ వసతీతి యతిథికిష్టం। అపరోక్షాభిధాభావనామాహ సాక్షి తి తేష్వేకాకార్థేన సుగుణ్యే
పశ్యంతః ప్రకరణోక్తిమేహం త్రిజేదివాక్యకారవసతి ధిరితస్యం కథం: న చాత్ర ప్రమాణే భావకః సర్వ్వశబ్దానా మభిధావ్యాపారాం. నికాం
తన్నుత్పన్నస్య శబ్దస్యైవ దర్థప్రతీత్యా యుక్తా: అపి చ తత్రార్థప్రతీత్యున్యాయేనాభిధా భిద్యానో వ్యాపారః కోసౌ తత్ర చ్ఛద్మస్య
చరం జ్ఞానం తత్ర ప్రత్యక్షజ్ఞాని తేషాం వాసంస్కారః తద్వానిదిహి శబ్దార్థప్రతీతిం జనయతీతి తదుక్తం శాస్త్రం శబ్దవిజ్ఞానాదసన్నికృష్టేర్థే
విజ్ఞానం పూర్వపూర్వవర్ణజనితసంస్కారసచివోంత్యో వర్ణః ప్రతిపాదక ఇతి యద్యప్యుక్తం యుక్తమేవాగం తుకథం ప్రాప్తకార్యం యుక్తం
తం స ఏవాగం తుకర్త్రస్య వ్యాపార ఇతి జ్ఞానసంస్కారయోః శబ్దవ్యాపారత్వానుపపత్తిః ననుజ్ఞానస్యైవాభిధావ్యాపారత్వ=
త జ్ఞానం ప్రతికర్తృభూతః శబ్దః కథమేనం వ్యాపారముపైతు కరణాంశస్యాతదేవ తత్రత్వః శబ్దస్యార్థే మతఃప్రవృత్తి హిప్రయో
గో దృశ్యతే అతఃపతేస్యాం వ్యాపారరూపమాత్రాపేక్షా యోక్తుః కర్మకరణాదికారకస్య వస్థానం తు వ్యాపారస్వరూపం
ప్రత్యభిజ్ఞస్య వ్యాపారస్య తత్రత్వలాభాభిధానమపేక్షితం యదాహ తదేవ శబ్దకర్మకం జ్ఞానమర్థప్రతిపత్తి లక్షణాప
లాభాభిజ్ఞే నచ శబ్దస్య వ్యాపృతేర్థ ప్రవృత్తవ్యాపారస్యాప్రతీతావభ్యుపగమః కరణాంత్రియాం ఫలాన్త్రయత్వాదర్థ
స్యకర్మత్వప్రజ్ఞానం తదా నిమిత్తమితి వ్యపదేశం లభతే తత్ర తస్య వ్యుత్పత్తిః యదాతు వ్యాపారం ప్రతిసాధ్యతం త్ర్యవస్థానే
దాకరణః శబ్దోర్థమభిధత్త ఇతి యదాతు స ఏవ శబ్దో జ్ఞానేన విషయీక్రియతే తదార్థప్రకాశలక్షణఫలభాక్త్వాత్
కర్మశబ్దం జానాతీతి నహి తదానీం జ్ఞానమభిధావ్యపదేశభాక్ కింతు జ్ఞానమిత్యేవోచ్యతే అభిధాశబ్దస్య తత్రా=
వ్యుత్పత్తిః పరశువత్ యథా ఛిదమనని పతనం ప్రతికర్తృభూతః పరశుర్వ్యాపారవేవోద్యమననిపతనే ద్వైధీభావలక్షణం
ఫలం వచ్ఛిన్నం దాచ్ఛర్మాంచ పరశువ్యాపారస్యాపేక్షతే తదా అస్యార్థప్రవృత్తవ్యాపారవ్యాపృతత్వాత్ పరశుః కరణం క్రియాఫలం
త్రయత్వాత్ వ్యాప్తం తు కర్మతే చోద్యమననిపతనే తదా సంఛిదివ్యపదేశం లభతే తత్ర తస్య వ్యుత్పత్తిః యదా తు తదేవ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్రియోఽప్యుత్తుకింకరోతిరభాగచ్ఛతితాన్విదిషుకథంసప్రత్యయత్వేనప్రత్యయాస్త్వేనేత ఇత్యాదిషుకథం తదాన్వాపేక్షమాత్రవిషయా
త్త్వమసఙ్గత్యర్థత్వోపపత్తిః అతోఽనాఖ్యాతానాం కరోత్యర్థతానను పచతి త్యస్య వివరణం పాకం కరోతీతి తత్రాపి ప్రకృత్యర్థ
స్యస్య చ తాభ్యాం త్రప్రత్యయార్థస్య వర్తతః కరోత్యర్థ మాఖ్యాతమితి చేత్ న తత్రాపి ధాత్వర్థాదతిరిక్త కర్తృగతం పచత్యర్థానుకూల వ్యా
పారం ప్రత్యయస్య తదుపాదాయ వివరణోపపత్తిః అతో నాఖ్యాతానాం భావనాత్వం తింతుడాద్యర్థాతిరిక్తకర్తృసంఖ్యామాత్రవాచిత్వం ।
యథాహ భగవాన్ పాణినిః ద్వ్యేకయోర్ద్వివచనైకవచనే బహుషు బహువచనం ఏవం చ ప్రత్యయః శక్యార్థకరణం సాఙ్ఖ్యాతానాం
భావనాపరత్వం తిఙాదీనాం తుప్రకరణోపరత్వం చ ప్రత్యయస్య తేన సిద్ధికం అస్మన్మతే తు తిఙాదీనాం కార్యపరత్వం భావనాపరత్వం చ తిఙ్ తు కా
ర్యోపసర్జనత యా ఽఽతత్పరత్వం నతు ప్రాధాన్యేన అతఏవ అస్మన్మతే భావనా నవాక్యార్థః కిం తు కార్యమేవ సపాకృతి మసభిధా
యాః కార్యమభిధాతుం శక్యవైకృతిసంబంధి పాకార్యం న చానేకార్థతాదోషః ఏతద్వైవాపగమాత్సనుదం తిత్వఽత్రప్రత్య
యోదండంనాభిధత్తే అథ చ తద్విశిష్టపురుషప్రతీతిః ఏవమిహాపి కృత్యస్యాభిధానే బితద్విశిష్ట అభిధానం స్నాత్మైవం నపాన్య ప్రతీతే
శి దండితద్విశిష్ట పురుషప్రత్యయః అస్తి చ తత్ర ప్రకృతి భూతోఽదండ శబ్దః స చ తత్రాన్వయకః న చ పావత్ధా ప్రకృతీనాం భావనా
ర్థమాత్రపరత్వాత్ కిం చ పురుషాపాం చ తసః కార్యం తిఙాదిభిరపబుధ్యతే నచాపాపరకృతిసంబంధిత్వయం కార్యతయావబో
న ధ్యమలమితిస్వకీయత్వాభిధానమేవితవ్యం అతః తిఙాదీనామనయోః ఽవసరః యదుఖకత్రా ఽతిరిపవత్త్రదాప్యాప్రయుక్తస్త్యాపో
పిసేభవేత్ తథాపి తదానీమపూర్వం తదభిసంధికం నావగమ్యతే ప్రయుక్తే నాభిధానేరు వదవచ్ఛిన్నతయాభిధియ్యమా
నంతదా యత్ర పిష్టికమవగమ్యతే నాన్యథా న చ కృత్యస్య నచాభిన్నం స్వరూపమాత్రేణాభిహితమపూర్వం కృతిమాత్రవైతప్త
ర్యమవగతసంబంధం కిం వస్తువస్త్వం తాదృశోద్దిష్టతే న చ శబ్దమ. తాదృశోఽపూర్వస్య ప్రయుక్తస్య సంబంధైకాకార నాపుస్త్ర అతః కథం
తదాక్షేపకం కృతిసామాన్యస్య భావనాపూర్వస్య సస్వరూపేణాభిధానముపపన్నం శక్యం అతః కార్యాభిధాయీనాం తిఙాదీనాం ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వతి తదభిధేయం ప్రవర్తనా చాభిధేయా తదభిధానే తత్త్వం భవాత్ప్రవృత్తిహేతుతా చ ప్రవర్తనా సా చ ప్రవృత్తేరిష్టసా
ధనతాజ్ఞానమంతరేణ న సంభవతీతి ప్రేరణోపస్థాపితం విధిస్వరూపాన ప్రవృత్త్యయ వాచ్యయా భావనాయా ఇష్టసాధనత్వ
ముపికల్ప్యయ ఇతి తమో తిబేదిత్యస్య పౌరుషస్య పురుషప్రయత్నభావననిష్ఠత్వాత్తద్భావనాయాం తత్ప్రవర్త [illegible] పకత్వాత్ప్రవర్త
నాత్వం చ యుక్తం ఏవం విధవిధ్యర్థకృభావనా పురుషార్థభావనేతి నిశ్చీయతే తస్యైవ భావ్యత్వాత్ సమానపురుషార్థ
ఫలస్య వ్యాసపౌరుషస్య ప్రవర్తనారూపవిధ్యన్వయస్సంభవతి నిష్పత్తే తదనుపపత్తేః అతో భావనాయా ఏవ ప్రథమం విధిసం=
ప్రకారాద్విధేయత్వం తద్వారా చ తదితరేషాం కరణేతికర్తవ్యతానాం పశ్చాత్ఫలస్య తు భావ్యతయా సాధ్యత్వేన చోదనా=
ప్రతిపాద్యతయా చోదనాలక్షణత్వమిదనవిధేయత్వం తత్ర విధిసంస్పర్శః మంత్రార్థాంగానామేవ ప్రవృత్తిసంభవాత్ విధ్య=
నుష్ఠానస్యత్వం హి విధేయత్వం అప్రవృత్తప్రవర్తకత్వం విధిః అత ఏవ ఫలస్య విధేయతాపత్తిర్నాన్విష్టా మోయాన్వేషస్య చ
ఖిల విశిష్టం సర్వశాస్త్రార్థసంక్షేపే స్వీకృతవిధిస్పృష్టిపదేన మభిధావ్యాపారమేవ ప్రవర్తనారూపేణాలిఙాదయోభిదధతీత
ర్వలాం దేవేష్టసాధనత్వమలిఖ్యేందయే యుః ఏవ దేవాభిప్రేత్యోక్తం కర్తవ్యతావచనః ప్రత్యయః [illegible] యః సా
ధనతాం [illegible] విత్వం వేదాప్రవృత్తియన్తన్నతి చ [illegible] యత్రాపి భావనాప్యయి [illegible] పరిపంథిః పు
ర్వదతి అస్మిన్మతే స్వస్వాపారాభిధానం దురుపపాదమితి మన్వానా ఆచార్యమతతత్త్వవేదినః ప్రాచ [illegible] ష్టసా త్ర
ధనత్వమేవ విధిత్వం న చ సంవిద్విరోధః స్వరూపేణానభిధానాత్ప్రవర్తనారూపేణ తు శబ్దాభిధత్త్రిప్రవృత్తిహేతుత్వధర్మః
ప్రవర్తనా సర్వప్రేషణాధ్యేషణామభ్యనుజ్ఞాస్విష్టసాధనత్వం చ తేషు చతుర్ష్వపి ప్రవర్తనాం సామాన్యమనుగతం వత తత్ర
తదభిదధతా లిఙాదిశబ్దేన నిర్విశేషస్య తస్యాసంభవాద్వేదే చ పురుషధర్మాణాం ప్రేషాదీనామసంభవాత్పారిశేష్యాత్తత్త
దిష్టసాధనత్వమేవ ధర్మే తేనాయం న్యాయం చితావ్యాపనాయితా ధర్మత్వం లాం [illegible] ప్రత్యపనాపారాభిధానదోషః తద

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వ్యాపారం ప్రతి స్వాతంత్ర్యవివక్షా తదా కర్తా పరతన్త్రః కారకం భవతి యదా తు త ఏకో ద్వయమపి పతనే ఽమద్ధ్యర్థోఽభిసంయో
గలక్షణో ఫలాంశవ్యభిచారాభావాత్ తు ద్వయమపి యుధ్యతి ఖడ్గావుభౌ యుధ్యేతే తదా తు తత్ర త్వం యోగఫలభాక్త్వరక్షః కర్మాపరశ్చ ము
ర్వ్యజ్యతి యుధ్యతీతి తస్మాత్తత్తద్వ్యాపారాణాం వ్యాపారాంశం ప్రతి స్వకస్వరూపాపేక్షైవ తత్తత్ఫలాంశభేదాభేదా తత్తద్వ్యాపారకర్తృత్వ
హేతుత్వం తత్ర చ శబ్దవాచ్యత్వం చతుర్థ్యర్థత్వం కారకత్వవ్యవస్థా యోగవ్యాపారస్వరూపమాత్రాపేక్షిత్వే చాలత్వఖిలాం తాత్రి యోగం గచ్ఛతి త్య
భిహితే వ సకర్మకాకర్మకాసనాత గచ్ఛతి వా కర్మకస్సాత్ ప్రయోగవ్యవస్థా చ నస్యాత్ ఏవం సంస్కారలక్షణే ప్రభిధాన్యాహారే యథా సంభ=
వం యోజ్యం తత్ర కర్తృకర్మకరణాన్యపరస్పరప్రవిభక్తాని కారకాణి త్రీణి యోగాన్ స్వతంత్రః కర్తా త్రయోఽపి ఫలభాగిక
ర్మాణి సాధకప్రవృత్తిర్యోగ్యాప్యం కరణమితి సంప్రదానాపాదానాధికరణాని తు కర్త్రాదికారకసంకీర్ణస్వభావాని తద్యథా కర్త్రా
త్రియుక్తకర్మాణి యోగాధికరణం దేవదత్తః కటే ఆస్తే స్థాల్యాం ఓదనం పచతీతి కర్మోద్దేశ్యం తు సంప్రదానం ఉపాధ్యాయాయ
గాం దదాతీతి కర్తృకారకావధిమాత్రం త్వపాదానం వృక్షాత్ పర్ణం పతతి యథా సంభవం ప్రస్తుత్వం అస్తు సర్వశబ్దానామభిధా
శబ్దవాచ్యేనా వ్యాపారః ఫలః తేన్ ఇదం తథా కిమిదం ఉచ్యతి తత్ర ప్రకృత్యం శబ్దస్య ప్రవృత్తియోగం శబ్దానాభిధానాదృష్టో వ్యాపారస్య ను
స్వర్గకామాదీనాం తు యోగాః వ్యాపారః స ఏవ విధిః స చ పురుషప్రవృత్తిభవనఫలత్వాద్భావనేతి నియతే తథా చ భవనఫలభా
ప్రవృత్తిః కర్మప్రవృత్తిం భావయతి విధిః విధిస్తు పూర్వవర్తనాం కర్తా వాసనాత్ యదా తు ప్రవృత్త వాచిన స ఏవ వ్యాపా
రః ప్రవర్తయతి నాభిధీయతే తదా ప్రవృత్తిఫలభాక్త్వ రుషః కర్మపురుషం ప్రవర్తయతీతి తచ్చైక ఏవ తిఙ్‌దీనామభిధావ్యాపా
రస్తత్తత్ఫలాంశభేదభేదాదభిధానాం ప్రవర్తనే తన్నాశ్చ పుత్రేణ సుకరం తిఙ్‌దీనాం పురుషప్రవర్తకత్వం నవీనం కశ్చిదభిధామాత్రావ
గమాత్ప్రవర్తతే న హి తేన సాధనతా పరగమాద్ధి సత్వాత్తృష్ణాః తదభిధానేన చ సంవిద్విశేషాధ్యాత్మకత్వం సాధనత్వం ప్రవర్తకం న=
తు స న విష్వభిధేయత్వం యే నవీనాధ్యస్యా తత్ప్రత్యయ శ్రవణే సంతరం ప్రవృత్తిషు దృశ్యతే తస్మాదనదభిధానేనాం సంభ=

త్వాత్ప్రయువర్తనాం మాగ్నేయో ష్టాకపం మోం మాంవాం సాం యాం చ ప్రాణార్తమాం స్వాం చ విం ద్రుం దధ్వమాం వాం సాంయా
మ్నేం త్రం పయోమాంవాం సాం యమన్నిష్టోమియమితాం దశకపాలం పూంర్ణమాసే ఆపాంగ్నేయో మాం భుమంతరా
యాభుతితిత్వన్నిష్టా యాం నివాంకనాం న్నాన్యమాన్యతాని తెప్పత్రువన్న దేవతా సంబంధ బంధస్వమాం నాం తరాం నాం ప్రాంతతయా
తద్విధిప్రవన్నయెకత్వనేతెనావసంబంధేన యాంగైకత్వపతిపత్తేవం వాంక్యా ర్ధస్యం పద్యతె ఏవ తాంతి వైశైనాం న్నైః కించిదిష్ట
యోం భావయెదితి ఏతాశబ్దాంతరభావనాస్తత్వంశ్రైయోం భావ్యమితి విశేషమాంకాంక్షామాంణ్ణో ఏవానతిష్టం తె యా
నిచతత్ర త్రివింభిర్యజేతయాప్యైరజతెత్యనాదినివాంక్యాని తెప్పుత్రిహ్మాదివిశేష యాం గిత్వెం చేష్టి యోం భావయెదితి వ
భావనా భావ్య విశేషాంకాంక్షిణ్యా ఏవ యాంని చ సమిధో యజతి తనూనపాతం యజతి వాంనత్ర యాం భాదివా
కాంన్యనితెప్పుత్రిసమిదాదినాంమత్రైకత్వాంకాంక్షిత్వం చిష్ట్రో యోం భావయెదితి ఏతా శబ్దాంతరభావనాస్త్వంశ్రైయోన్నితి భావ్య
విశేషమాంకాంక్షా మాంణో ఏవాంనతిష్టం తెన్నివిష్టిః యాంనితత్రి వింశవనాం. త్రివింశెత్యపతిపత్తంధులాన్యస్తిఫలమాంత్రా=
శంప్రధయతి కపాంతేషుశ్రుపయతి వాన్యదినెతెప్పునిబుత్తి యాన్వత్రవాన్యత్రిహ్మాదినాంభావ్యవాద్యవగమాంద వఘ్రా
వాదిభిర్ర్యాస్యాదిభావయెదితివాంక్యవిపరిణామెన త్రివింశమ పురుషార్ధత్వయాం సమింవింతత్వాన్నవగమా
దాన్యన్యాంశె భావనాంసాంకాంక్షాం తదాచిన్నెబుప్రతిస్పన్నెబుపెరితెతన్యాదిష త్రాం యాయుక్తిత్వాంక్యేష్టుత్రిభిర్గా
దిశబ్దాంనాం యోగిత్వెనప్రకృతనినెశిత యాం ప్రకృతిత్వంతె భిన్నెనావిషిచస్తెన్నెసతిపోషణేనసమింవింతం భావ
యెదితిసాంకాంక్షా ఏవభావనా ఏవం చ పరస్పరమాంక్షా వశాం తృలదాంకెన్నెతాశాంమెకవాంక్యతయాం యుగపదన్య
యెపునత్తెతత్రప్రధమమాగ్నేయాంది వాంక్యేషు కాలసంబంధప్రతిత్తె దర్శపూర్ణమాసశబ్దాం చ్రుత్వసంభవాదిధ్నమధికాంర

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

తిరికాం త్రుప్రవర్తనాయాం నాభిసంవిద్యతాదః ఇష్టసాధనత్వాతిరేకాత్తస్యాం చ న సమ్ప్రయోగవిరోధః ప్రవృత్తినిమిత్త
భేదాత్ సాధనశబ్దస్తు సాధనత్వమేవ సాక్షాదభిదధాతి లిఙాదయస్తు తదేవ ప్రవర్తనావిశేషరూపమభిదధతీతి తస్మాత్ప్రవర్తనా
విశేషాపన్నం భావనాంగతేష్టసాధనత్వమేవ లిఙాదివాచ్యం విధిత్వమితి సిద్ధం। అతః స్వాస్థ్యపురుషప్రవృత్త్యర్థం ప్రవృత్తేః ప్రవృ
త్తేః ప్రవర్తిత్వస్వర్గాదిసాధ్యాని యాభావ్యాన్తరం ధనం విధిప్రత్యయప్రతిపన్నాయాః ప్రవృత్తేః పశ్చాద్దుఃఖత్వవిరోధాత్ తస్మి
న్ ఫలసాధనత్వజ్ఞానం పరార్థప్రవృత్త్యవ్యాపారభూతస్య తయా యాగాదివత్ కరణాంశస్య జ్ఞానం తద్విధికర్తవ్య
తా ఇత్యన్తానుగుణత్వమపి తథా హి తస్యాయమర్థః అభిధీయతే ఇత్యభిధాప్రవర్తనా సైవ పురుషప్రవృత్తిం భావయ
త్యతస్సాపదయతీతి భావనాత్వాపాదనరీతి తస్మాద్యత్ స్వరూపా భావనైవ శాబ్దనామార్థః సైవ శాస్త్రప్రమేయమితి సిద్ధం। అ
త్రేదం శాస్త్రార్థస్య ప్రకారసంక్షేపః లిఙాదీనాం భావనావిధిశబ్దవాచ్యమనుష్యార్థః తత్ర భావనా ప్రయత్నాత్మికా విధి
స్తు భావ్యోక్తశబ్దభావనాప్రవర్తనాత్మికా తయోః ప్రత్యయోపాదానాత్ ప్రధానమనయోః స చ భావ్యభావ
కభావేన తాత్పర్యాదితభావేన పర్యవస్యతి విధ్యుపాయబలాదప్యనయోః సమానాధికరణ్యం తాదృశ
నియమేవం చ తస్యాః స్వతః కాంక్షితం భావ్యం ఫలమేవావతిష్ఠతే తత్ ఫలదర్శపూర్ణమాసాభ్యాం స్వర్గకామో యజేతేత్య
త్ర భావనాసమానపదోపాదానాత్త్వం నివిష్టమపి ధాత్వర్థమవిలంఘ్య పదాన్తరోపాత్తం ఫలమేవ ఫలం భవతీతి తత్ర
భావ్యాన్వితా భావనా తత్సిద్ధ్యర్థం కరణమపేక్షతే తథా చ ధాత్వర్థః కరణత్వేనాన్వేతి తస్య చ త్రుటికస్య తాలాం తర
భావిఫలసాధనత్వమపూర్వం తేన న సంభవతి తస్య నాన్తరవ్యాపారతయా తత్కల్పనం తస్మాదుభయాన్వితా
నా కథమనేన ఫలం కుర్యాదితి కర్తవ్యతామపేక్షమాణా సన్నిహితమిత్యధికారాంశం ప్రధానభావనాయాం

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

పర్యవస్యతి భిన్నేఽపి బుద్ధ్యేతి వృద్ధిష్వతు ప్రయాజాదీనాం యః ఫలభావనాయాం భావ్యత్వేనాన్వయే సతి తస్యా
భావ్యత్వం స్వవాక్యశ్రవణనిమిత్తసంబంధానుసారేణ నిమిత్తే సతి నవభావయతు హోమస్యాత్ర తత్వే గుణత్వస్య ప్రవృ
త్తాయమస్య పరిహారేణానిత్యత్వం విచికల్ప్యతే అత ఏవ తేషు ప్రయాజాదిష్వవనయాంగమాత్రాధికృతో ధికారీ నాపి
ప్రతంత్రస్యైవ త్రిత్వే త్రిత్వే నలనిమిత్తవాక్ అత ఏవ యాగే ధిక్రియమాణో నిమిత్తానిత్య ధిక్రియతాధికారిత్వం తథా అత ఏవ ముఖ్యనాతిపః
యోదోఽన్యదర్శపూర్ణమాసాదీతి శాఖాంతి సతి శాఖయా పవాక్యస్య హోమకహోతి వాక్యేష్వప్యనేనైవ ప్రకారేణాస్య యోః ప్రత్యక్షం అ
తఏవా జ్ఞైవ షడప యోర్ధర్మాణామ ఉత్పత్తిసావనహనానాం చ నహోమానాదీనాం సన్నిపాతి ధర్మాణాం ప్రధానవాక్యైకవా
క్యతా యాం దర్శపూర్ణమాససంబంధిత్వలక్షణో యాం అవిశేషేవి శ్రుతాఖ్యప్రిపత్యా దినిరూఢకారకత్వాత్కారస్య
యః షాష్ఠ్యపరిత్యాగాదవాంతరాపూర్వభేదాచ్చాసంబద్ధైర్యస్య యః నిర్ణిప్రయాజాదీనాం త్వారాదుపకారిణా
ముపకారత్వైషమ్యాభావాద్విశ్వకరణాశేషత యాన్య యః అతఏవ తేషాం తంత్రేణ సకృదేవానుష్ఠానం తథా యస్య
పర్ణమయీ జుహూర్భవతి యస్య ఖాదిరస్రువో భవతీత్యాదౌ నాంగభూతయావాక్యేష్వపి ప్రధానభావనాకాంక్షా యాం
ప్రాకరణికత్వే నైవోపస్థితత్వాత్ క్రమ వశాదవ్యభిచరితదర్శపూర్ణమాసక్రతుసంబంధితయైవ జుహ్వాదీనాం
సమీపాంతరాద్దర్శపూర్ణమాససంబంధినో జుహ్వాదేః పర్ణతాదిరాదిత్వేన భావ యుదితి సర్వప్రతుప్రకృతిభూ
తదర్శపూర్ణమాసయోరేవాస్య యః ఏవం చ ప్రోక్షణోపఘాతసంపీడనప్రథనకపాలత్రుషణాచతురవదానాద్యవ
సంస్కృతేన చరుపురోడాశద్రవ్యేణ యత్పవనభవనా నాంతచరునాదిసంస్కృతైర్ద్రవ్యైదధ్యాదిభిర్యథా యోగం
సంపాదితేన ప్రయాజాద్యుపకృతేన ప్రాయశ్చిత్తప్రసమితద్వైగుణ్యేన ప్రయోగదశాయాం తత్తన్మంత్రస్మారితదేవతా
ర్థం వర్గేణాం దర్శపూర్ణమాసశబ్దవాచ్యేన యాంగవాక్యస్య ఫలం భావయేదితి మహావాక్యార్థసంపన్నో భవతి

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వాక్యైకవాక్యతా భవతి ఆగ్నేయాదియాగషట్కస్య దర్శపూర్ణమాసనామకత్వేన ఫలం భావయేదితి త్రిభిఃభిరన్వితే తత్వా ది
దివాక్యేషు తు యాగద్రవ్యలాభేపి దేవతాయా అలాభేన పృథగ్యాగత్వానుపపత్తేః ఫలవాక్యైకవాక్యతాయాం వా
క్యభేదేప్యేకైవ యాగః ఫలితో భవతి తస్య చ యాగస్య ఫలవాక్య ఏవత్రయస్యాపి దర్శత్వేన సమూహా పాదత యా
ప్రాప్తత్వాద్విధిత్సాకృతా భావనా సమానపదోపాత్తం తమేవ యాగభావ్యతయావలంబతే త్రిభిః స్త్రికరణతయా
తత్వేన వాక్యార్థో భవతి యో దర్శపూర్ణమాసయాగః స్వర్గసాధనత్వేన ఊహాం ధః తం త్రిభిః భిర్భావయే
దితి ఏవం చోత్పత్తిశిష్టపురోడాశావరుద్ధే యాగే త్రిభిః కిం సాధ్యతాసాధనత్వేనాన్వయాదర్శత్రత్రికృతితయా
న్వయః స్యాత్ అవహననాదివాక్యేషు తు దర్శపూర్ణమాసవాక్యైకవాక్యతాయాం త్రిభిః భిరన్వితే తత్వాదివిధియో
గవాక్యపర్యాప్తతోంచన యాం త్రిభిః కిం దర్శపూర్ణమాసనైషత్వప్రతీతేస్తథాపి తత్వనిరాప్యాశత్వదర్శపూర్ణమాసస
బంధినోం త్రిభిః అవహననేన భావయేదితి వాక్యార్థో భవతి అత ఏవ యత్ర ద్రవ్యవిధియోంగోనాస్తి తత్ర సమ్భా
వితత్వాన్నిరాప్యాపూర్వవిధియోత్ర పోస తస్మాదుపస్త్రవ్యభావస్వాతంత్ర్యం తు కర్ణార్థత్వాత్తవత్రియాం ప్రతిభవతియ ర
భాసకర్మజ్ఞం పితి ఏవముల్లూఖలముసలాభ్యామవహననం తిత్నవహనన సాంగవాక్యేనపృథక్త్రివిహితనవహననం తిత్నన
పరం పరయా దర్శపూర్ణమాసశేషత్వేనావహననస్య విధియోంగేన సహివింవ తత్వనిరాప్యపూర్వత్రికైకవాక్యతాయా ।
దర్శపూర్ణమాససంబంధిత్వస్య వలితత్వాద్ధ్వానాం ముఖ్యమ్ సంబంధిత్వాద్విశిష్టాత్త్రిప్సుద్ధేనవహననమపరిశ
త ఏవ భవతి ఏవం దాస్యవహం తిపత్నిదేత్వాదివాక్యస్య యోంవినిరూఢా నిరూఢభావేనత్రిత్వప్రయోః సమిదాదివా
క్యేషు తు ఫలవాక్యైకవాక్యతాయాం స్వాత్మమేవం వాక్యార్థో భవతి సమిదాదియాగైః ఫలభావనాం భా
వయేదితి తస్యా అభావ్యత్వం సాకాంక్షత్వం భవతి తస్యాంతరా పూర్వత్వాద్వా తత్కర్ణసోపకారము ఖైన

వప్రవృత్తిశక్తిస్వస్వప్రవర్తకత్వశక్తివితిహ పాంతత్రప్రయాజాదీనాం తు సోమయాగాన్తర్గతదేవతాయాం సాధనతయా ఉపస్థితానాం
తత్రప్రాప్తతయాంగీయమానానాం తత్ప్రాప్తిం కల్పయతీతి భావః యద్యపి తస్యాంగైః యత్ర చిత్రస్య సాధనతయా
ప్రయాజాదిత్రయస్య ప్రాప్తవతి యదుపనయప్రాప్తిం ప్రయాజాదేః తదాప్రాప్తిం కల్పయతి ఏవం గుణోవిధిపుష్టియత్రతుల్య
యాంశప్రాప్తిద్వారా వపాంనసాది ఘృతతత్రాపి యద్వపాం కల్పయతి తస్యాం దర్శయాముపపత్తివిధిరితస్యాశ్చర్యత్వే ప్రసజ్య
శబ్దాంతరాభ్యాసాద యుక్తసహాయాదుపాధ్యపలసాధనేషు తేషు ఫలరుషస్య ప్రవర్త్యతే అశక్యత్వాయాత
త్సాధనతాకల్పనైవ తదా విని యోగవిధిః విని యోగేనాపూర్వాంగం భావార్థగముఃసహితార్థముంగీతత్సాధన
మంగం తత్ర చ ఫలభావనాయాం సాధ్యత్వాఫలసాధనతయాం తత్సంబంధాదిరిత్యాం తదరణ్యత్వికర్తవ్యతానాం పరంప
రయాం తత్ర చ విని యోగేనశ్రుత్యాదయస్సహాయాః శ్రుత్యాదిసహితో విధిరేవ విని యోగవిధిరిత్యుక్తం భవతి య
దా చ ఫలసాధనత్వబోధనేన సుష్ఠ్యర్థ మితి బుద్ధిర్భవతి తద్ధినికారదవిధిః విధ్యధీనా సుష్ఠ్యర్థత్వబుద్ధిః
త్ప్రసత్తావయతి తదా ప్రయోగవిధిరితి ప్రసవాధ్యర్థవాదబుధస్య ప్రాశస్త్యం మంత్రభావార్థవగతపదార్థస్మరణం శ్రుత్యర్థ
ప్రసాద్యవగతక్రమః కాలాదయశ్చ సహాయాః ప్రత్యసన్నస్థాపి తద్విధీనాం ప్రవర్తకేకరసతయా స్వతన్త్రప్రవర్తనస్య చ
దుష్టత్వం కల్పనానాం సామర్థ్యాద్వివిధత్వం తదిబద్ధతముత్పత్త్యాదికం సంభవతి చిత్రదేవతా స్తస్య యం విధిః ప్రవర్తతే నతు
తత్కల్పయతి యథా దర్శపూర్ణమాసవిధిరాగ్నేయాదీన్ విని యోగవిధిరపిస్వకర్మాణో సమన్వితాన్ విని యోగ
విధిః స్వయం తదుపపత్తిమాత్రపరః సమవిని యోగపరశ్చయథా ఆగ్నేయాంగనాం కృప్తివిధ్యర్థవాదాంశ్చోత్థానాదిసహితం
విధిః స్వస్వవిధిభిర్విహితానాం వృత్తాధికారానాం సాంగానాం పరయా ప్రధానభావనాం శేషత్వాయాం విని యోగేనేచ
విధిః ప్రధానభావనాసంబంధాత్తదా ప్రధానవిధిసత్త్రేరేణాం నేషు సంక్రమాణాం నైదానాం గేష్వధికారానుష్ఠాన

౩౬

36

ఏవం ప్రకృత్యా వ్యక్తయోః పశుసోమయోరంగయోరలిప్రధానానాం గతాక్షాణాం సాం ఫునేనా స్నానాన్యయప్రకారో హోత్రుష్టవన్యం ఇ
త్యుత్పత్తి ప్రధానవాక్యైర్భావనాయాః ప్రవర్తకత్వైకరసవిధ్యర్థస్య యథాప్రతిపత్తిర్వలాద్యాః స్వస్వార్థానుష్ఠాన మను యోగ్యత
యా శ్రుత్యాదిభిర్వాక్యాంతరైర్యాంస్యయుపర్యంతం స్వం సపర్యవస్యతి । ఇయమనువస్సావి ధిప్రక్రమణ్యత్తు ప్రవృత్తేర్థ॰
ఫాచ యోర్న్యతవాక్యైన భావాన్వస్య యః । ఏకపదోపాదానత్వా తస్యా కరణస్య యః । యుధా యోగం స్వత్వప్రకరణా
దిభిరితికర్తవ్యతాన్వయః । తత్ర్పాదుపకారకాంగవాక్యైర్విధ్యన్విత యాం ప్రయోబాదిభావనాయాః ప్రకరణేన సా
మాన్యప్రధానభావనాయా ఏవ భావ్యపయాన్వయః సన్నిపాతిషు ప్రకరణాపవిష్టైః శ్రుత్యాదిభిః ప్రధానసంబంధినామే॰
వత్రిహ్యాదీనాం భావ్యపయాన్వయః ఉభయత్రాపి సమానపదోపాదానేన ధాత్వర్థస్యైవ కరణత్వయాంస్యయః । ద్రవ్యగుణ
యోర్వివాక్యేషు ధాత్వర్థస్య భావ్యత్వాపత్తేః యా శ్రుత్యాదినాపేమేవ కరణత్వయాంన్వయః । తత్రాంగైర్భృతికర్త
వ్యతాన్వయస్తు స్వార్థేయ ఏవ ఉపసర్వత్ర సాంప్రదాయిక భావనాన్వయస్య విధిస్పృష్టం శాబ్దస్య యస్తు భావనా ద్వారక ఏవ తత్ర
భావ్యాంశస్య సాక్షాత్పరంపరయా వాసమానాత్వయాంస్య యమేవ తత్రాంగాత్ప్రవృత్తేరప్రవృత్తప్రవర్త
కత్వస్య యా యోగాన్న తత్ర విధివ్యాపారాంశః కరణేతికర్తవ్యతాంశయోరేవ భావనాద్వారా తద్వ్యాపారాంశః । అత
ఏవ స్వైనేనాభిచరన్ స్వజైత్యేవమభిచారలక్షణాసహితాం సాధ్యకస్యాభిధేయత యానపేక్షాం స్వానాదితి నిషిద్ధస్యాంతరత్వయా
ప్రయోజనస్య ప్రత్యవాయకరణత్వం సదపి ధికుత్పత్తివిని యోగాధికారప్రయోగవిధిరా తృప్తమేణ చతురవస్థా భవతి తత్ర
ప్రవర్తకస్య భావనా భావ్యాంశ ద్విధా ప్రయోజకత్వం సాధ్యభావికం అనస్తు విప్రోవాస్తి స్తుదనుపపన్నా తన్నిష్ఠసర్థః అ భ
వంతి తత్ప్రయోజకవిధిః ప్రతిపత్త్యర్థముపసంప్రవృత్తప్రవర్తకత్వవిశిష్టం శ్రుత్యాదిభిర్భావనావిశేషణత
యా ప్రతిపన్నానాం ధాత్వర్థద్రవ్యాదీనాం ప్రమాణానాం తత్ప్రాప్తిం కల్పయతి ప్రమాణం తదప్రాప్తమేవ తే

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

సతి తత్రైవ గాం గానాం చైకృత భావనాం విశేషత్వేన విని యోం బకేశ్వల కృతౌ అంగప్రధాన యోః పరస్పరాకాంక్షా వశాదస్య
యోః వికృతౌ త్వంగానాం ప్రాకృత సంబంధిత్వేన నిరాకాంక్షత్వ యోః ప్రధానానాం క్షా వశాదేవ పరస్పరా స్వ యోః ఉభిస్తేషు
త్వంగేషు ప్రధానస్య ప్రాకృతానాం గైరేవ నిరాకాంక్షత్వ యోః అంగానాం కాంక్షా వశాదేవాస్య యోః ప్రకృతౌ ప్రధానభావనాయాః
ప్రథమం కరణోపకారరూపేతి కర్తవ్యతాకాంక్షా యాం తద్వదుపస్థాపక శబ్దాభావాత్ అత్ర తైరంగైః ప్రథమం శేషశేషి
భావేనాన్వయే సతి తైః సార్థం పశ్చాదుపకారకల్పనం వికృతౌ తూపకారస్య పదార్థానామప్యుపస్థాపక శబ్దాభా
వాదాకాంక్షాక్రమేణ ప్రథమముపకారాన్వయః పశ్చాత్పదార్థానాం అతఏవ కరణోపకారత్వేన చోదక పరమాపూర్వ
స్యైవ తత్ర సామగ్ర్యేణ కర్తరూపస్య సర్వాంగ నిష్పాద్యస్య అఖండస్యోపకారస్య ప్రథమమతిదేశః పశ్చాద్ద్వారా దుపకారిష్వ
పూర్వరూపాణాం సన్నికృష్టానాం తిష్ఠతు కారకత్వేన చిత్తాకార రూపాణాం త్రయాణాం తు సాంక్షాత్ త్రియాణాం నిష్పత్తి రూపాణాం అవాంతరో
పకారాణాం మతిదేశః తదను పదార్థానాం యతఏవోపకార పూర్వకః పదార్థాతిదేశః అతస్తత్ర విధ్యర్థః దేవతాం
తరత్వనాంతరమంత్రాంతరయుక్తాసు వికృతిషు మంత్రసంస్కార మంత్రసంస్కారనామ్నాం నైకృత దేవతాప్ర
కృష్ణ మంత్రశేషత్వ లక్షణ ప్రయోగ కర్తా రహితాంశ్చ ఘోష్యతి యథా అగ్నయే జుష్టం నిర్వపామీతి మంత్రస్య సౌర్యే
యుక్తాయాం వికృతౌ తద్వదప్రత్యక్షే నైకృత దేవతా సంబంధః తథా ప్రతియుక్తౌ నామ వచనాగ్నత్వాదీనాం చ
సంస్కారాణాం చైకృతారవరుయుక్తే యోగే నవా రత్రవ్యసంబంధః తథాగ్నితి విశేషరూపాంతరం గాం హ్యాన్యస్తత్ర
యుక్తే యోగే తత్సంబంధః యథా క్వచిత్ షు తత్త్వం తరంగా యతితి అభిభవతి బుగా శ్రితస్యారభ్యంతర లక్షణా
స్యనివి విశేష స్వకవచితుక్త్వం బంధః అస్యాగ్నేయస్య ప్రకృతిషు యత్రాంగైస్తత్ప్రకారేణోపకార సంపాదితం తైస్తైస్తత్ప్ర
కారేణైవ దేవతాంతరాదియుక్తాం వికృతిముపకుర్వంతి తస్యైవం రూపచోదకవాక్యస్య సహ యోనైకృత తద్విధికైవ ప్ర—

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

యోం ప్సత్కైర్నర్పృథగంగవిధయో ధికారప్రయోగపరాః ప్రధానవిధిరప్యం సో ప్యుత్తేరంగానాం. స్వశేషతయా
వినియోగస్య చాంగవిధిభిరేవానుష్ఠత్వాత్ తదుపజీవనస్య యం ప్రయోగాధికారమాత్రపరః ప్రధానస్య ఫలశేషత
యా వినియోగస్య తు స్వతో నిష్పత్తయాం స్వయమేవకరోతి యత్ర తూ ప్యుత్పన్నా ద యోగవిధ్యం తదంశిదర్శి
స్వత్ర స్వయమేవ స్వసంబంధినామనుష్ఠానాదిచతుష్టయం కరోతి యథా వికృతా సౌర్యం చరుం నిర్వపేద్బ్రహ్మవ
ర్చసకామ ఇత్యాది విధిః నాత్ర [illegible] యాదివత్ స్వస్వపురుషార్థత్వం భవతీతి పృథగుత్పత్తిః స్వాం యథ ఇతి తాపవికల్పయో
తిష్ఠ స్వ అత్ర యోగ్యతా యాం భావనాం యాం ప్రతిపన్నాయాం తస్యాం సుష్ఠిన యోగస్య తయా తత్ర విధిః స్వ
రుషం ప్రవర్తయతీతి ప్రథమప్రవృత్తి యా విధి భావనాన్వయం స్వభావ పర్యవసితో భవతి ఇయం చ దశా విధిపర్యవ
సానమిత్యుచ్యతే అత్ర భావనా యా ఏవ ప్రథమం విధియ వ్యాప్త దార్శాంత్రియా యోంతదాపారం తత్రస్యాం దిశాం
అత్ర చ యథా యథా ప్రధానవిధిః ఫలసిద్ధ్యర్థం కరణమంగాని చానుష్ఠాపయతి తథా తథా ఫలసాంచరాంచి
వివక్షానాం ప్రధానభావనాన్వయం సాం తత్ఫలం నిష్పాదయతు మనుష్ఠిత్యనాం తత్ర తత్రావతరం చిత్తత్సమః
దయం వివదానిమంగవిధినాం తత్తద్భావనాంశానాం చ ప్రవర్తకత్వం నైవనిష్పాదకత్వం చేతి ఇత్థం ప్రకృతా వేస్య
యతశ్చ వికృతిషత ము భావ స్వకరణ్యత్వా యాం వికృతి భావనాం యాం ప్రతిపన్నాయాం కథమనేన ఫలం సాధ
యేదితి కరణోపకారరూపేతి కర్తవ్యతాకాంక్షాయాం వచనాభావ యచోదనాంతి ంగేరతిదేశప్రమా
ణైః ప్రథమం ప్రాకృత ఉపకారో దేవవను తచ్చ సకలపదార్థవర్గసమర్పితేషు పదేషు పదార్థానాం వైకృతభావనాన్యై
షత్వముషిణాం మేనయ బుద్ధి తత్ర యోగవిధినైవ పదానాం వశేనాపస్థిత స్సహాపస్థానా విశేషత్వ తత్ర ప్రధానవిధిత ఏవ భ
వతి ప్రకృతానాం గవిధిభిః ప్రకృతిభావనాం శేషత్వస్య వప్రతిపత్తివినియోగస్య చ విధిప్రమాణాకతాశ్వాకృతప్రధా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వ్యవహారః కథం తరాం తత్ర వ్యుత్పత్తిః కథం తమాం చ తిఙ్పదయుక్తత్వరాం ఖ్యాచ్యే దవా కన్యాం దేవదత్త గవాం ఇత్యాదౌ వరాం శ్రూయతాం త్వత్త
స్య ప్రామాణికత్వేన తి తత్ర వ్యవహారా చ్ఛక్తిగ్రహః తద్గ్రహం చ బోధకత్వమితి కించ క్రియాం కార్యపరత్వే శక్తికల్పనా లాఘవమపి స్యాత్ తథా
హి ధాతుకేవకారకా భూతాం క్రియాం బ్రూతే తథా భూతార్థవాచి న స్యాద్ధాతోః పరో తిఙ్పదయుక్తే వలం కర్తృసంఖ్యామాత్ర
వాచి న స్యుః తిఙ్పది శ్రవణే తు తథాభూతార్థత్వయా ధాతుః ప్రవృత్త ఇత్యవగమే సతి కార్యభూత తథా ప్యర్థావగమస్యాసంభవతి
యథా లకారాదిభిన్నానాం వర్తమానాం వ్యభ్యవసాయః తేషు వర్తమానస్యార్థవర్తమానా నాదృష్ట లోపి విదితా ద్వ్యో న తు స్వయం కాలవాచక
కాం ఇతి లకారో చ్యతే తిఙ్పదినాం కార్యపరత్వం తావదవివాదం స్వర్గకామపదాన్వయసామర్థ్యాద్వ్యుత్పత్తి కార్యపరాః తథా హి స్వ
ర్గకామో యజేత ఇత్యాదౌ స్వర్గకామాదిపదం న కర్తృమాత్రపరం కిం తు నియోజ్యపరమితి షష్ఠే స్థాప్యయిష్యత్యధికరణే
నిర్ణీతం నియోజ్యస్య చ వృత్తి యోగ్యమపేదం కార్యమితి స్వసంబంధితయా కార్యమవైతి చాన్వయవ్యాహారాభినిర్వర్తమస్య
స్వసంబంధితయా కార్యస్యైవానవేదితుం శక్యతే తస్మాత్ స్వమపేదం కార్యమితి ప్రత్యేతాని నియోజ్యస్య తదుక్తం నియోజ్యస్య చ కార్యం యః
స్వకీయత్వేన బుధ్యతే ఇతి బోద్ధ్వ యోగ్య యోజనా స్వయం స చ లౌకికేవిశేష ప్యస్య తథా హి పుష్టికామః ముఖ్యరంపి తనాదా
పుష్టికామః సామర్థ్యయాం కార్యమితి బోద్ధ్వతయాన్వేతి తథా దేవదత్త పచితి సంబోధనప్రయోగే దేవదత్తః పాకం కార్య
తయా ప్రత్యేతి స్వర్గశబ్దస్య సుఖవిశేషవాచకః తత్సాధనే ప్రయుంజానా ప్రయోగాత్ తత్ర వస్తుస్వరూపం బంధనః ప్రయో
గః సుఖాపగమే ప్రయోగాదర్శనాత్ సుఖసాధనవచనతా తదనభిధానే ఘటు తథా చగారవం తదభిధానాభ్యు
పగమే చ తత్తాభధనతాం యాం లక్షణైవ లభ్యర్థానాం దేషు చ దుఃఖాసంభిన్నచిహ్నోపభోగాభిలాషాపనేయ ప్రతిశ్రవణచ్ఛ్రుతాప్రత్య
నాం చ ప్రతిదినం తరభోగస్యా కామనాం యోగాశ్రుత స్యసాధ్యత్వం న హి నిత్యకామనాం తే న సాధ్య స్వర్గవిశిష్టో నియోజ్యః
తదేవ కార్యం బోద్ధుముచితం యాతస్య కామ్యసాధనం తత్ర క్రియాయామేవ కార్యతయా భోగ్యతా చేత్ గురాం యాం
స్తసాం కాలాంతరే దేహాంతరే భోగ్యస్వర్గసాధనతా ప్రయోగాన్నియోజనాన్వయోం విఘటుత తస్మాద్ లిఙ్

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

మాణాం యత్ర తం కృష్ణావా దిష్టవశానసేనత ధాచ రుష్య విశేషణేన ప్రాకృత ఉపకార సంపాదయితుము[...]ం శక్యం తథాదర్శ
నం స్యాశతైకత్ర స్త్రరితస్యమితి ప్రత్యవమ్నానం తథా నాక్షే యం వృణీత ఇతి ప్రతిషేధశ్రుత త్ర సామాన్య ప్రవృత్తస్యాపి చోద
కస్య సంకోచాత్ వికృతావనన్వయ లక్షణో భాగ దశ్యదేహా ఛపతి ఏవం ప్రకృతి భావనానాం షడ్విధే సోపదేశేనాం నత్రయాన
యె వికృతి భావనానాం తు బ్రావ్యకరణాం శయోనాః స్వవాక్యస్త్రోతి భవనాస్య యే శ్రవ్యాదిభిరిహోపదిష్ట శబ్దం నైత్ర స్వయమేన
విసర్వాంగవిశిష్టాం సత్తె సత్తి భావనాః క్రాకృతేం శైకృతస్తువిధిత్తే త్వర్థ పతంగాది ప్రమాణావగత ప్రమేనాం బవానుకరణేషు
యాంగిష్టురాదుపకారకాణామపకార్యైకనాం తంత్రేణా దేశకాలకర్తృభేదేన తు విశేషామేవాం వృ[...]స్తత్తత్ప్రులకాలి సంప్ర
త్యయం యపరిహారపరం పురుషం వానుష్ఠాపయతీతి తస్యా ప్రకరణాత్మాతిదేశాది ప్రవృత్తయవాచ్యైషా వి ... ధాతాంగ
ష్టాపకతయాం కృత్స్నా శాంప్రప్రహే యమితి సిద్ధం అయం శాస్త్రార్థ సంక్షేపః ఇత్థమేవ న్యాయం రత్నమాలా యాన
భ్యాసేనాం యుకరత్నేన్యాభిరభిహితం ఇతి తదేతదనుపపన్నం యది వ్యభిచారే మానం విధిలింగాది ప్రవృత్తి యవాచ్యః సా
దేవం నన్వేదేవం లింగాదీనాం కారస్వపరత్వాత్ తత్ర ద్రవ్యధ్యానపవర్గః తం విధిపరత్వం తావత్ప్రదియోత్తర సోపేక్షితం దూషితం
చాస్మాభిః యస్తు చరమః పక్షః భావనాగత శేష సాధనత్వమేవ ప్రవర్తనా విశేషణాం లింగాదయాభిదధతి వి సోప్యనుపపన్నః
లింగాదీనాం భావనానాంచిత్స్య సాధనస్తా ధికనికాం కృతత్వాత్ ప్రవర్తనా విశేషణాభిధానం తు దూరేభావ ఏవ తదభిహితా
స్తాదర్థ్యస్య యప్రకారాంతరం స్పష్టమనుపపన్నః అసత్ర్కాస్యా యశ్చవత్యుత్తే అతో నాస్మదేవ శాంప్రప్రహే యం విధితత్త్వం చ మా
నాం తత్ర తాం పూర్వమపూర్వాత్మకం కార్యం తత్ర ప్రతి జడ దిగాం వసుమతి త్రిః సముకథం తత్ర వృత్తిం ప్రవర్తకత్వం ప్రమా
ణాం తాం చ తదిర్థి వాం కేన ప్రతీతి ఇం దిసేనతి తత్ర వ్యవహారాద్వ్యుత్పత్తి ఈ సముకానాం వరాగోం చారే తవ పూర్వక ధంస్య

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

త్రయవవరాహశబ్దయోః ప్రియంగ్వాదిషు దీర్ఘశూకే వాయసే శూకరే చ ప్రయుజ్యమానయోరర్థవాదసమభివ్యాహారాద్దీర్ఘ
శూకే సూకరే చ శక్తినియమో దృష్టః యత్రాన్యాభ్యుదయో మ్లేచ్ఛానాం వైదికైర్హోదమానానాశ్రిష్టం। తిత్ యవసన్నిధానార్థవాదం తత్ర
తరాహో బహుషధిషు శూకరానాస్నానాసు దీర్ఘశూకో నామ వహోదనమానత్వం తదుక్తమాచార్యైః శాస్త్రస్థానావధీనాం తు బాధో య
తే పత్ర శాఖసం। హోదమానాస్తృష్ణంతే యవాః కణిశశాలినః ఇతి। తథా వరాహం గావోనుధావంతి తదర్థవాదః వహ్నబుధా
గవాం శూకరం ప్రత్యేవానుధావనం యుక్తం నతు కాకమితి ఏకదేశినస్తు లౌకికేషు కార్యేష్వన్వితే ప్రవృత్తిమాహుః తథాహి లౌకికే త్రి
యాకారకతాభ్యాసాత్ ప్రవృత్తావపి కార్యతాభ్యాసమేవ ప్రవృత్తినిమిత్తం నము క్రియాస్వరూపం తస్యాం నశస్య ప్రవృత్తావనుపయోగా
దితి। స్వకృత్యా లౌకికకార్యాభిధానం లోకత ఏవ వ్యుత్పన్నమితి తదయుక్తం యుష్మత్పక్షే కార్యమాత్రపరత్వం వక్తుం శక్యం తథాహి తస్య
కార్యత్వస్య లౌకికే క్రియాం త్రిత్వాన్నవప్రవర్తకత్వదర్శనాత్ త్రిదాశ్రితమేవ ప్రతీతి యథా తనవ్యతాకేకం యథా బాలివ మాత్రప్యస్య శబ్దస్య
భృత్యైరిత స్వన్వస్తైర్బా త్రితపు దర్శనాత్ త్రిదా త్రితతాన ప్రతిపత్తిప్వవేతి। తమూనాం తరాం వేదస్య కార్యవ్యుత్పత్తేః కథం వ్యవహారం బా
నియాన్వ ప్రదభ్యాసే చ కథం శబ్దశక్తిగ్రహం ఇతి ఏవ ముక్తే సంన్యాయేనా పూర్వకార్యాభిధాయిత్వేపి వైదికే త్రియాకార్య
త్వం లాక్షణికం త్రిభయత్ శక్తికల్పనాయాం గౌరవాంత త్రియాకార్యసుష్ఠ్యయ్భూనాపూర్వసాధనం త్రియతః త్రియాకా
ర్యత్వముపూర్వకార్యత్వసంగతమితి శక్యతే తల్లక్షయితుం లౌకికానాం తు ప్రతిపత్తిప్రయోగానామాం త్రరాగోచరేపూర్వే
సంభవతః తస్య లోకవ్యవహారానాగోచరత్వాత్ అత్తస్తేషాం ముఖ్యార్థేన వధారణే స్నేధానాం యవవరాహశబ్దయోః ప్రియ
గుకాకయోరివ త్రియాకార్యత్వ ఏవ ముఖ్యత్వాభిమానో లక్షణేన భ్రమానత్వము ముఖ్యార్థకుశలానాం తు వైముఖ్యానాం ముఖ్య
వివేకో భవతి సమత్రియాకార్య ఏవ ముఖ్యతాలసత్రలక్షణో సనాదితి చేత్ నవమానాం త్రరాగోచరణేతి న సంబంధాగ్రహ
భ్యానాం త్రతులక్షణోనుపపత్తేః కించ యదిష్టదయుక్తః త్రియాకార్యపరాం అప్రమాణకమేవాపూర్వం స్యాత్ అతఏవాభ

దివాక్యం తదుక్తం తస్మాన్నియోజ్యసంబంధసమర్థం విధివాక్యం దిబ్బి॥ కార్యం కాలాంతరస్థాయి క్రియాతో భిన్నమపూర్వమితి నను
తత్ర పూర్వోక్తపూర్వాపరాణాం యజ్ఞదేవతాదీనామపి న యజ్ఞదేవతేతి సాధనత్వశ్రుతిబలాత్ క్రియాతః కాలాంతరస్థాయినః స్యాత్ యదివాక
ర్మణస్త్రిః కిమాపాన్వేణాపి వంప్రతితసిద్ధర్థమవిరుద్ధం కల్పనీయం క్రియాయా స్థాయిత్వాచ్చ ప్రమాణాంతరవిరుద్ధా శక్తిమతి కర్మణి చ
నష్టశక్తేరవస్థానం విరుద్ధం న సంభవతి యాగాదిక్రియా దేవతారాధనభూతా కార్యవత్ యాతే దిబ్బిరుక్తా తయోరారాధితాసౌ
దేవతా ప్రసన్నా సతీ కాలాంతరే కర్త్రే సంఘటేన యోజనమితి స ఏవం ప్రత్యక్షేణ స్థితి నసం భూతిం గమయతి తస్మాద్యథా వా దాతృ
త్రా యంతే యజమానస్య ఫలం బాంధవ సంగతికరణాదారాధితప్రీతి ఫలం బాంధవేభ్యః చ యజమానస్య ఫలతే దేవతానాం దేవతాయాః ప్రసన్నత్వాత్ సా యాంగజ్ఞానే
భియుక్తోపదేశశ్చైవ తదేవ ద్రవ్యమిమాహారం సకాసస్వహం తేవదాతి చ ప్రమాణాని నియోగం న సాంగత్వేన సర్వశ్చ ఖిల్యదుమాన్నైత్యనగపత్రుష్టే
త్రి కర్మాభ్యుదయ విప్రవాసవత్ న దేవతా యాగదృష్టం విప్రపాశ్చాత్యస్య సార్వభౌమం మరు పపం దం ఏతత్సర్వం దేవతాధికరణే
ప్రపంచితం తథా యజమానపురుషసంస్కారక యాత్ క్రియాకార్యత్వ యాత్ర్యధ్యాయాం స్వగ పురుషకాలాంతరే ఫలదాన
విప్రతిపత్తిః సంస్కారత్వే ప్రమాణాభావాత్ న చ యాగాదయః పోషణ మానిన. పురుషసంస్కారకయాత్రాయాం తేషాం క్రి
యైవ కార్యత్వయోపపత్తేః తస్మాత్ఫలసాధనత్వశ్రుతేరన్యథానుపపత్తేః తచ్చ స్వం కాలాంతరస్థాయి యజ్ఞాదయోనను
గుణో మానాత్ శ్రుత్యం కించిదపరం కల్పనీయం మానాభావాత్ సలిదృష్టమపీతి కిం న సఫలానుగుణో నానాన్యైర్న కల్పనేత క్రియాయాః
ఫలసాధనత్వే పదార్థాంతరస్యాత్ సాక్షాచ్ఛ్రుతం ఫలసాధనత్వం చ న స్యాత్ అసాధనత్వాత్ న హి సాధనసాధనం సాధనం
స్యాత్ న చ కల్ప్యతే సత్రుత సాధనత్వ నిర్వాహః కర్మణో నష్టనష్టత్వాత్ తస్మాల్లోకే క్రియాకార్యపరత యా పూర్వం స్నానాం విధి
ప్రత్యయానాం నియోజ్యానుష్ఠేయశాత్ర ధనసకార్యపరత్వం యుక్తం న కేవలం పురుషప్రవర్తకా దేవపుర్వృత్తిః ప్ర
శిక్షపదసమభివ్యాహారాదఖిలలోకే దృశ్యతే వేదేషి యదవయశ్చరుర్భవతి వారాహీం ఉపానహావుపముంచతెన్నవృ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ఖం సుఖసాధనం వా సుఖసాధనే కర్మణి కార్యతావగమస్తత్రాపి సాధనత్వనిబంధనః న తు స్వతః ప్రాధాన్యేన లక్ష్యమాణత్వాత్ ప్ర
త్తిప్రధానం సుఖం హి సర్వైః కార్యతయావగమ్యతే ఇతి న తు ఫలసాధనత్వమపేక్షితే ఇతి తేన సాధనత్వాత్ క్రియేత కార్యతా న త్వస్య సాధనత్వే ప్రత
త్వకార్యత్వం తయా కే ప్రయత్నస్థానుమానవేద్యం కృతి సాధ్యమానస ప్రయత్నస్థు ని ధ్యా తదా సాధ్యత్వమనుమానాత్ విశిష్టప్రయోజనతా
షి ప్రయత్నస్య ప్రవృత్తేరిత్యేవ లోకే స్వయమేవ ప్రవృత్తే వాక్యతుల్య ప్రవృత్తేరవగతాధ్యక్షం కార్యత్వజ్ఞానమేవ ప్రవృత్తిప్ర=
యోజకం న తిష్ట సాధనతాజ్ఞానం క్రియా వా చ భిన్నా ధాతుభ్యః పరే విహితానాం తిఙ్వత్ యోగే లోకే క్రియా కార్యతా ప్ర
పరా ఇవేతి ప్రసిద్ధ యోజనస మఖివ్యాహారాదపూర్వపరాః ఇతి నాస్యా కార్యతాఽస్య సాధనతే విశ్లేషం ఏతేనాపూర్వస్యాపి ఫల=
సాధనత్వే యత్ర కార్యత్వం శ్రుత్వా నిరస్తం ఫలవదపూర్వస్యాపి సాధనత్వం తదేవ కార్యతోపపత్తేః అత ఏవ నిత్యనైమిత్తికాది
కారిషు కేవలం కార్యత్వమేవ న తు సాధనత్వం అనుత్వార్థ చాస్య ప్రవృత్తిర్హి తుచ్ఛానాం తిఙ్ప్రవృత్తిప్రవర్తతే ఇతి విధానాస్య యత్నాప్ర
మర్యాదా హాతి వ్యత్తి వ్యాస్యాత్ ఇత్యేవం అవశ్యవాన తు నాప్రవృత్తి నిమిత్తం న తు భాన్నతాంశో లోకే లిఙాదీనాం ప్ర
షం శ్రీ సౌ ఖ్యషనె ప్రయోగాం తేషాం చ ప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్తత్వరత్వపి వదస్యాత్ న తు కార్యమేవ నిత్య ప్రవృత్తిసంబంధిభేదేన=
ప్రేష్యాదిష్వపదిశం లభ్యతే తథా హి ప్రవర్తక పురుషాపేక్షయా భిన్నేన పుంసా ప్రతిపాద్యమానం కార్యం ప్రత్యక్షం తథా సమ
సామంత్రణాం వినైధాధ్యేషణాం మితి న సుకాం హాంధికారేనియోగస్య ఫలసాధనతావబోధ అపగమాత్ ఫలస్యైవ తాదర్థ్య ఫలవత్త్వాత్
త్తిశ్చ తే యా ప్రాధాన్యాభ్యుపగమాత్ స్యైవ వాక్యార్థత్వం యుక్తమేతత్ న హి నియోజ్యవిశేషణతయా ప్రతిపన్న
స్య తస్య ప్రాధాన్యం కిం తు స్వవిషయాధ్యవసాయో ప్రతిపన్నస్య నియోగస్యైవ న వాచ్యస్య తే ఫలస్య భావ్యత్వం కిం తు ఫలార్థస్య
స్య ఫలం తు నియోజ్యవిశేషణాం ప్రకారాం త్రైవర్ణికస్య యాసంభవాత్ న హి తస్య భావ్యతయాన్వయః అఫలార్థ
స్యైవ భావస్య తయోలబ్ధత్వాత్ తస్మాన్నియోగస్య కార్యతాఽనిర్వాహాదర్థమేవ తస్య విషయానుష్ఠానప్రవృత్తే యే

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

యాం సుగరకార్యమాత్రపరత్వము పన్నసుపపన్నం సంయాన్నస్య విశేషణత్వవసానావశ్యం భావేన ప్రసిద్ధ ఏవపరత్వవసానం సత్య
ప్రసిద్ధేత పక్షేపి పూర్వప్రతీతిలోవనస్యాత ఇష్టం కామాధికారే పూర్వస్యానువృత్తిర్నివృత్తానిమిత్తకనిషిద్ధాధికారేషు తద్విధిసాంత
త్పరత్వం సిద్ధం ముఖ్యార్థలాభాత్ నిత్యాధికారాః సుగన్వేనాత్రయాం కార్యపతాపభిధానం కామాధికారేనుపపన్నమితి స
ప్రవృత్తికరూప్యమేవసాత్ తస్మాదపూర్వకార్యాభిధాయిలిఙాదయ ఇతి సిద్ధం నిర్దిష్టసాధనవ్యుత్పన్నాత్ప్రవృత్తి
స్సకారత్వతాజ్ఞానాత్ తదుక్తం ప్రయోజనమనుద్దిశ్య న మందోపి ప్రవర్తత ఇతి ప్రయోజనం ఫలం తస్యైవ తస్యైవతి=
ష్టేదిత్యాచార్యా తదుక్తం అభిప్రేతోపాయతైవ విధిరిష్టోపాయమనీషిభిరితి। తతశ్చ త్రయాంగ దిష్టసాధనతాజ్ఞానాగ
తేష్టసాధనతావా తజ్జన్యం ఇష్టవిశేషసమర్పకం చ విధిబుద్ధ్యేన గతం స్వర్గాదిపదం సాధనత్వాన్వయాసుపపత్త్యా చా
పూర్వం కల్ప్యం న తు వాచ్యమితి ఇదం పరివృత్తతత్ర్యాయమపి పరిహార్యం వ్యవహారవృత్త్యా సాధనేతి తేవర్తమానే భవిష్య
సాధ్యాప్రవృత్తిదర్శనాత్ భవిష్యత్త్వస్య చ ఫలసాధనేషు సామాన్యత్రికస్యాప్రవిశ్యా ఖలు నేషు శుభసూచకేషు అత్యన్త
ష్టప్రవృత్తేః తద్వాదైవిశేషు భవిష్యఫలసాధనేష్వపి తదాదిష్టప్రవృత్తిర్నేష్టసాధనతా ప్రవృత్తి ప్రయోజకాంల
ప్రమాణకల్పతే ఇష్టసాధనత్వైవ కార్యతానాం పరాసేవప్రవృత్తి హేతురితి తన్నాతివతస్య ప్రవర్తమానస్య భోజనాదేర్భవి
ష్యత్తృప్తిప్రవృత్తిదృష్ట్వాదిఇష్టసాధనత్వే చ కార్యతాంతసాన్యాం కార్యతాం అనాపేక్ష్య సాధనతాం తదుక్తేన రూపస్య కర్తా
ణాం కార్యత్వం ఫలసాధనత్వాత్ పృథక్ నమసాంఖ్యాత్ యదుప్పిక్కవస్త్ర నివేశితాం వ్యయోః తథాభి భేదోస్త్యేవ ఫలం ప్ర
త్యన్తం యత్వం ఫలసాధనత్వం కృతిం ప్రతిప్రధానత్వం తదధీనసత్తాకత్వం చ కార్యత్వం న తు కృత్యధీనసిద్ధిమాత్రం
తథ్యే కృతేః ప్రధానం యదధీకృతస్య కృతిః ప్రవర్తతే న చ దుఃఖం తత్సాధనం వా ధికృతస్య కృతేః ప్రవృత్తిః కిం తు సు=

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

రికర్తృభ్యాసమితి తత్కాంక్షాక్రమమనాం ధృష్టైవానప్యయః తత్రాపి తస్యైవ తత్ర్రయాణాం [illegible] మప్యత్ర తత్త్వావిశేషాదాంతాం స్త్రా
క్రమేణ నైవ కర్త్రధికారిణి నియోగబోధనాం స్వయమితి స్థితిః యత్తేషాం నియోగబోధ్యస్వయం కర్త్రాం విధిప్ర [illegible] యాంతేషాం యత్రాం న్య
తేషాం సుష్ఠానలాం భక్తత్రసాని యోగబోధకల్పనం యద్యాం ధ్యయస్య విధానస్య విధానపనవిధిప్రయుక్తస్య విషయస్యానుష్ఠానా
నాని యోగబోధమపేక్షత్వే అథానపనవిధి శాబ్దధనయాసమం తేషాం ధానవసాసంభవాత్ వధ్యయస్య మపిప్ర యుక్త యుధాంగా
ష్ఠత్ర కర్త్రధి విధిప్ర యోగబోధషాం ధానం యద్ధావాత్ప్ర యాణాం షాం దివి ధియః తెవిం ప్రధానవిధ్యనుష్ఠానమితస్య విషయానా
పృథగధికారిణాం నియోగబోధనం కల్ప్యం ఇతి తేన నిత్యబోధాదివన్నిత్యనైమిత్తికనిషేధాధికారేష్వపి ఫలం కిమితి న కల్ప్యతే
తేంచ కామానామధికారే నియోగబోధస్య స్వవిషయానుష్ఠానసిద్ధ్యర్థం నియోగస్య ఫలం తస్య సాధ్యయితుమ్ యుక్తమితి తస్యా
యిసాత్రాంశ ఫలం స్యాత్ నైవ నవిం కామాధికారే నియోగస్య ఫలసాధనత్వప్రకృతిప్రవర్తకత్వం కిం తు కార్యత్వాదేవ ఫలం
తు స్వతత్త్వాదసమస్యతే లోకే ఫలసాధనత్వమపి కార్యతయాం వగమాం త్వమేవాపయుక్తత్వేన తు ప్రవృత్తయే సాతు
కార్యతాం వగమాంతి వసాంత్రాం ఫలసాధ్యపి కార్యతయాం వగమస్యమాం నస్యైవ ప్రవృత్తిహేతుత్వం శిత్వేష్వపి చనియోగపేక్షా
చ్ఛిబాధపూర్వం కార్యతయా ప్రతియత్వేన నియోగస్య స్వతాంత్ర్యే స్వపలబ్ధే యాం వబోధవవగ్నిహోత్రం జుహోత్రంతి
త్యాందా భవసవాక్ పుత్రబాంతే యదష్టాకపాలం ఇత్యాంతా పుత్రబుసనవాక్సకలం బుం భక్తుయేదిత్యాంతానిషిద్ధనాం
నుష్ఠానే ప్రవృత్తిః బోధనాదికం చ నియోగస్యవిశేషణమపి శిష్టస్య నియోగస్య సంభవాత్ తత్ర వస్తు నిరపేక్షం కార్య
మేవ స్వతాంత్ర్యత్తం నియోగస్య స్వవిషయానుష్ఠానే యత్ప్రయుక్తే విశ్వజిదాదౌ తు నియోగస్య సాంత్రవత్వ
శిష్టస్య తస్యపరికల్పనమితి ననునిత్యనైమిత్తికాధికారేషు పాక్షిప్రత్యవాయపరిహారో భావ్యత యాం న్య యోస్య
సుపపన్నః ననుశబ్దప్రవృత్తి తాం కార్యతాం ఫలతాదసమానే న భావ్యతాం విమర్శ కార్యం ఫలాం సాధనత్వా

స్పని యోఽభినస్య ఫలం సాధయతి నాపివత్ యథా నాపిమాం స్యసంబంధానాం ధర్మమేవ గర్భీకృత్య దోషసామ్యోపకరోతి తథాఽని
యోఽంశోఽభితి సత్రాధాస్య పదత్పువిః త దుక్తం (అత్మాభి ధ్రునుకూలస్యని యోఽభినస్య ప్రశిక్ష యోః (కుర్వ తస్యార్గాదికమపి=
ప్రధానం కార్యమేవాగ్నాతి ఏవం చాపూర్వ ఫల యోః ప్రధానో పసర్జభావాద్య యోఽంశభి సాధయత్ని నైకలాతి భావా=
ప్యునసాధ్యత్వ యమత ఏవ సవాం కస్య ఛేదత్వానుఫలస్యకథం ప్రకారాంతరేణాస్య యూపసంభవాశే తత్కృతే తథా పాప్రధ=
మమపూర్వమేవమమిదం కార్యమితి బోద్ధవ్యతయా ౧ యోఽభిన్యత్వ నాస్వేతి స్వర్గకామః ౧ పుకుషః సపశ్వాదిత్తన్యద్వయితి
తాసధనైకర్మణి శమయోఽంగుష్ఠే యుషిదం కర్మైతత్సధికారి తయా కర్మణి మందధర్మబాహ్మణమధికారం ౧ వి శ్వర్మ మితి యావత్
తదను తదను విశ్వకర్త్వస్య యోత్సకస్మైవ తిప్రా వ స్వాం క్రమభావి స్వం తత్రని యోఽభినత్వం ౧ యోఽంగేన్త తదవ స్వా ద్వయం కర్మ
శేష చావిశిష్టాని యోఽభిప్రా భవతి స్వర్గని యోఽభినవిశేషణాత యామ్యే యతోఽనాపి శిష్టాని యోఽభినః (ఆత ఏవాంత్ర తే
౧ యోఽభినకే విశ్వ భిదాంశా ౧ యోఽభ్యాసకాంక్షా వశాన్నయోఽభ్యాం ధ్వావశేత ద్విశేషణాత యా ఫలపరికల్పనం (తథా తా
విశ్వబిపా యద్దతే తస్త్ర లిఙ్పూర్వం కార్యత యా ప్రతి యత్నశై (తస్య చ కార్యత్వం స్వతోఽనుష్ఠాతుమశక్యతయా
విషయోఽనుష్ఠానక్షమం తత్త్రేణాసంభవతీతి దనుష్ఠాతాం కవాంగక్షిప్యతే కర్తృత్వం చాధికారత్వం తేనాసంభవతి (యో
పాంపుదియన్యపిదం కర్మేవి బోధాంతి స ఏవ తదనుతిష్ఠతి (స వాధికారో౽౧ని యోఽభినప్రపుం తత్త్రేణ యోఽపి ౧ యో
గం హుమిదం కార్యమితి బోధాంతి (స ఏత తాసధసంకర్మాను దీయతే కాంర్యసాం వనతయా మాదధర్మిత్యధ్వావస్వతి (సమ
నావిశిష్టాభవితుముర్గతి తద్విశేషణాత యా పశుపుత్రాన్నాద్యాదీనాం నా సుఖసాధనేష్వనువృత్తస్సుఖసాహాన్యే
లక్షణాః సరాపి తేభిః స్వర్గః పరికల్ప్యతే (యద్వాభిశ్రుతని యోఽభినస్యతే ఖిః యోఽంగస్య ౧ యోఽభినాం కాంక్షాకర్త్రధి
కారప్రసాశికయోగ్యతథా బితత్రని యోఽభినస్యసాంక్షాత్ తత్తాపుత్ర ధమం తేనాస్యయాః (తదభితత్సి ధయోధికా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ధికారాపూర్వస్యైవ తనత్వం గప్రధానోత్పత్త్యపూర్వయోః ప్రవృత్తిప్రయుక్తిశక్తస్యాపూర్వప్రయోజకత్వం యథా కామ్యస్థలే నాతిష్ఠ
మాపూర్వప్రయుక్త్యా స్వవిషయానుష్ఠానే సిద్ధ్యత్రా సంధికస్య నిత్యస్థలే నాతిష్ఠామాపూర్వస్య తత్ప్రయోజకత్వం వ్యవ
స్థితమితి తన్నిత్యతా కామ్యాధికారాపూర్వస్య కరణాంశే ఇతికర్తవ్యతాంశే చ కామ్యాధికారాపూర్వస్య వ్యితికర్తవ్యతాం
శే కరణాంశే చ ఫలరాగాదేవ ప్రవృత్తేర్న తత్రప్రయోజకత్వం అప్రవృత్తప్రవర్తనస్య భావత్వాద్విధేః అత ఏవ శ్యేనే
నాభిచరన్ యజేతేత్యత్ర అభిచారాపరపర్యాయ మరణసాధన హింసారూపస్య శ్యేనయాగస్య కరణాంశే రాగత ఏవ ఫ
లప్రవృత్తివిషయస్య నిషిద్ధస్య తత్త్వాభావేన న హింసాదివిప్రతిషేధగోచరస్యానర్థత్వం అగ్నీషోమీయాది
హింసాయాస్తు యాగాంగత్వేన విధ్యనుష్ఠానత్వాన్నతత్ర నిషేధశాస్త్రప్రవృత్తిరితి తతో వైషమ్యం పరమతే త్వ
భిచారాపరపర్యాయస్య హింసాత్మకస్య మరణానుకూలస్య ఫలస్యైవ నిషేధశాస్త్రగోచరత్వాదనర్థత్వం। తత్కరణస్య తస్య
విధేయత్వాత్ తద్విధిస్పృష్టత్వప్రవృత్తిరాగతః యకల్ప్యతే ఇత్యపూర్వాణాం త్వరాపూర్వస్యాపి పరమాపూర్వాధీనం ప్రయోజ
కత్వం యథా మధ్యందినీయాదియాగానుష్ఠానాదిత్యత్ర చైవాతిష్ఠమానం గస్య దిక్షణీయాద్యపూర్వస్య వాజపేయ
మంప్రతి యద్యపి సత్త్ర పరమాపూర్వమేవ ప్రయోజకం స్వవంకార్యత్వాత్ తథాపి దీక్షణీయాం ప్రతి వాజపేయమ
స్యాశేషవయాం విని యోగబలాదవాంతరాపూర్వద్వారైవ పరమాపూర్వస్య ప్రయోజకత్వమితి తస్యాపి ప్రయో=
జకత్వవ్యపదేశః ఆగ్నేయాదికరణోత్పత్త్యపూర్వాణాం తు పరమాపూర్వం ప్రతి కరణత్వయైవాన్వయాత్ తేషాం
త్ప్రాప్రయోజకత్వసంభవతి ద్వారద్వారికయాం ప్రయోజకత్వకల్పనాయాం అయుక్తత్వాత్ సాంగం ప్రతి పర
మాపూర్వాయత్త మతిప్రయోజకత్వం త్రివిధాన్యవహనం ఇతి తండులానాం నిష్పత్తిరితి వయమవధానం ఇతి ఇం ప్రోక్షణం ప్రో=
క్షితానాం ఉలూఖలముసలాభ్యామవహనం వితుషీకృతానాం దృషదుపలాభ్యాం పిష్టిరితి హింసాంగత్వం గభూ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

దితి నత్రగమని హింక్షిసమానాం నుదయాం తత్తిజ్ఞదిత్రుష్ణయ శ్రుకార్యతయాం పూర్వం బోధయతి తదుక్తం తవిరీకార్యతాం పగతావఖినిఫల=
౨ తాన్యత్తత్ర ప్రవర్తన్ ఇతి చేత్ కామాం ఇత్తారౌ ఫలసాధనతావగతావతితత్ర కశ్చిన్న ప్రవర్తతే కిం కర్తవ్యం ఏతావానేవ ప్రమాణ్యం నా పశ్యాం తస్య
ర్థప్రదర్శనమాత్రం గసుతాహాం ఇతారౌ గుణ్డాన భావే ఫలం నశిద్ధ్యేత్ వచ్యానిష్టం నిత్యేషు తుకిం స్యాత్ విధిని ఖినర్గస్తాత్ తత్త్వంకి ముని ష్టం
తదేవాం ఇష్టం తన్నవ్యరుతుషాం ర్థతాన్యేత్ అత ఏవ కామాం ఇత్తారౌ ఖివిధినిత్తిః ప్రయోగం బు నం ఫలని ఖిస్తునాం తం యన్యతినను కథం తదే
నిఖిరనిష్ఠం తత్సిద్ధ్యస్తవం తదనిద్ధేగవార్ మాం గోశిగశి ఇత్తి ఏవాత్రో త్తదత్ర దాతతకః తదనిద్యైవకృతార్థమ్మన్యమానా నం స్వకీయస్య
మం తశికరణాం వాతస్మాత్ తాన్యమేవ ప్రధానం తదేవ వాక్యార్థః కిం తి ఓ దయనాత్ తత్పురాః ఇత రాగాన్వి తత్ర ప్రకరణా
పతితాని వాక్యాని తత్ర తాత్పర్యాన్వితన్యార్థపరాణి సర్వపదానాం కార్యాన్వితే వను త్వత్వేః తథాహి తత్ర ప్రకరణాపతితా
నాం పదానాం గాగా ప్రకరణగన్య యాః కేషాంచి త్కరణాత యాం కేషాంచిన్నియోగ్యనత యాం కేషాంచి తితికర్తవ్యతయా
కేషాంచిన్నమధికారితయా కేషాంచిదనుష్ఠేయా ఏవ సంపదార్థ నమ్కత యాం కేషాంచి త్తానవకతయాం ప్రగితానాం
స్తోత్ర మంత్రాణాం ఘుకారోగుణప్రకాశకతయాం అప్రగితానాం శస్త్ర మంత్రాణామపి తథా స్వయం ప్రేషమంత్రా
ణాం తు పరప్రత్యాయకతయేతి యథా యోగమన్యయోం ద్రష్టవ్యం అతః కృత్స్నవిధః కార్యపరత్వే ప్రమాణం
ఇదమేవ కార్యం మాగాంతర ఖోచరత్వాదపూర్వమితి సప్తత్మని పురుషం యం ఖోనిమో యోగమ్న ఇతి గీయతే తదే
వస్ప్రకరణాపతితపదార్థబోంతం స్వశేషత యాం గృహ్ణాన్ ప్రాధాన్య ఇతి గృహీతం పదార్థవర్గం క్రత్వాదిభిర్వాక్య
త్రిణ వాద్యారశేషత యాం వి యం బోనో వి యోంబుకన్నితి తత్ర క్రత్వాదిని యోంగబింతాతృతీయంబ
త్వర్థత్వేదేవ స్వశేషత యాగృహీతం పశ్చాద్వారేశేషత యాం తది యుక్తమితి కర్తవ్యతాం కలాపం కరణాం చతుర్థణాం
౩ నాగుషాపయర్ప్రయోం బుకన్నితి చగ్రా హ్యావ్యవి యోం బుకత్వప్రయోంబు కర్త్వం పన్న క్రమభావినః కాష్ట

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

నాంవచ్ఛేదకత్వం తస్య సాక్షాత్త్రివర్ణత్వాభావాత్ అత ఏవ తస్య స్వత్వాని ధనధ్యానాత్ ప్రకృత్యర్థః భావార్థః ఏవ వక్ష్యతి మవచ్ఛిందద్కారణ
మవ్యవచ్ఛినత్తి కృత్యత్వావచ్ఛేదదాశ్రయాంకారాణ్యావచ్ఛేదకత్వం విషయత్వమితి విషయవిధేః విశిష్టగోచరత్వావచ్ఛినత్తి తదవచ్ఛేదకపరాన్వయో
విషయస్య శబ్దేః అనవస్త్రభావనాం విషయశబ్దార్థః కృత్యపూర్వయోర్మధ్యే ఏవ భవతి నాన్యత్రేతి య ఆశ్రిత్యాయ
ము స్తోత్రే తే పాలం సామస్త్యం చరుం సావిత్రం దాన్యదశకపాలం భవతి తదా ద్రవ్య ఆభావా ధర్మస్య స్వాభిప్రాయాత్ దేవతాసంబంధస్యశ
బ్దబలాద్విషయస్యత్వమితి వివరణాకారః కింతు విషయోవచ్ఛిన్నపూర్వప్రతిపన్నేవశాబ్దత్వసకరణే వికర్తవ్యతాకాంక్షాయా
పూర్వం విషయో భూతో భావార్థ ఏవా పూర్వభావనాయాం కరణం కారణస్య విశేషాకాంక్షాయాం స్వరసతః ఆనో ద్ర
ప్రవృత్తస్య పారవస్యం కరణమితి కరణలక్షణం అత్రాప్యపూర్వార్థప్రవృత్తకృతివ్యాప్యత్వాద్ధర్మస్య కరణం పరశు వత్
యథా ప్రవృద్ధిభావప్రవృత్తో భాసిమద్ద్రుమనని చిత సాభ్యసాం వ్యాప్యమాణః పరశుర్వృక్షభిధా లక్షణ ఫలావచ్ఛేద లబ్ధద్వైధీకర
ణ వ్యపదేశయోః క్షిదిధా తు వాచ్య యోః స్తుయోః ద్రుమ ననిపతనయోః కరణం సమ్ప్రయుక్తస్యాప్యె ధాత్వర్థస్య
ప్రతికర్మైవ సంస్కారత్తనకరణం ఉద్ద్రుతే సతా వత్కర్మత్వమనిర్ణతత్వాద్యత్వాతిరిక్తం తత్పూర్వమేవ కర్తృత్వాతిరిక్తా సాధ్యస్య
పిహోరక్తం కర్తృత్వాపారస్యాప్యనిష్టాపత్తం కర్మతా తథాపి యదికిం తదివ కర్మ అస్య తత్కరణం కం అత్రాపి ప్ర
యత్నమాం తత్రాపేక్షయాం చిదస్య ధాత్వర్థః కర్మైవ తన్నివర్తకత్వాత్ అన్యాత్ర ప్రవృత్తేః ప్రయత్నాపేక్షయా తు కరణా
వపరశువత్ యథా పరశు హ ద్రుమనని పతనాపేక్షయాం కర్మైవపరశ్చముద్యమ్యతి ? యస్య ఇతి అస్యాం ధర్మప్రవృత్తత దపే
క్షయాం తు కరణమంతః కృతి వ్యాప్యస్యాపి కరణత్వాంసు పపద్యతా ధర్మస్య కరణత్వాదిష్యోద్ధిదాం యత్త్రైతచ్చే
తిష్టమేవ ప్రాపాదేతి యాన్నిర్దేశః ఉద్భిదాదిశబ్దానాం కర్మనామధేయత్వాత్ తస్య చ కరణత్వాత్ అగ్నిహోత్రం
జుహోతి సమిధో యజతి ఇత్యాదావృత్తియానామనిష్టతకర్మత్వాత్ తత్రాపి వృత్తియానుపపత్తేరావం

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

తం శ్రోతృణాం ప్రతీతయోః లౌకికతయోః నిబన్ధకయోః పాం యసాధ్యతావచ్ఛేదకయోః పూర్వాపరయోరుత్తమక్షిప్రయోజకం
దిత్వేతి చేత్ యోః పూర్వస్య తావల్లౌకికతయోః నిబన్ధకయోః పాం యసాధ్యత్వమితి వాచ్యే యః సుప్రయోజకత్వం ఇష్టం నియో
బాన్యస్య యుపశాన్తిక్రాంట దినామపూర్వపరత్వమచ్ఛేదాంతం సచాన్యయం ప్రయోజకాపూర్వస్యైవ కృతస్యైవ శ్వతయోః ప్రతి
పైః అధ్యయనాం గప్రధానో ప్రవృత్త పూర్వాపర్యేణ వచ్ఛేనాన్య నాంపై వాభిధానం తథావిం అధ్యయన యనాదిరధ్యాపనవి
ధిప్రయుక్తైవానుష్ఠానలాభాన్నియోగబోధ శ్రూణాన్యభిధానం అం గోప్రవృత్తి నియోగాఖిత్రాపాకగృహీతప్రయోజకా
దివిషయత్వాదధికారనియోగతవలచ్ఛస్య విషయానుష్ఠానాప్రసిద్ధం తితి న తేషు నియోగాన్యవితాభిధానం తథాప్రధా
నాం ప్రవృత్తి నియోగా అప్యధికారనియోగాంత్రిప్త విషయానుష్ఠానే నైవాప్తసిద్ధయ ఇతి నతత్ర నియోగాన్యపేక్ష యథావాన్య
పూర్వప్రతితా నియోజనః ప్రతీత్యనుబంధి వివం విషయోపి నవాన్య విషయకమపూర్వ ప్రత్యేతుం శక్యం ఇతి తు నియోగాన్య
స్వయస్తత్రాయిత్యః విషయాన్వయస్య నియత ఏవ అధికారాపూర్వప్రధానాం గోప్యత్వపూర్వాణాం విషయనియత
త్వాత్ యజేత బుధవాయా ఇత్యాదివిన్య సార్వకాల్యపికారాన్స రియోగకార్యం పరమక్తాకార్యం దానతాకార్యమితి యా
గాదిభావార్థో పచ్ఛిన్నమేవ ప్రతీయతే అతః ప్రకృత్యర్థఘటితో భావార్థ ఏవ విషయత్వేనాన్వేతి న సుయజేతేత్యాదా
అపిదిప్రత్యయోనక్తే వలం కృతిస్తత్తాసాధ్యమపూర్వం చ పరస్పరాన్వితం యుగపదభిధీయతే ప్రకృత్యాం తుకేవలం భావా
ర్థః కింతు స్యకరముభయావచ్ఛేదకత్వం ఆకాంక్షాదిపరామర్శేనేతి బ్రూమః తథాహి కృతిసాధ్యం కార్యం తత్ప్రకృతిరిప్రతి
తమం కృతి క్తప్రయత్నరూపోవాన్యపారః సప్రత్యాపత్వం మానసప్రత్యక్షసిద్ధః సచభవితవ్యప్రయోజకస్య భావయి
తురాత్మనో వ్యాపారత్వాద్భవనేతస్కృప్రవేత దుక్తం భవత్యేవకతుః ప్రయోజకవ్యాపారో భావనేతి తస్యచ త
థావిధస్యమానం తేన బిరవచ్ఛిన్న వస్తునాం వచ్ఛేదో వక్తవ్యః న హ్యనవచ్ఛిన్నః ప్రయత్నః సంభవతి అపూర్వస్య

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

సంబంధితత్వం యథా స్వభావమేవసతాం తస్య భావాదీనాం సాధనానాం సాం ధృతసతాం వృత్తి[illegible]ం శ్చేష్వపి చ షష్ఠి యాగాంశ్చ ప్రత్యేకవ
తాభిధాభిస్స్వస్వభావాః ప్రతిపన్నా ఇతి భేదేనైవ కరణత్వం। అతః షష్ఠ్యాపి యాగస్యాపవాంత వ్యాపారైరేకమేవాపూర్వం జన్యతే
కరణాభిధాయకప్రత్యయస్య సహితనాధికారాంశపూర్వప్రయుక్తత్వమపి సంవాంతరాపూర్వాణాం కరణానాం భిన్నత్వాద్దానవానాదసాం
యాదృశానాం యథా దార్శపౌర్ణమాసానాం కర్మణాం సుపష్టానాం ఏకస్యాపి ఏకకరణే సాధ్యత్వం దృష్టం। యథా దేవదత్తాశ్చైన ధిబికయా
దబిన యాంతి తిలత్రాణాం వా సదాహోమాభిసంత్రత్రాప్యనాం తథాపూర్వాపి షష్ఠిసామి తథా రాభసూయేన యజేతేత్యత్ర
విషయ్యేత్యైకరణాభిధః। ఇష్టిపశుసోమసంభూతానామపి రాభసూయః తస్మిన్విషయే భూతస్యకరణత్వం సుష్ఠుం। ఏతత్సర్వం
విషయే కరణేయస్య నామప్రకరణే ప్రపంచితం। అత్ర ద్వేగురుమతేశాస్త్రార్థస్యప్రకారసంక్షేపః దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం
స్వర్గకామో యజేతేత్యామ్నాయతే తస్మిన్నిదా దర్శపూర్ణమాసలక్షణకాలయోగ్యాగ్నేయాదిషడ్యాగామ్నాతం। తథా
అంగానుపకారకపదార్థవర్గశ్చామ్నాతః। తత్ర దర్శపూర్ణమాసవాక్యమేవ విధ్యుద్దేశవాక్యం। తత్రైవ విషయేనియోగ్యాన్విత
పూర్వప్రతితేః। తదేవకృత్యమదిష్యత యాగప్రధానమధికారాపూర్వం చ। ఇతరేష్వపి వాక్యేషు ప్రథమం సాధికారవిధేర్విధి
సన్నిహితత్వేన ప్రత్యభిజ్ఞాయమానత్వాత్తదేవాపూర్వం తత్ర ద్విధిప్రత్యయేనాసూద్యతే ప్రకృతస్యార్థస్యైవప్రత్య
యాద్యర్థస్యానిపూర్వప్రతిపత్తిర్గ్రాత్వాదనువాదిత్వం। అత ఏవ తత్రాగ్నేయాదిషట్కస్యానాం త్వత్తౌ నైవ కాలయోగాద్దర్శ
పూర్ణమాసశబ్దవాచ్యత్వం ద్వివచనే। చత్రికద్వయామనసనతస్య ప్రహోదానాం యజేతేతియజిసాంచతదేవతం త్రి
ష్టాంపంత్రం ఇత్యర్థం విషయాని యాంబున్యసంఘటితేస్యయాం ప్రయోగార్థభూతే పూర్వే ప్రతిపన్నే సతి తత్సన్నిధిపతితస్య
రాత్సన్నిపాతిపదార్థవర్గస్య స్వయామప్రయోగసమవాయాం ప్రయోగనాంకాంక్షా యాం ప్రయోగనిభూం

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

గర్భ్యస్యపృథ్మూలాం నుపసర్పతీతి ఏవం ప్రతిత్వసంబంధితయా విషయీభూతస్య భావార్థస్య పశ్చాత్పఠితధ్వసుబంధితయా
కరణత్వం నామ ఉపపన్నం తేన తుకామ్యేష్వేషు ప్రథమం ఫలం ప్రతి కరణీభూతస్యాపూర్వం ప్రతి పశ్చాద్విషయత్వం తదనుకరణత్వం
నిత్యేతు విషయీభూతస్య కరణత్వం అత ఏవ కామ్యేష్వ సకలాంగోపసంహారేణాకరణస్య సుష్ఠినః తేన శక్తానాం గోపసంహారే=
ణామత్ర ప్రథమత ఏవ పూర్వప్రవితేః శక్తానాం గోపసంహారేణాకతిపయానాం గతానామపి పూర్వప్రవితత విషయవిలయాం భావే
నాపూర్వస్య సిద్ధిసంభవాన్న సకలాంగోపసంహారనియమః అత్ర భావనాయాం కస్మాద్ధర్మాదినః కథం ప్రకృత్యర్థధాత్వర్థః
ప్రత్యయాం ధర్మప్రధానమపూర్వమతిలంఘ్య విప్రకృష్టేన ఫలేన సప్రథమం కరణతయాన్వేతి తత్పరిహారం సంతి తే ప్రష్టవ్యాః వ్యర్థ
తేనా భావనాసన్నిహితం సాక్షాదాఖ్యాతం ప్రకృత్యర్థం పరిత్యజ్య విప్రకృష్టం ఫలమనలం భవేత్ ఆకాంక్షాదివశాదితి చేత్ అత్ర
ఖసమానం ఏవం చాపూర్వఫలయోః కత్రైవ భావనా ఏకత్వాత్ తస్మాత్ ప్రయత్నస్య సకృత్ తేః పశ్చాత్కరణగోచరాత్ తదన
గోచరాం ఇయం చ సాంఖ్యవివృద్ధిరితి త్రైభూం కరాః సర్వస్యాపస్య పూర్వస్య చరత్వ తి సాంఖ్యత్వాత్ కరణత్వం చ పూర్వ
భావనాం ఫలభావనాం ప్రత్యేవ న తత్ఫలం శ్వం ఫలం వా ప్రతి సర్వస్యాపి కరణస్య వ్యాపారయోః తానియమాద
ధికారాం పూర్వఫలయోః శబ్దవ్యాపారరూపత్వాదాఖ్యాతనాయాం స్వతత్ప్రాపత్వాత్ పరశురత్వేద్ధి కరణరూపవాన
వ్యాపార ఏవ కరణం న తు ద్విధీభావితస్య వ్యాపారఫలత్వాత్ సను విషయీభూతస్య కరణత్వే దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం
యచ్ఛేత త్యైత్రైనైవ యజనాంతం తంత్రే సోపాంత్యేనాం షణ్ణాం యాగానామేకం విషయత్వమితి కరణత్వమపైకే
మేవ స్యాత్ తతత్ఫలే దేనే తికర్తవ్యతాం స్వయోః సన్నాత్ తత ధాం చాజ్యేనా షడనాం యన్నధర్మాణాం విలాపనోత్వ
వనా వహాన సత్ప్రత్యుణా మోహం నాం తం చ నాదినాం సాం కర్మణో నయత్యః సనాత్ మేవం ప్రతి తనసుబంధి విషయత్వం తస్మాద్యథా
బిభ్రాం కమేవ స్యాత్ ప్రతిత్వసం యతాయదభిధానస్య తంత్రాభిధానాం ప్రసవితానాం విషయత్వం కరణత్వం తు సిద్ధం=

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ష్యః తేషామపి సంభూయకారిత్వసిద్ధ్యర్థం ప్రధానేనోపకృతస్యాఙ్గాంశస్యాపి ప్రతికరణమావశ్యకం యంతే ప్రాగసాధ్య
మానసార్థతయాఽఽశఙ్కితాలిఙ్గదస్య పశ్చాత్తద్వాచకాః ఇత్యుక్తం కరణస్వరూపాణి యోగ్యత్వేన కర్తవ్యతా మాకాంక్షమాణాస్య
యమేవం విధమపి పదార్థవర్గం స్వకరణశేషతయా విధియుక్త్యా ఇదమేవ కరణం ఇదమర్థమనేన ప్రాప్తవ్యం ఇదమర్థనిర్వాహ
కృద్భవతీతి తదసుకరణే దమర్థనిర్వాహకో యః కరణోపకారకమాకాంక్షమాణో నియోగః ప్రథమం కరణశరీరనిర్వర్తకం సన్నిపా
తిపదార్థవర్గం స్తౌతి తనాతి సహితస్తత్తద్వ్యాపారశేషతయా విధినియుక్త్యా వినియుంక్తే మోక్షితతః ప్రధానాపూర్వసంభిదా బంధనా
తత్ర తత్కరణోపకారకమాంశ్చ తత్తత్కరణశేషతయాఽవస్థాప్యైవ ఆనేన సన్నిపాతినాం కరణేదమర్థనిర్వాహకత్వం భవతి ప్రతి
తత్ర తత్కారకగతాతిశయాధానద్వారేణ కరణశరీరనిర్వర్తకత్వమేవ సన్నిపాతిత్వం తత్ర తత్కారకగతాతిశయసద్భా
వేన కరణశరీరనిర్వర్తకత్వమేవ సన్నిపాతిత్వం తత్ర తత్కారకగతాతిశయాధానద్వారేణ ఏవాం తరకించిత్కారాః తథా ప్రకరణమాత్రసహాయః ప్ర
యాజాదీనాం ప్రధానకరణతయా విధియుక్త్యా ద్వారసంయోగాభావాత్ వినియుక్తాః సన్నిపాతినా వగమాత్
తత్కరణశేషతయాఽవతిష్ఠమానా సముచ్చయే గాన్వయస్తంత్రానుష్ఠానం చ అపాం తరాపూర్వాణ్యేవ తత్కరణోపకా
౧ రకస్యాపవర్తకాః కించిత్కారాః అనేన కరణే దమర్థనిర్వాహకత్వం ప్రాప్తం తత్ర దమర్థనిర్వాహకత్వం భవతి అనాం తరాపూర్వకరణోప
కారకత్వమేవానారాదుపకారకత్వం ప్రయాజాదీనాం ఇతి సముచ్చయే గాన్వయస్తత్కర్తృత్వే న గాన్వయస్తుతితి సన్నా
తి సన్నాతే వికార్థం నైరపేక్ష్యేణాభావాత్ తథా హి తత్ర ఖలు ప్రవియవ యుగపత్ కల్పితప్రయోజనకేఽపి భయోః
పురోడాశనిర్వర్తకత్వే నైరపేక్ష్యేణ అన్యతరత్ర కార్యసిద్ధిరితరత్నైరపేక్ష్యం ప్రయాజాదీనాం ప్రధానోపకా
రేషు నైరపేక్ష్యసంభావనైకార్థం లక్షణం అపూర్వతా పరస్పరసాపేక్షత్వాత్ అత్రైకార్థసంభవేఽపి తస్య సర్వాంగతా
ద్భవతాం స్వనైరపేక్ష్యమితి న వికల్పః కించాపి దోషదుష్టత్వసః తథా హి శాస్త్రానుష్ఠానకాలే యవశాస్త్రస్య

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౪౭ 45

తేనాధికారాణాం పూర్వోక్తోఽన్వయో యోగస్త్వేష తత్తదధికారవాక్యగతో ఽతిప్రభృత్యో యో యుగపత్త్వస్తూపదార్థానామన్వితం సాపేక్ష
మభిదత్తే। స చాన్వయః పదార్థవర్గం ప్రతి ప్రత్యేకం తైవదుర్థ్యరూపః ప్రయోగబునప్రయోగబునిభావేనాన్వయస్తల్లోకే వృత్త
త్రిసిద్ధః। ఇదమేవ క్రావాంతగ్రహణమిత్యుచ్యతే। తత్ర సన్నిపాతి వాక్యేషు విధిప్రత్యయేనాధికారాః పూర్వసూదితే తత్వ
హానసప్రోత్పత్తిగోదయుక్తతదన్వితం సాపేక్షమభిదధతి లక్ష్మణానాన్వితాభిధానం ఆరాదుపకారకవాక్యేషు నవ వన్యితసాపేక్ష=
భిధానం తద్ధావిహాసాధికారవిధిసన్నిధౌ ప్రయాజాదివాక్యాని శ్రుతానితాని న తావత్ స్వవిషయం నియోగాంతరమభి
ధాతుమాశక్తే అవఘాతాదివదనువాదశంకాకుంఠితత్వాత్। తేం తు తత్ర ప్రత్యదేవతావిశిష్టం యాగస్వరూపమేవోపహాన
యం విధదాధికారవాక్యగతో లిఙ్గాభిం తదన్వితం సాపేక్షమభిధత్తే ప్రయాజాదీనాం చ తత్పరికల్పయా సంభూ=
యోపకారకత్వసిద్ధయే నాం। తదా పూర్వాపరీభావంత్రియం। తే తత్ర యోగానాలిఙోవిః ప్రాగసూద్యమానార్థతయా శంతి
తః స ఇదానీం పరమాపూర్వం గతయ్యైవని యోగాంతరమభిధత్తే న స్యాత్। త్ప్రనా అన్యథా విషయా నియోగవిరోధాత్
అభిహితే చ తస్మిన్ ప్రయాజాదివాక్యాని తదన్వితస్వార్థబోధకాని న తు పరమాపూర్వాన్వితస్వార్థబోధకాని కార్యద్వ
యసంబంధానుపపత్తేః న హ్యనేకం వస్తు యుగపదేకస్య ద్వయసంబంధిశక్యముపగంతుమితదారమేవ ప్రవృత్తినిరపాతల అతోనాన్య
సన్నాన్వితాభిధానం యద్యప్యపూర్వాదివత్తేషామపి పరమాపూర్వాన్వితస్వార్థాభిధానం సనాంతరఘాచోపపత్తా ఏవాన్వయిత
స్త్రినతయా పునర్నియోగాంతరవిషయతానసంతఆవాంతరాపూర్వప్రతీతిపురూరీతే నగ్రావాంతరగ్రహణస్యావిశేషభిసన్ని
హింతివాక్యేష్వన్నానాన్వితాభిధానం ఆరాదుపకారివాక్యేషునేతి విశేషః। ఇదం చ గ్రావాంతరగ్రహణం ఖలు తేకపూర్వం తపదసేనానాస్వన్వి
తైః స్వతస్తపదార్థైః ప్రత్యయార్థస్య సహ యుగపదేవ భవతి ఇత్థం సకలపదార్థానామేకశః ప్రయోగబునభూరతగ్రావాంతే ప్రతి
తే తస్య స్వతసాధ్యతయాం కరణకాంక్షాయాం విషయీభూతానామాగ్నేయాదీనామేవ కరణతయాన్వ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ధ్యానయోగాదిపతితార్థః ఇతి నైతదుక్తమితి చేత్ సాంఖ్యధ్యానయోగాభ్యాం తత్ర తత్ర అర్థబ్రాహ్మణాం భావ్యమత ఏవ స్వర్గాది ఫలమితి అత్ర ఫ
ల్యః పక్షః అత్ర తస్య ప్రతన యోనస్య ప్రకరణే తన్మతే విధ్యన్వయ కృష్ణభావనా తావత్ప్రతీయతే సా చాకాంక్షా త్రయవతీ స్వభా
వతః తత్ర న తావత్ప్రమాణస్య ఘోషపాత్రం సుఖదుఃఖాభ్యాం చారితార్థ్య చాస్పర్శాత్మకమధ్యయనం భావ్యతయా సంబంధః ధర్మ
స్యాభావిల పురుషార్థత్వాత్ అత్ర పురుషప్రవృత్త్యనుపపత్తేః విధ్యన్వయో ధర్మస్యాప్యభావస్యాపురుషార్థత్వాత్ తస్య అత ఏవ నాప్యేక
వాక్యతయా స్వర్గాదిభావ్యత్వముత్పాదనశీలత్వేన సాంఖ్యధ్యానయోః విధానసమర్థస్య ఫలం తత్ర నోపి విధిర్మధ్యయనేన
సాంఖ్యధ్యానయోర్గృహ్యతే తన్నిత్యస్య యస్య విశేషకాభ్యాం గమ్యతేన చావపం సవన్నియమాం ధర్మవిధిరితి శక్యతే వక్తుం త్రి
త్రిపాంయోపాత్రతత్ప్రకరణపఠితాః తతః ప్రత్యర్థత్వాదవఘాతేనైవ సంభాదితేష్వం తతైః క్రతుఫలభావనాభిర్వ్రీరితి త
త్రనియమస్సంభవతి ప్రమాణం తథాహి చరతయా తత్రైవ తత్సిద్ధేః న తం ఖలు స్వరూపేణ విధియోగ్యాత్ సఖలుం చనై నావితత్స్వ
త్త్వః అధ్యయనేం త్వసారభూతాధీతం అతో నత్రత్వర్థతయా తన్నియమః అధ్యయనేనైవ సాంఖ్యధ్యానయుం ప్రాప్నుయాదితి స్వరూ
పస్త్రాప్తిర్నియమస్య ప్రమాణం వరవిరుద్ధవస్య యముత్పాదయోనస్వాభిపరపురుషార్థయనసత్రవశేనపుస్తకరీత్యాదినావాత
త్రాప్తిసంభవాత్ అత ఏవ స్వార్థబోధాభిముఖ్యదృష్టార్థాస్వధ్యానయోరుత్పత్తిప్రమాణాపదార్థవధారణముఖేనదృష్టస
మర్థ్యస్య స్వారాద్యాకారసర్వబ్రాహ్మణం బోధయమానం దృశ్యతే ఫలవత్త్వాన్నసుఖస్యోపకారకత్వాత్పురుషార్థత్వత్ర్దాభిన
తస్య భావ్యతా విధానసమర్థస్య ప్రసంగాత్ అం వశేనోపివిధిముఖ్యయనస్వాస్వయుర్వ్యతిరేకాభ్యామర్థబ్రాహ్మణార్థతాభిన్నః
సమార్ధ్యయనాదిభావవితస్యాధ్యానయుమూలమేవబ్రాహ్మణం ప్రత్యనుష్ఠానం గమితి నియమస్సంభవతి క్రతుసంస్పర్శాభా
వాత్ తస్మాదన్యథా చోదితియత్రాపి త్విత్వేవతద్వైవాగ్ ప్రాప్త యుతి యదస్త్యం గచ్ఛవామితి ఖిర్వతాసమాని స్సా
మాంపాతి చిరితానరభనవ ఎనం వృత్తా ఆయుష్మాతే బుసావత్సంత్రియాం యుశసాం బ్రహ్మావర్చసేనాన్నాద్యేన మత

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౮-

46

ప్రామాణ్యపరిత్యాగః । అప్రామాణ్యస్వీకారశ్చేతి దోషద్వయం । తస్మిన్ యవశాస్త్రస్య యవానుష్ఠానకాలే తస్య ప్రామాణ్య
స్వీకారః స్వీకృతప్రామాణ్యత్యాగశ్చేతి దోషద్వయమపి యవశాస్త్రస్య చ తావుభౌ దోషౌ । ఏవం ప్రియంగుశాస్త్రస్యాపి య
వశాస్త్రానుష్ఠానకాలే దోషద్వయం ప్రియంగ్వనుష్ఠానకాలేऽపి దోషద్వయమిత్యేకస్మిన్ ప్రయోగే చత్వారో దోషాః । ప్రయాజాదీనాంతు
సకరణత్వేనాన్వయః । అగ్న్యాదికరణేన వా పదాంతాప్రలక్షణతో ఉపకారస్సాధ్యవిధాంగః । ఆవృత్తయః । పరమతే తు
కృత్స్నసనాభిపదార్థవర్గస్య సాక్షాదుపకారం ప్రయాజాదయః కుర్వంతీతి ద్వారాన్వయపూర్వకః ప్రధానాన్వయః । అత్ర తు ప్రధానాన్వయ
పూర్వక ఇతి వైషమ్యం । తత్ర ద్వారాణామపూర్వీయత్వలక్షణేన తు మతద్వయసాధారణమితి తత్రాగ్నేయాద్యాగేష్వపి
యాగేషు తృప్తిశిష్టపురోడాశావదానాద్యపి విధీయతే । న సాక్షాత్ కరణత్వం । కింతు తత్ప్రకృతిత్వమేవ ఇత్థం ప్రియాణాం తత్ప్ర
కృతితయాన్వయః సతి నిరూఢం । ప్రత్యక్షనిరూఢస్యైవ ఉపతేతి సమానాయాం దవహనానాదీనాం ద్వారద్వారిభావే నాన్వ
యః । తద్ధానాన్నాయ్యధర్మాణామపి ధర్మాణాం చ తత్ర తాత్కాలికస్య తయాం ప్రయోగం వగంతవ్యః । ఇత్థం యద్ధావి
యాగానాం సకలపదార్థానాం తంత్రావాంకత్వవిధి యాగాంగకత్వప్రయోగాంగకత్వాదాస్సర్వమవిరోధాత్ పూర్వం శాస్త్ర
మేవ్యం విధితత్త్వమితి సిద్ధం ॥ ౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్ప్రామాణ్యబోధాచార్యవిరచితే తంత్రరత్నాఖ్యే శాస్త్రప్రమేయపరిచ్ఛేదే తు
ర్యః ॥ ౪ ॥ రామానుజాచార్యరచితే నిగమాంతభాష్యే బోధేశ్వరప్రకృతిభేదపరిశీలితః ॥ శ్రీవేంకటేశకరుణాకరుణావశేనరా
మానుజార్యవిదితం తంత్రరత్నం సమాప్తం ॥ ౪ ॥ ఇదముపక్రమ్య షష్ఠధర్మవిషయం శాస్త్రం । తత్ప్రవృత్తిప్రాధాన్యం చ సపరికరం విధాయాఖ్య
ధర్మతత్త్వమితి సూత్రం తస్య శాస్త్రాదౌ ప్రతిజ్ఞాతం వైదికసముదాయస్య చ తత్ర ద్వితీయస్య సూత్రస్య తాత్పర్యం స్యాదేవ
ప్రధానయాగః వివరణాకనాధర్మసంశయమపి సతి తన్నిర్ణయాయ యుక్తనాన్వయ నిబంధనం శాస్త్రం । మీమాంసా సంప్రతి తదా
రంభావిచార్యతే తత్ర పరపూర్వపక్షసంక్షేపః । కిం మీమాంసారంభణీయా ఉతానారభ్య ఇతి ప్రథమవిచారః । తదర్థం సా

శ్రీః

శ్రీః

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వచనా వ్రతస్యాశ్రితత్వాది వ్రతస్య దృశింభూం రాన్నవముపయచ్ఛేదితి వచనా ద్వ్రతదారశ్చ పశ్చాద్విప్రస్య సుష్ఠునేన ముప నవర్తితే విచారః
యతు మాందోషస్య నానధర్మదద్యుయసా వ్రతేయమానో ధర్మో నివర్తతే కథం విచారాభ్యసు బ్రాహ్మణస్యైవం అనర్థస్య
పునర్ధర్మప్రతిపాదనసంభవాత్ యద్యాపి ద్విష్టం తే యాంబయి వాక్యప్రతిస్మృత్యా వానర్థక్యప్రసంగాత్ ధ్యానయోం వదముధియాం పతి
శ్రోయశ్చిత్తార్థిధ్యనయనవివాంతె విశేషవేదసా విచ్ఛిన్నార్థతా పద్వైతే తథా స్వర్గార్థిత్వన ధ్యనయనే ప్రశస్తత్వం స్వార్థప్రతిపా
దనస్య భావసన్నివేదస్యక దాచిదనార్థత్వం కృతమితి సైన వచనా స్వాభావికస్యార్థపరతా పాయతే తన్విధ్యం నాధ్యయనా
నంతరం నియమేన ధర్మజ్ఞ బ్రాహ్మణాకలత్రిష్వతిషిద్ధం తస్మాత్ అధ్యయనస్య ఇతి తస్య ప్రత్యయేన స్వాధ్యాయస్య స్వకర్మతా
పగమాంతస్య స్వభావత్వం యుక్తం అధ్యయనస్య యాయా స్వకర్మకత్వాత్ [illegible] ద్వ్యభిస్వాధ్యాయ స్వనార్థత్వ కర్మతా
నాస్తి వికార్యతాం వానిత్యాత్ తథాపి ప్రాప్యకర్మతాం నానుపపన్నా నచ పురుషార్థత యాంతస్య భావ్యత్వా సుపప
త్తిః ఫలవత్కర్మ న భోగ్యాపయోగిత్వాత్ సన్యర్థ న భోగ్యాపయోగిత యాం విధిరనర్థక ఇత్యుక్తం నానర్థకత్వ
యమానార్థత్వాత్ తస్య నని యమసంభవతీతి తు సంస్పర్శాద్యాం వా దిత్యుక్తం నన సంభవతి స్వాభావికస్యార్థపరతా
సుఖం [illegible] తదుపదేశకల్పనాయాం ఏవం చితత్వాత్ అధ్యయన [illegible] స్వాభావికస్యార్థపరతాం వాతే తత స్వాధ్యయన
ప్రాప్తస్వాధ్యాయ పునర్వబ్రాహ్మణమనుష్ఠానాంగమిత్యుక్తం భవతి తత్ర కర్మవిధిష్విదం నియమః అధ్యయనాదినా
భూతస్వాధ్యాయ పునర్వబ్రాహ్మణం కర్మానుష్ఠానాంగమితి అర్థవాదేష్వధ్యయనప్రాప్తార్థవాదప్రకాశచిత్త ఏవ మంత్రమయ
మాణో మంత్రవతః ఫలభావనాంగమితి మంత్రేష్వధ్యయన స్మృతిం తమంత్ర [illegible] స్మరణే యథా పదార్థస్మరణాం
ఫలభావనాంగమితి స్తోత్ర శస్త్రేష్వధ్యయనమో స్తోత్ర శస్త్రేష్వైవ గుణి [illegible] గుణప్రకాశనమితి [illegible] యాం కల్పో
[illegible] సంసారార్ణవ ప్రతిపాదనపరాణి తేషామధ్యయనమోక్షో [illegible] తద్భావ [illegible] ఫల
భోగయోగ్యమాత్మానం బుద్ధ్వా [illegible] ఇతి యాని [illegible] కర్మ [illegible] సంసార [illegible] పరాణి ఉపపాద

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

57

తత్ఫలాయ । తిష్ఠన్నయసత్ప్రతిదేవతాప్రసాదలభ్యాన్యాయురాదిప్రాప్తిరర్థవాదేష్వశ్రూయతే తస్మాత్ఫలమాత్రేయో నిర్దేశాది
తి రాత్రిసత్రన్యాయేనార్థవాదికమేవ ఫలం భావ్యతయా సంబధ్యతే రాత్రిన్యాయ సంతుకరణతయా సాధ్యాయేస్తు లిఙ్గవర్తే
కత్వమాయద్యాప్రతితిష్ఠంతి హ వా య ఏతా రాత్రీరుపయంతి వత్సత్రం రాత్రిరూపేయురితి రాత్రిసత్రాఖ్యం కర్మ విధీయ
తే తత్ర ప్రతితిష్ఠంతీత్యర్థవాదః తత్ర భావనాయా భావ్యాకాంక్షాయాం విశ్వజిన్న్యాయేన స్వర్గస్య స్వర్గాదికల్పనే ప్రతిపత్తిగౌ
రవాత్ శ్రుతమేవార్థవాదికం ప్రతిష్ఠాఖ్యం ఫలం భావ్యతయా నిర్ణీతం తథా త్రాపి తత్ర సాధ్యాయస్వఫలత్వే ఫలాయాం స్వప
రత్వానృతే చేనార్థప్రతితిరనుపపన్నా స్వప్రవృత్తివిరహాత్ ప్రథమస్వపదం రేఖాన్నస్వపరాణామక్షరాణాం బోధకతయా స్వప్రగాఙ్గాది
ప్రత్యస్వపి తుర్వశబ్దార్థావగమః యాం పునః స్వపరే భిన్నాభిధేయార్థావగతిః సాబ్రాంతిరేవ లక్షివిపల్పితత్వాత్ లిత ఏవ శ్రా
గాం హార్యపత్యముపతిష్ఠత ఇతి బార్హపత్యోపస్థానే విని యుక్తాయామైంద్ర్యామృచ్యప్రతీయమానసమర్థిత్వప్రకాశనస
వివక్షితమనుపపన్నత్వాత్ లక్షితార్థః ప్రతీయమానో విషయ విచారో హార్షిత్రప్రయోగం సమితే విచారస్త్వాధ్యకర్తవ్యం
తదకరణే చ తదుపాయభూతానాయపరిజ్ఞానమనుపయోగీత్యనుపయోగేప తన్నిబంధనవిజ్ఞానం నాత్రా మనా
రంభణీయమితి పూర్వపక్షః అపరే తు విశ్వజిన్న్యాయేన స్వర్గార్థతయా పూర్వపక్షమాహుః తథాహి అధ్యయన
రణోధ్యనయనవిధానం గవాదికం ఫలం న శ్రూయతే ముద్గారణాబు పయుజ్యతే ధ్యయనవిధౌ తదుక్తం అధ్యయన
ధ్యయనే నైవకాంచిదస్య ఫలశ్రుతిః ప్రారభే భుపయుజ్యతే న ఫలశ్రుతిరియం యతఇతి న హార్తిదేశతోర్థవాదప్రాప్తిం తస్య
ప్రాశస్త్యమాత్రపరత్వాత్ శబ్దభావనేతికర్తవ్యతాలిప్తా న స్తనమాత్రం ఫలం అతో న తత్ప్రోషతయా విఫలస్య విధిదేశః తస్మా
దధ్యయనభావనాయాం స్వర్గ ఏవ భావ్యః యథా విశ్వజితా యజేతేత్యత్రాశ్రుతఫలాయాం విశ్వజిద్భావనాయాం స్వ
స్వర్గస్య నాతనసర్వస్యపి విశిష్టత్వాదితి న్యాయాత్ స్వర్గ ఏవ భావ్యః తథాత్రాపి తస్మాత్స్వర్గార్థత్వాదధ్యయనస్య సంప
పనమాత్రేణ శాస్త్రార్థసమాప్తేరధ్యయనానంతరం గురుకులాన్నివృత్తిన విచారారంభః కింతు వేదమధీత్య స్నాయాదితి

తాన్వీర్యం యదాహ తతః పదార్థవాక్యార్థప్రతీతావపినాన యాం శబద్భాంకణీత్వం శయెత న్మైకార్యం యాం ధర్మప్రామాణ్యం
||||ఖ్యం విషయాం తదుక్తం బిబ్భాన్వైత్రైర్వనిత స్వర్ధ్యతి యాన్వపత్తిత శ్రుతేః||బ్భాన్వితవిధానాం తకసంసనం యాం మీమాంసా పూర్వస్వరితి|
అపరేతు క్రత్వసుప్రవేశాభావేన సంస్కారవి[illegible]ం తస్మాల్లోనిమత్వదుర్యచ ఇతిమన్వానా అపూర్వవిధిత్వమేవాహుః తథాహి అర్థవాదస్య ఇత్య
త్రవాక్యార్థబ్భానమేవ భావ్యం పదత్రయాణాం పదార్థానాం వధారణాదిదృష్టసామర్థ్యానుసారేణ దృష్టప్రయోజనతాయా[illegible] దృష్టసంభవ-
త్వదృష్టకల్పనాయా అనాయత్తత్వాత్ అతో ధ్యయనేనార్థబ్భానం భావయేదితి తన్త్రాప్తవిధిరేవ న త్వధ్యయనేన స్వాధ్యాయం భా
వయేదితి సంస్కారవిధిః తస్య క్రతుసంస్పర్శాభావేన సంస్కారత్వాయోగాత్ సక్తువత్ తదుక్తం భూతం భావ్యుపయోగం హి ద్ర
వ్యం సంస్కారమర్హతి సక్తవో నోపయోక్ష్యంతే నోపయుక్తాశ్రుకుత్రచిదితి న చ ధర్మబ్భానాం ధర్మత్వే విధిరనర్థకం ఇత్యుక్తం సత్యం ని-
యమార్థత్వాత్ న సక్త్వసుప్రవేశాభావాత్ ప్రయోగాం[illegible]రోధాశ్రుతదసంభవ ఇత్యుక్తం సత్యం యది నియమో వాక్యార్థస్య
త్ నచైవం ఫలతస్తదుపపత్తేః తథాహి యావత్కృత్స్నానుష్ఠేనబ్భానేంహి యత యాం ధ్యయనలిఖితపాఠాదినానోహి యాం
నుసంధానం నోత్పద్యేత తావద్బోధితానాముపనీతానాముపనయస్త్రక్రమాం ధిత యాం ప్రత్యక్షశ్రుత్యాధ్యయనం విధీయ
తే శ్రుతేలింగం గవాశ్రీ ప్రప్రవృత్తేః హిషాం యాం పరత్ర తితిస్త్తలింగాత్ విని[illegible]తేషు లభ్యం స్తదాపాంధిత బ్భానైరేవల బ్భానుష్ఠానస్యా
నుత్తరకర్మాణి స్వబ్భానసిద్ధ్యర్థముపాం యాం తరనాక్షిపంతీతి ఫలతోనియమసిద్ధిః నచైతావతాధ్యయనసక్రత్వర్థత్వప్ర
సంగః తదాహాదితం బ్భానం క్రత్వంగం తేన వినానుష్ఠానాసంభవేన సామర్థ్యాదేవ తదంగత్వసిద్ధేః అధ్యయనం తు బ్భానాం
గమేవ యథా ఆధానసాధ్యానామగ్నీనాం క్రత్వంగత్వేపి నాధానస్య తదంగత్వం యథా వాక్రవ్యస్య క్రత్వంగత్వేపి తదుపాయ
భూతానాం యాంబినాదినాం న తదంగత్వం ఫలతో నియమోపపాదనం చ నాన్యయ రత్నమాం లాం వ్యాఖ్యానేనాయకరత్నే
ప్రపంచితమస్మాభిః అధ్యవానకేవలం క్రత్వర్థతయైవ నియమః స్యాద్ యుక్తా దివ శ్రవణం బర్హిరాదివత్పురుషార్థవిషయత
యాం హి తదుపపత్తేః తేనాధ్యయనవిధివిహితో పనీతకత్వర్థక్రవత నియమాదిరితి కల్పనస్తోం పేతాధ్యయన పూర్వకబ్భాన

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౯౫

౯౫

48

సాన్నా విభు శోమృతత్వ్యవిన్యాకాశా విభుషత్వాన్నిఖసుస్యత్వస ంకల్ప్యం తస్మాత్వాదవస్మాద్విభిన్నాసము యాంతల్లు సెనాం తత్రశల్లత్వా
సందమేయ ఇత్యం వ్యప్రవిష్టకన్మాసః బునాంవాం నసర్వాల్లత్వపత్తింవి శ్వ్యష్యాత్మైన్యరమితాప్యత్తిశేపుష దష్టానస్యసర్వార్థతాంమాంసహేన్వాత్తి
ఎతమాం సం ధము యమ మాంల్లానవముఖసంత్రమన్నిమాంలు కాం స్వాత్రమాం ౧౧కామరూఢ్యసంచరేనసపు స్వం వర్తపఇత్యాదిభిః ప్రదర్శిత
భృష్వదయాని త్రియసఫలత్వాదర్థ్యయనోపాంత్రైవా ర్వసంపాదితమేవభిన్నాసం తాధ్వ నఫలాంగమితిఅధ్యయనాం త్రివత్సకాలని=
యమోంప్రతాది ? యమశబ్దధ్యయనాంగమేవ స్యావగాస్త్రాఖ్యతదన్వాం వాప్తుపాకృతస్యయదా విధిః విప్రస్యందాం స్వధియాం
తమాంసా నసుత్రార్థపంచమాం నిత్యతథాపదాం గాం నిరవాస్సంచకృష్ణ పత్రైపాసం పరత్ర తథా భవతుప్యత్యం చరేద్విత్రమపచితో
ధ్వభోత్తమః భవస్మద్యం తురాబునేనావశ్యస్త్ర ధవద్యాం త్రరమిత్యన్నాదిః అపనయనసమ వృద్ధ్య యనాం గమేవమాంశ వకసంస్కారత్వా
త్ఎపంచానన్యపరత్వాద్ధాన్యయన్యఫలవేత్తస్థానబోధ్యాం ప్రతి, కృచారస్యవిషయప్ర యోజనలాం భాద్యప్రమాణం భణేయ్యా
తతశబ్దధ్యయనాం తరం గురుకులత్వతేరర్థవత్వాత్తదనంతరం నివృత్తిపదవద్వ్యదమథ త్వస్మా యోదితి వచనమితాన్యయమా
లమితివంతవస్యం తతశ్రుత్యానం ప్రాంమాంసా శ్రవణంసంతరభావి వయాం న్యసేథనాదత్వ్యుప్యుపెల్లత ఎవ సూత్రకారరీనంతర్యవి
షయప్రయోజనపరమాంధ్యసూత్రం శాస్త్రాదాంపేవనిబంధలధ్యామోం థర్మజిజ్ఞాసేతి తత్రపాంఖ్యాతం అధాతో ధర్మజిజ్ఞా
పిదం సాం సూత్రమాధ్యకృతం ధర్మాఖ్యం విషయం వక్తుం మీమాంసా యాః ప్రయోజనమాః అత్రాయమథశబ్దఅనంతర్యార్థ తః
శబ్దతెం తు భాదే ధర్మోవిషయః ఎవ లాప్పధర్మస్యాస్యపలక్షణం తస్యాభిజిజ్ఞాస్యత్వాత్ తర్కాన్నయః ఫలం తథావాం యత్ర
మాంసాం అధ్యయనానంతరం విరస్య వివక్షితార్థత్వాద్ధర్మజిజ్ఞాసా కర్తవ్యేతి సూత్రార్థః జిజ్ఞాసా చత్రిధా అపవ=
యనాంతరం మాత్ర ఇప్పశిక్షాంధర్మాధర్మావబోధరయాం స్వాధ్యయయుక్రాంత్ర పరివారపతాం జ్ఞాతవ్యానదితి శ్రుత ఇతి మాంసా
వకస్యప్రథమాం క్తాంవాకధం వాతజ్ఞానమితి తదనంతరం తదర్థం తయాం విచాం తము థనయనేసం తే భృవ ఎవ శ్రోతాద్ధిపేపేది
॥౧౧॥ తద్విజ్ఞానాన సదయాంతకస్రదుశాం యు ఇతి నిరుక్తన్యాం కరణ దివిషయాం తదనంతరమంగాధ్యయనసంస్కార

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

వాదనంతరం ధర్మబోధకానాం కర్తవ్యతాసిద్ధం। అత్రోచ్యతే స్వాధ్యాయస్య సంస్కార్యత్వం తావదనుపపన్నం ప్రయోజనగతయా
వినియోగాసంభవాదితి యదుక్తం స్వస్య సంస్కారాన్తరాణాం తత్ర న కస్యచిత్ న బాధకం జ్ఞానముఖేన పదార్థాదివత్ప్రయు-
సంబంధః। అత్ర తు ప్రయోగవచనాభావాత్ తస్య స్వాధ్యాయస్యార్థజ్ఞానస్య సంబంధేన తదధ్యయనస్య తత్ర తు సంబంధస్య విచారాన్తరేణ
వినా స్వాధ్యాయాదర్థజ్ఞానం తత్ర తు ప్రయోగకాల ఏవ బోధయతి సాన్నిధ్యేన నియమస్య మన్త్రస్య బోధకత్వాదీనాం
త్వన్యవిచారతత్ర తు సంబంధాత్ ప్రయోగకాలాయాం స్వస్మిన్ తదనుప్రవేశో యుక్తం। సాధ్యప్రాప్తవిధిత్వేన స్వార్థైకత్వాన్న స్వాధ్యాయ
సంస్కారః। అధ్యయనవిధిః ప్రకరణాదితః తత్ర స్వాధ్యాయస్యార్థజ్ఞానే వినియోగో దర్శనాన్న ప్రయోజనాభావాద్ వినియో
గాభావాత్ న సామాన్యస్త్వితి చేత్ సామాన్యస్త్రి వినియోగబలం దేవతాం పృథక్త్వేన తత్ర వినియోగాభావేऽపి గత్వ
రసంస్కారముఖేన సామాన్యస్తోత్రాపయోగాత్ బోధకత్వం శాస్త్రే వినియోగసిద్ధిః వదతో యజ్ఞస్యార్థజ్ఞానే వినియో
గాదేవ స్వాధ్యాయస్యాపి తత్ర వినియోగసిద్ధిరితి యుక్తం। తత్రాపి శ్రుత్యాది వినియోజకప్రమాణాసంభవేన
హిం స్తోత్రశేషతయాం వినియోగాభావాత్ సాధ్యార్థజ్ఞానసతామోధికారిత్వాదశ్రవణాత్ జ్ఞానాయ మాంసా
ధికారప్రయోజనం సమ్యక్ ధ్యయనప్రవృత్తిః। పూర్వం మానాపత్తేః నార్థజ్ఞానం సంజ్ఞాయతే। అధ్యాయ
ససాధ్యమావాధికారముపదిశంతో వాంఛితైః స్వప్రవర్తయిత్వా దర్శపౌర్ణమాసప్రయుక్తిః వాంఛితాన్ సాంతత్వో
పరం వేదాధ్యాపనప్రయుక్తిః కించాధ్యాపకత్వేనాభిమతైః। అథ శాస్త్రం వాస్తవం యచ్చ వరుణం నిర్వపేదితి ప్రకృత్యైవ
తయా నిషాదస్థపతిం యాజయేదిత్యత్ర వాక్యేన అర్థప్రవృత్తే ... త్రైవర్ణికాపి ప్రవృత్తిరిత్యుక్తే వర్ణ
త్రైనిషాదస్థపతినా స్వాయమజ్ఞానాయ మాంసాధికారిత్వ ఏవ యద్యధ్యాపకత్వం తద్ధానాపత్తే
నాజ్ఞాయమానో మీమాంస్యేత వ్యాఖ్యానాదజ్ఞాస్యమానో మానాభావాత్ అధికార ఏవ ప్రయోజకస్సాంతత్వ వాక్యస్య వర్షస్యత

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౪౮ ౪౯ వతామేవోత్తరకర్మస్వధికారఇతి సిద్ధం యద్వా ద్వాసల బ్రాహ్మణానాం అత ఏవ నాంత్రైవర్ణికానాం మధికారః తస్మాదధర్మజ్ఞా
నకామస్య ధ్యయనేధికారఇతి సిద్ధం ననుకథమధర్మజ్ఞానం ప్రయోజనం వయం బ్రూమః ఏవ మధా దిశబ్దేషు వాచ్యష్టైః కథం
వక్తుమిత్యయా ధ్యయనాధికారికాశ్రుమేధప్రతిపాదక వేదభాగస్య బ్రాహ్మణాదిభిరధ్యయనం యద్యపి బ్రాహ్మణానాసకథం
చిద్వ్యాజసోపయోగి జ్ఞానాధర్మమధ్యయనం స్నాత్ తద్వాపి తు త్రయో వైశ్యయోర్వైశ్యస్తు మాంశ్యపే ధ్వాధ్యయన
మనర్థకమేవ ఋపయజ్ఞేష్టాం రాయణాప్రయోగా ప్రధర్మపాంరాయణాప్రయోగ వ్యర్థజ్ఞాన మనుపయోగి
ఇత్యుతే । నతైవ వాధర్మవిజ్ఞానసి ద్విరసప్రయోజనం అపేక్షితం ధృశ్యతే యత్సర్వం తత్ఫలమిష్యతే యదేవమావిద్యం త
రాపేక్షితం అధ్యయన సాధ్యం దృశ్యతే తత్సర్వం ప్రయోజనాలేత్ప్రతు విధిభిస్సదక్షిణమపేక్షితమితి యధా తత్ప్రయోజన ।
ఏవం నిత్యానేమిత్తికబుపయజ్ఞేష్టం రాయణాదివిధిభిరపారశం స్నానధ్యయనే ధ్యయనా యజ్ఞవయుత్తా ప్రతిపవాసా
వానస్నార్తికస్వాధ్యాయం వేదమేధియాంత తస్మాత్స్వాధ్యాయోధ్యనత పేనాయం యుంత్రతుమధితే తేనతేనాన్యస్త్యం భవతి
వ్యాధికృత్స్వాధ్యాయ ప్రమాణామపేక్షితమితి భవతి తత్ప్రయోజనం నచేవం నానాప్రయోజనాన్నకారాం ప్రరూపావ్య
మధ్య[illegible]యనవిధేః అధ్యయనేనయుత్నం యత్నం పాదయితుం శక్యం తత్పూర్వాదివ్యేనయోపవచ్చోర్థం నాన్యసరాప్యర్థలాంభ
నమైరూపస్యభావాత నచేవం నానాప్రయోజనకల్పకం తేషాం క్తృప్తత్వాత్ స్వాధ్యాయస్య నానాప్రయోజనసాధనత్వం
క్తృప్తమేవ అర్థజ్ఞానార్థస్యాధ్యయనస్య స్వాధ్యాయసంస్కారత్వమపినానుపపన్నం యథా సాంవాఘ్రస్తవితేత్ర
వ్యుత్పాదనియుక్తస్యాపి గిరూపస్య సాంమన్నస్థాధారకరసంస్కారత్వం వత్ అధ్యయనస్య స్వాధ్యాయ సంస్కారత్వం । బ్రు
కర్మకాం గంస్తు విశేషత్వవతాం స్వాధ్యాయస్యార్థజ్ఞానవిశేషత్వమపినానుపపన్నం సర్వవిధ్యపేక్షితత్వయాంద్వానేవదావత్ప
కానుష్ఠానంచాధ్యయనం అత ఏవ నిత్యం చ తస్మాదర్థజ్ఞానార్థత్వాదధ్యయనస్య విధివిచారమంతరేణ తదనంభ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

పరమితి త్రిత్వం స్మైకూ తాన్వత్ ఙదం తాచ్చార్థ్యఫలకం తత్త్రత్రివనప్రాప్తి ఫలం త్రయాణాం పూర్వవిధిః సపురుషార్థనియమవ
రః యాజమానాదినైవ త్రివ్యం సంపాదయేదితి తతస్మైవం పూర్వపక్షే అధ్యాపనవిధిప్రయుక్తాస్య స్వాధ్యాయాధ్యయ
నస్య ప్రయోజనాపేక్షాయాం పురుషాంతరగామిత్వేన బహిరంగమపి ప్రథమావగతత్వేనాధ్యాపనప్రయోజనమ
వార్థక్యమేవ ప్రయోజనం యుక్తం న త్వర్థపరిజ్ఞానం పశ్చాద్భావిత్వాత్ తేనాధ్యయనస్యాధ్యాపనప్రయోజనమహా
ధ్యాయయస్య తత్ప్రోక్షితాప్యన్నతదర్థవిచారశాస్త్రవిపత్తిరత్రాప్యధ్యాననిశ్శేషత్వస్యః ప్రయోజనాభావాత్ అధ్యాపననిష్పత్త్యర్థత్వాద్వా
యేన విచారః కర్తవ్య ఇతి తదా తత్కం శాస్త్రమనారంభణీయం కించ న కేవలం సోపకారకతయా అకర్తవ్యమని ద్రాః=
సం ప్రయుక్తే త్రింత్తే సాంగ ద్వారా అధ్యాపనయనం వక్త్రా ప్రయుక్తయోన సమానకర్తృకత్వ మవగమ్య ధ్యాపనమధ్యయ
గమేవ నధ్యాపనమానకర్తృక ప్రయోజ్యత్వపరః తస్య చ ద్వారాపేక్షాయాముపనయనస్యాత్రి కేవలం గాం ద్వారత్వమవగ
మ్యతే ఉపనయనేనాంతికం చ విత్తుర్వ స్కం గమితి తస్య ద్వారాపేక్షాయాముపనయనప్రక్రమాదితమధ్యయనమే
వోపకారకతయా ******* వ్యాపారత్వేన పర్యవస్యతి ఏవం చ వైదిక మిదాధ్యయనం ప్రతిని యమవిశేషాశ్రితం కుర్వన్నాన్నా
వోపకారకం ధ్యాపనోపకారిత్వమవగమాత్తద్విషయమేవా ధ్యాపనమాచార్యకనం ధనం తతశ్చ తత్ప్రయుక్తా
ధ్యయనే ఫలతాం బలభ్యపి కిరధ్యయనవిధిస్వవిషయానుష్ఠానాధ్యం నాం ధీతాం రమపేక్షతే తేన నవిశ్వబహి
నాధ్యయనస్య విషయానాం విరాం త్రిసత్రనాధ్యయనస్య ప్రయుక్తవిషయానుష్ఠాన సాంధ్యనియో
గ విషయతాన్యత్రయోః అత ఏవ పరాంభమత పూర్వపక్షోపపత్తిః యమ తదుపనయనమధ్యాపనాంగం
అత ఏవ తత్పూర్వ నాంప్రస్త్రవర్గికారాంగామాశ్రితాకారః అనేన పునరధ్యయనస్యాం ధ్యాపన విధిప్రయుక్తత్వయో
తదంగత్వాంమాంవయుః వద యుక్తం ప్రయుక్తే స్తాదర్థ్యవ్యభిచారాత్ యథాంత్తరక్రతువిధిప్రయుక్త

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

౫౦

50

స్వప్రభుత్వపతినాన్యయేన పురుషార్థస్తావత్ సంభవతి నాపి పూర్వపక్షిభిర్విశిష్టసాధనాదికఫలకామనా స్వర్గస్తావత్
స్వర్గాదాం సంభవతి తస్మాత్స్వర్గత్రయుక్త్యైవ పూర్వోక్తప్రకారపక్షే ఉక్తా। తదుక్తం వృత్తే తత్రాపి శాస్త్రమార్గం భజంతం చ తనోతి
ప్రథమవిచారః। తదర్థం కిం సాధ్యాదానయోర్విషయితా ధర్మః తత్త్వత తదర్థమపి విషయసాధనం సాధ్యధ్యాపనవిధిప్రయోజనసాధి
ధర్మత్రికైర్ప్రయోజనం కిం వా ధర్మజిజ్ఞాసమఖిల కం భక్తిపద్యపవనవిధిః ఉక్తప్రయుక్తమధ్యయనం స్వాత్ ఇతి
పనియమ్య తుయుక్తిః శిష్యం వేదమధ్యాపయేదితి సకల్పం సరహస్యం చ వేదమాచార్యం ప్రచక్షత ఇతి స్మృతివచనానుమిత
ముపనీయాధ్యాపనేనాచార్యకం భావయేదిత్యేవం రూపం లిప్తార్థకం చాపనీయాదివదాచార్యకం సపురుషా
ర్థః ఆచార్యప్రయోజనం ధనమానాదిసిద్ధివిహంతమాం చారదివ్యాదిశిష్యస్మృతివిహితధనాహరణాదికం తు తాత్పర్యత
శిష్యయోర్వాధ్యాపనప్రవృత్తిః అధ్యాపనం చ తన్నిష్పత్త్యర్థం యః యథాదిష్టవిధిక్రియా తత్త్వస్య అధ్యయన
విధిరపి స్వతంత్రవశ్చిన్నప్రకరణాపరిహారాత్ ప్రథమం నిరధికారశ్రుఫలాశ్రవణాత్ అత ఏవ వినియోగో వ్యక్తః అధ్యా
యనం చాధ్యాపనస్య ప్రయోగనిత్యసిద్ధం తదంతరేణ అధ్యాపనిరావ్యతాంతే చ విధ్యధ్యాపనవిధానేన నియోజనానామితి తదత్ర
వర్ణాదిత్యానాం పరః తన్నతమాచార్యం ప్రచక్షత ఇత్యనాచార్యకకామస్యాభావాత్ ననుదీక్షితత్వవదాచార్యకమపి తదర్థా
పనస్యాదృష్టం తచ్చోదనాగమ్యం చ కథం తత్ర కామనాప్రమాణం తత్ప్రతిపన్నధర్మకాంక్షాకామనా కథం వా తత్త్వానుసారాధికా
రః సత్యం తాత్త్వికస్యాపి తస్య శిష్యకర్తృకపక్షే దానాదినిమిత్తతయా కామనోపపత్తేః సన్న్యాసార్థాన్ నియోగస్య
లం కిం తు విషయఫలం యదేవ స్వైయోగికం ఫలం తదేవాధికారివిశేషణం తత్ర కథం తత్త్వహో ధికారి మైత్రం లిధర్మజ్ఞా
నేష్టితులనమే తత్తదఖిలనియోగఫలం కిం తు విషయఫలమేవ కిం చాచార్యకం వా కన్యాత్ర ప్రథమప్రతిపన్నం ఇదం
తునైలిప్తైషమస్యం ననునైదంతవచనమధ్యాపనవిధాంయుక్తం కిం తు ద్రవ్యార్జనం ధర్మప్రవృత్త్యాదాన్యపనవిధనపాఠ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

తస్మాద్ధర్మబ్రహ్మణోః సంశ్లిష్టం విశిష్టం యత్సర్వ భ్రమావలమ్బ్య సన తస్యాపి ప్రయోజనత్వాత్ తన్నైవ తస్మిన్నపి ద్వయోః ప్రయోజ్య
ఋనద్వయం విరుద్ధమితి చేత్ న ఏకస్య శాస్త్రస్యాపి విశిష్టత్వాద్ధర్మత్వాల్లక్షణీకృత్య మోక్షాపవర్గముపయో
వతము ధ్యానవయోదితి తత్ర తావద్ధ్యానాపన విధ్యనుసారేణ ధ్యానాపన విధిప్రకారం ప్రయోజనత్వం శ్రీధ్యాయ
న విధిః తత్రాంకుర్వంతి యద్ధ్యానాపన విధ్యధికారం ప్రయోజనత్వము ధ్యానయన విధిః స్మార్తం తదా ధ్యా
పన విధిరపి సర్వధ్యానయోః తద్గతత్వాత్ సాంనివర్తితార్థత్వాత్ ప్రయుక్తం తాననం భవతి స్వశాఖా
విహితాధ్యానయోశ్చ ప్రసంభృతే సంజ్ఞా ఇతి స్వధ్యానపన విధి సూర్యనరకేషాం చ చాహి సాం స్వశా
ఖాం తద్గతం మాంభవదితి సర్వధ్యానయ స్వానివర్తితార్థత్వాన్న తత్ స్వాప్య నివర్తితార్థత్వాన్నత
ప్రయుక్తత్వమవతల్పతన్నితి ప్రశాపిరాజ స్వధ్యానపభోధాపయోంగితయా ధ్యానతు శేవాధికాం
కాంధ్యనయన విధిః ప్రయోజనమితి యుధాప ధ్యానబోధాఖ్యాం ప్రయోజనం తన్నైవ
లాంధ్యనయనసాధ్యమితి స్వప్రయోజనస్తంతు ధ్యనయన విధిరేవ విహారమాశ్రపతితి తదా
త్మకం శాస్త్రమారభ్యమితి అత ఏవ భగవాన్ సూత్రకారో మామాం సా శ్రవణాస్య
కార్యయత్నత్వాద్ధర్మకులాన్నివృత్తి మాత్రం వారయత్ బ్రహ్మవరణాది సకల బ్రహ్మబా
ధిరాన్నసను స సమాన ఆత్మాపత్ర ధ్యానాధర్మ బ్రహ్మణి సూత్ర: వపరవతోదనాస్య
సమయే స్నాన ప్రాణకాంగా త్రాతి విప్రతిపత్తి: ఇక్షివతా కాది విషయం శాస్త్రం తత్ప్రతిప

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

శ్రీ

51

స్నాపనాధనస్య నత్వదంశత్వం తేనాధ్యయనస్నాచార్యవిధిసిద్ధిప్రయోజనవాన్యత్రనిర్ణయప్రకరణేత యాస్యాధ్యా=
యనస్యావివక్షితార్థత్వం తత్తత్ర్కతార్థనిర్ణయతాపలిసికం శాస్త్రమనారంభణీయమితి పూర్వపక్షసిద్ధా
ద్ధాంతస్తు యదపి ప్రయోజనకవిధ్యధికారం పూర్వభావితంధ్యానేన తత్త్విద్ధికారాం స్వప్రయోజనం భవితా
గత్యాల్లక్షం తు కత్యర్థగామిత్వాన్నాంతరంగత్వాద్వేదార్థజ్ఞానం ప్రయోజనకత్వనయ్యప్రియమపి యత్నపూర్వక
విధియత్వర్మాత్తస్యైవతత్ప్రయోజనం యుక్తం కిం ప్రయోజనాపేక్షయ మధ్యయనం ప్రథమాం భగవ=
త్యేనాచార్యకర్మవశ్యకరోతిస్వకృతే తత్ప్రసేక్షాభావాదంతరంగమపి నప్రయోజనం భవితుమ
ర్హతి మేవం ప్రథమమాచార్యకస్వాధ్యయనవిధిప్రయోజనత్వేనాంగవకల్పనాత్ యదుక్తం కల్పితే త
స్మిన్ గృహస్థాత్రానం గతిధ్వని తత్తస్య కల్పనేన త్వతదపి తథాత్వే పన్నసుష్ఠాపనాన్యథాసిద్ధి తత్వాత్ అనుష్ఠితే త
త్సిన్ పశ్చాత్ ప్రయోజనాపేక్షా సర్వస్నానాపి స్యాదేవ విధిరధికారిణావరస్య సాంనాం సతతాం చతస్రా
మధ్యయనవిధిరంతరంగత్వాద్వేదార్థజ్ఞానం ప్రయోజనతయా స్వీకరోతి సమాస్యమధికార్యధ్య
యనాత్రావగనవగతం పశ్చాదవగమ్యతే అంగాధ్యయనసంస్కృతాం తాన్యధ్యయనాదర్థావ
గమదర్శనాత్ సన్నిధానిమధ్యేతాం మన్యతే మదుపయోగికర్మా వశ్యం దమసకలయామదర్థమి
దమధ్యయనమితి సోయం మద్వివిధికారః అధ్యయనవిమాంసాం శ్రవణాయోగ్యత్వేన స్థితేః తతో
స్వవిధేః యోజనేనాంత్రులధికారి తు విద్యా నిర్ణయమపనాధికారం మూలభ్యసిత్రాదయోర్థదానాది
సాధనాపకారాణాం సమయ్యపుత్రాదిగుపనాయ యంతి । సువిధిసిద్ధిరేవ తత్ప్రయోజనం స్నా

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ತ್ರಿ

ದ್ಯಂ ಷಕಾರಾನ್ವಿತ್ವಕಂ ವಿಧಿತತ್ವಂ ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಿಶ್ರಾ ಮಾಂ ಸಾಂ ಸಹಾಂ ಕೃತ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾ ಗಾಂ ಸಾಮಾ ರಂ ಭ ಗ ಕಿ ಯ
ತಿ ಬ ದ್ಧಂ ॥ ಗಂ ಭಿ ರಂ ಗು ರು ತಂ ಶ್ರ ಸಾಂ ಶ ಯು ಖಂ ಯೋ ತ ಪ್ರ ತಿ ಷ್ಠಂ ತ ತ ತಾ ವ ರಂ ಪ್ರ ಲಿ ಯಾ ಲ ಯ
ತ್ವ ಕ ಶ್ಲ ಯ ಸ್ಯ ಶಾಂ ಕೃ ತಿ ನಿ ಶ್ಚಿ ತಂ । ಸಮಸ್ತಂ ಶ್ರ ರ ಹಾಂ ಸ್ವ ತೆ ಲ ದ ಬಿ ತ್ತಿ ಶ ಬ್ದೈ ಶ್ಚ ಯೋ ಗ ತ್ರ ಮಂ ಸ ಘ್ನಾ ಲ ಪ್ರ ತಿ ಲಂ
ಪ್ರ ಹಾಂ ಗ ಗ ಲಿ ಭಿ ನಾ ನ್ಯ ಯ ಪ್ರ ಚೈ ತ್ಸಾ ಬಿ ಲಂ ॥ ಹ ನ್ನ ಯಾ ತಿ ಷ ಬ ಮ ಸ್ಸು ರ ತಿ ಯ ಸ್ವ ದಾ ಷ್ಟ ರ ಗಾಂ ಗೋ ಚ ರ ಸ್ಸ್ವ ಸ್ವ
ಕ ಶ್ಮ ಹಿ ಯ ಃ ಪ್ರ ಶಾಂ ಸ್ತ್ರೈ ಪು ರು ಷಂ ಯೋ ಗಾ ನ ದಿ ಕಾ ರ ತ್ರ ವೂ ತಿ । ಪ್ರ ದ ತ್ತೈ ವಿ ವಿ ದ್ಧಾ ಪ ತಾ ರ ಮ ಷ್ಟೈ ತ್ರೈ ರ ಶ್ಯೈ ರ ಶೈ ಶಾಂ ಗಿ
ಸಾಂ ಸಾಂ ತ್ರ ದ್ವೃ ಷ್ಣ ರಿ ತ್ತಿ ಧಾ ತ್ರಿ ವಿ ಧಿ ರ ಸಾ ಸಾ ನಾ ನ ತಾ ರ ಶ್ರೈ ಯ ॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ರಾ ಮಾ ಸು ಬ್ರಾ ಹ್ಮ ಣ್ಯ ವಿ ರ ಚಿ
ತೆ ಲಂ ಶ್ರ ರ ಹಾಂ ಸ್ಸ ಶಾಂ ಶ್ರೀಂ ಶಂ ಭಿ ಪ ರಿ ಭಿ ದ ಃ ಪಂ ಚ ಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾ
ಮಾಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾ
ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀ
ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥
ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥
ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥
ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥
ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥ ಶ್ರೀರಾಮಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯ ನಮಃ ॥
ಶ್ರೀರಾ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तंत्ररहस्य २२

प०५२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri